

**YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**TARİHİ YARIMADA SİLÜETİNİN KENT KİMLİĞİNE
ETKİLERİNİN
SALACAK- HAREM- HAYDARPAŞA BÖLGESİNDE
İRDELENMESİ**

Şehir Plancısı, Mimar, Tunay AKARSU

**FBE Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı Kentsel Mekan Organizasyonu ve Tasarım Programında
Hazırlanan**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Nilgün ERKAN
Jüri Üyeleri : Prof. Dr. Zekiye YENEN
: Doç Dr. Çiğdem POLATOĞLU

İSTANBUL, 2009

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
FOTOĞRAF LİSTESİ.....	iv
HARİTA LİSTESİ.....	vi
ŞEKİL LİSTESİ	vii
ŞEMA LİSTESİ.....	viii
ÖNSÖZ	ix
ÖZET	x
ABSTRACT	xii
1 GİRİŞ.....	1
1.1 Tezin Amacı.....	1
1.2 Tezin Kapsamı	2
1.3 Tezin Yöntemi	4
2 KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	7
2.1 Algılama Kavramı	7
2.1.1 Algının oluşumu- Algılanabilirlik	8
2.1.2 Algılamada uzaklık.....	10
2.1.3 Algılamada coğrafi faktörler.....	13
2.1.4 Algılamada zaman ve hareket.....	14
2.2 Ölçek Kavramı.....	16
2.3 Kıyı Kavramı	20
2.3.1 Kıyı tanımı	20
2.3.2 Kıyı kültürü ve kent kimliği	21
2.3.3 Kıyıdan algılamak.....	25
2.4 Siluet Kavramı	26
2.4.1 Siluetin algılanmasında etkili faktörler.....	31
2.4.2 Siluette zaman faktörü	34
2.4.3 Siluette kentsel tasarım elemanları ve ilkeleri	39
2.4.4. Kent kimliğinde siluet etkisi.....	46
2.5 Bölüm Değerlendirmesi.....	51
3. TARİHİ YARIMADA SİLÜETİNİN İSTANBUL KENT KİMLİĞİNE ETKİLERİ	53
3.1 İstanbul'un Tarihsel Sürecinde Tarihi Yarımada	54
3.2 Tarihi Yarımada Silüetine Etki Eden Kırılma Noktaları	56
3.3 Tarihi Yarımada'da Siluet ve Çeşitlilik.....	69
3.4 Tarihi Yarımada Silüetinin Zaman ve Hareket Bağlamında Algılanması.....	72
3.5 Bölüm Değerlendirmesi.....	101
4. KIYI KÜLTÜRÜ ve KENT: SALACAK- HAREM- HAYDARPAŞA'NIN TARİHİ YARIMADA SİLÜETİNİN İZLENMESİNDEKİ ÖNEMİ.....	103

4.1	Salacak- Harem- Haydarpaşa Aksının Konumu ve Tarihsel Süreçteki Yeri.....	104
4.2	Salacak- Harem- Haydarpaşa Aksının Önemi	108
4.3	Salacak- Harem- Haydarpaşa Aksının Yeniden Düzenlenme Sürecinde Günümüzdeki İşlevsel ve Mekansal Yaklaşımların Değerlendirmesi.....	111
4.4	Bölüm Değerlendirmesi.....	119
5.	SONUÇ.....	123
KAYNAKLAR.....		128
EKLER		134
Ek 1	Tarihi Yarımada Silüetinin Algılandığı Yüzeyler	134
ÖZGEÇMİŞ.....		136

FOTOĞRAF LİSTESİ

	Sayfa
Fotoğraf 2.1 Görme Algılaması Sırasında Göz Hareketleri	9
Fotoğraf 2.2 Algılamada Uzaklık ve Konum- Algılanan Nesne İlişkisi	17
Fotoğraf 2.3 Patriarch Plaza ve do Cha Viyadüğü, São Paulo, Brezilya	18
Fotoğraf 2.4 Anıtsal Ölçekte Örnekler; Galata Kulesi, İstanbul, Ayasofya, İstanbul, Mısır Piramitleri, Kahire	19
Fotoğraf 2.5 Manhattan Kent Kimliği	22
Fotoğraf 2.6 Günbatımında Siluet Etkisi	26
Fotoğraf 2.7 Siluet ve Aydınlanma Etkisi	27
Fotoğraf 2.8 Beyşehir Gölü Yakınlarında Dedegöl Dağlarında Gün Batımı	28
Fotoğraf 2.9 Simge Eleman Saat Kulesi Silueti Çalışması	30
Fotoğraf 2.10 Perşembe Pazarı'ndan Galata'ya Bakış	30
Fotoğraf 2.11 Topoğrafya Grafik Çalışma	32
Fotoğraf 2.12 Bakış Noktası ve Siluet, La Spezia, İtalya	32
Fotoğraf 2.13 Yerleşme Silueti	33
Fotoğraf 2.14 Şirince Evleri	33
Fotoğraf 2.15 Manhattan, NewYork Silueti	34
Fotoğraf 2.16 Manhattan'da Gece Siluetleri	35
Fotoğraf 2.17 Sis'e Bağlı Algılama	36
Fotoğraf 2.18 Şekil-Zemin İlişkisinin Kademelenmesi	36
Fotoğraf 2.19 Karşı kıyıdan Manhattan Silueti	37
Fotoğraf 2.20 Yüzey Tarifleri Üzerine Çalışma	43
Fotoğraf 2.21 Günbatımı Portfolyesi, Tarihi Yarımada	43
Fotoğraf 2.22 Simetri Kavramı, Hırvatistan'da Bir Yapı Üzerindeki Aydınlatma Detayı	44
Fotoğraf 2.23 Simetri Kavramı Üzerine Tarihi Yarımada ve Galata aksı	45
Fotoğraf 2.24 Biçim, Tek Yapı, Topoğrafya ve Bölge Açısından Tekil Olma	46
Fotoğraf 2.25 La Defence ve Eski Kent Dokusu ve Versailles Sarayı'ndan Bir Panorama, Paris-Fransa	47
Fotoğraf 2.26 Sultanahmet Camii, Ayasofya ve Aya İrini Silueti	52
Fotoğraf 3.1 Fatih Camii ve Çevresi	60
Fotoğraf 3.2 Tarihi Yarımada Sarayburnu'na Bakış	71
Fotoğraf 3.3 Üsküdar- Eminönü aksı, Su Yüzeyi Üzerinde Tarihi Yarımada Silueti	76
Fotoğraf 3.4 Üsküdar- Eminönü aksı, Su Yüzeyi Üzerinde Hareket ile Değişen Tarihi Yarımada Silueti 1	78
Fotoğraf 3.5 Üsküdar- Eminönü aksı, Su Yüzeyi Üzerinde Hareket ile Değişen Tarihi Yarımada Silueti 2	79
Fotoğraf 3.6 Sis ve İstanbul	83
Fotoğraf 3.7 Kadıköy- Haydarpaşa'dan Tarihi Yarımada	85
Fotoğraf 3.8 Salacak ve Karşı Kıyı Algısı	88
Fotoğraf 3.9 Salacak Üst Kot Bakı Terasından Tarihi Yarımada	93
Fotoğraf 3.10 Karşı Kıyıdan Tarihi Yarımada Silueti	95
Fotoğraf 3.11 Gün Batımında Tarihi Yarımada Silueti	95
Fotoğraf 3.12 Karşı Kıyı- Salacak'tan Gün Batımında Tarihi Yarımada Silueti 1	96
Fotoğraf 3.13 Karşı Kıyı- Salacak'tan Gün Batımında Tarihi Yarımada Silueti 2	96
Fotoğraf 3.14 Karşı Kıyı- Salacak'tan Gün Batımında Tarihi Yarımada Silueti 3	97
Fotoğraf 3.15 Karşı Kıyı- Salacak'tan Gün Batımında Tarihi Yarımada Silueti 4	98
Fotoğraf 3.16 Karşı Kıyı- Salacak'tan Gün Batımında Tarihi Yarımada Silueti 5	98
Fotoğraf 3.17 Harem Limanı'ndan Tarihi Yarımada Silueti	99
Fotoğraf 3.18 Tarihi Yarımada Siluetinin Günün Devinimi İle Değişen Algılaması 1	100

Fotoğraf 3.19	Tarihi Yarımada Silüetinin Günün Devinimi İle Değişen Algılaması 2	100
Fotoğraf 4.1	Salacak – Harem - Haydarpaşa.....	105
Fotoğraf 4.2	Harem Limanı, 2009	105
Fotoğraf 4.3	Haydarpaşa Garı, İstanbul Silüeti.....	106
Fotoğraf 4.4	Tarihi Yarımada ve Karşı Kıyı Salacak- Harem- Haydarpaşa	109
Fotoğraf 4.5	Haydarpaşa- Harem İçin Öneri Yedi Kule Projesi	112
Fotoğraf 5.1	Salacak Kıyı Kullanımı, 1937	124

HARİTA LİSTESİ

	Sayfa
Harita 3.1 İstanbul Boğaziçi ve Tarihi Yarımada.....	55

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 2.1 Ashihara ve Gusiew Kabulü	10
Şekil 2.2 Bakış Açısı ve Görme Alanı	11
Şekil 2.3 Algılamada Uzaklık ve Görme Açıları	11
Şekil 2.4 Yakınlık- Kişi Ölçeği Grafik Çalışma	17
Şekil 2.5 Kentsel Ölçekte Kişilerin Sosyal Açından Algılanması	18
Şekil 2.6 Civic Center Eskiz Çalışması, Louis I. Kahn (1944).....	19
Şekil 2.7 Tarihi Yarımada Sarayburnu- Zeytinburnu Aksı Siluet Tanımı Çalışmaları	27
Şekil 2.8 Dreamin’İstanbul adlı Tişört Tasarımı	49
Şekil 2.9 İstanbul Balık Festivali Afiş Tasarımı	50
Şekil 2.10 İstanbul Konulu Sempozyum Afişi	51
Şekil 2.11 İstanbul Silueti Logo Tasarımı	51
Şekil 3.1 Tarihi Yarımada Coğrafyasında Siluet Oluşumu	58
Şekil 3.2 İstanbul Kenti 1422, Buondelmonti Çizimi.....	59
Şekil 3.3 Hartmann Schedel, İstanbul’un Eski Planı, 1493	59
Şekil 3.4 Fatih Külliyesi Betimlemesi, 1537	61
Şekil 3.5 Eskiden Bizans Şimdi İstanbul, G.A. Vavassore, 1558.....	62
Şekil 3.6 İstanbul Panoraması, Grelot, 1680	63
Şekil 3.7 Melling’in Betimlemesiyle İstanbul Panoraması.....	64
Şekil 3.8 1730 – 1789 yılları arası Osmanlı Kent Planı.....	65
Şekil 3.9 1789–1878 yılları arası Osmanlı Kent Planı.....	66
Şekil 3.10 W.H. Bartlett, Üsküdar'dan Sarayburnu, 1838	68
Şekil 3.11 William Henry Bartlett' in Salacak Sahilinden Genel İstanbul Görünümü	69
Şekil 3.12 Le Corbusier’in İstanbul Tarihi Yarımada Çizimi.....	75
Şekil 3.13 Su Yüzeyi Üzerinden Hareket Halinde Tarihi Yarımada’nın Algılanması 1	80
Şekil 3.14 Su Yüzeyi Üzerinden Hareket Halinde Tarihi Yarımada’nın Algılanması 2	81
Şekil 3.15 Su Yüzeyi Üzerinden Hareket Halinde Tarihi Yarımada’nın Algılanması 3	81
Şekil 3.16 Le Corbusier’in Ahırkapı Açıklarından Tarihi Yarımada Çizimi	82
Şekil 3.17 Su Yüzeyi Üzerinden Tarihi Yarımada’ya Bakış	83
Şekil 3.18 Hareket halinde Algılanan Topkapı Sarayı, Aya İrini, Ayasofya ve Sultanahmet Camii.....	84
Şekil 3.19 Su Yüzeyinden Sabahın Erken Saatlerinde Doğu Yönünden Tarihi Yarımada	84
Şekil 3.20 Siluette Etkin Anıtsal Yapılar, Eskiz Çalışması 1	89
Şekil 3.21 Siluette Etkin Anıtsal Yapılar, Eskiz Çalışması 2	90
Şekil 3.22 Siluette Etkin Anıtsal Yapılar, Eskiz Çalışması 3	91
Şekil 3.23 Siluette Etkin Anıtsal Yapılar, Eskiz Çalışması 4	92
Şekil 4.1 1966, 1982, Günümüz Kıyı Dolgusu ve Harem Limanı.....	107
Şekil 4.2 Yedi Gökdelenli Proje	113
Şekil 4.3 Venedik tarzını Yansıtan Öneri Proje.....	114
Şekil 4.4 Tüp Geçit Projesi Ulaşım Güzergahı.....	115

ŞEMA LİSTESİ

	Sayfa
Şema 2.1 Mekansal Algılamayı Etkileyen Faktörler.....	13
Şema 2.2 Siluetin Gelişimine Etki Eden Faktörler.....	31
Şema 2.3 Yatayda ve Düşeyde Topoğrafya Etkisi	33
Şema 2.4 İstanbul Logo Tasarımı.....	49
Şema 2.5 Kent Siluetleri Grafik Çalışma	52
Şema 3.1 İstanbul Kenti.....	54
Şema 3.2. İstanbul'un Tarihsel Gelişimi	55
Şema 3.3 Tarihi Yarımada ve Yedi Tepe	67
Şema 3.4 Siluette Etkin Anıtsal Yapılar	68
Şema 3.5 Siluette Etkin Anıtsal Yapılar	69
Şema 3.6 İstanbul Tarihi Yarımada Siluetinde Çeşitliliğe Etki Eden Kriterler Ve Düzeyleri.....	71
Şema 3.7 Kentlere Göre Çeşitlilik Değerleri.....	71
Şema 3.8 Su Yüzeyi Üzerinde Hareket Aksları	74
Şema 3.9 Üsküdar- Eminönü Aksında Hareket.....	76
Şema 3.10 Eminönü- Kadıköy Aksında Hareket.....	80
Şema 3.11 Tarihi Yarımada ve Salacak- Harem, Haydarpaşa Aksı Konum İlişkileri	82
Şema 3.12 Tarihi Yarımada'ya Bakış Noktası	83
Şema 3.13 Kadıköy, Haydarpaşa'dan Tarihi Yarımada ve Kentsel Tasarım Elemanlarının Algılanması.....	86
Şema 3.14 Salacak- Tarihi Yarımada Konum İlişkisi	87
Şema 3.15 Salacak ve Karşı Kıyı Algısında Kentsel Tasarım Elemanları.....	88
Şema 3.16 Salacak Kıyı hattı- Yaya Hareket Aksı 1.....	89
Şema 3.17 Salacak Kıyı hattı- Yaya Hareket Aksı 2.....	89
Şema 3.18 Kentsel Tasarım Elemanları ve Gestalt ilkeleri Çalışması 1	90
Şema 3.19 Kentsel Tasarım Elemanları ve Gestalt ilkeleri Çalışması 2	91
Şema 3.20 Salacak Kıyı hattı- Yaya Hareket Aksı 2.....	92
Şema 3.21 Tarihi Yarımada'nın Bölge Olarak Algılanması	93
Şema 3.22 Tarihi Yarımada'nın Algılanmasında Düşey Elemanlar	94
Şema 3.23 Tarihi Yarımada'da Tekrar ve Ritm	94
Şema 3.24 Tarihi Yarımada ve Karşı Kıyı Harem Limanı Konum ve Uzaklık İlişkileri.....	99
Şema 3.25 Tarihi Yarımada Siluetinde Şekil- Zemin-Kontur İlişkisi 1	100
Şema 3.26 Tarihi Yarımada Siluetinde Şekil- Zemin-Kontur İlişkisi 2	101
Şema 3.27 Siluette etkin Anıtsal Yapıların Konumları	101
Şema 4.1 Salacak- Harem- Haydarpaşa'nın İstanbul'daki Konumu.....	104
Şema 4.2 Güney kapı; Tarihi Yarımada ve Salacak – Harem – Haydarpaşa	108
Şema 4.3 İki Karşı Kıyı Bağlamında Tarihi Yarımada ve Salacak- Harem- Haydarpaşa Aksındaki Simgesel Yapılar	111
Şema 4.4 Proje Kapsamında Ele Alınan Bölge	112
Şema 4.5 Haydarpaşa- Harem ve Yakın Çevresindeki Kamu Yapıları.....	114
Şema 5.1 Tarihi Yarımada ve Kentsel Tasarım Elemanları Nitelik Özellikleri.....	126

ÖNSÖZ

Tez çalışmasında siluetin oluşumunda ve anlamlandırılmasında etkili olan algılama kavramı, uzaklık, konum kriterleri ele alınmış, izleyen ve izlenenin zaman ve mekana bağlı algılama süreçleri incelenmiş, siluetin kent kimliğini oluşturması ve belleğinde yer almasında biçim anlam ilişkisi ile şekil zemin ilişkisinin önemine, algılanabilir olmada kentsel tasarım eleman ve ilkeleri bağlamında tasarım ölçütlerine vurgu yapılmıştır.

İstanbul kent kimliğinin oluşumunda Tarihi Yarımada siluetinin etkileri, bu siluetin algılanmasında kıyı, karşı kıyı etkileşiminin önemi belirtilmiştir. İstanbul kent kimliğinin temel ögesi Tarihi Yarımada siluetinin algılanmasına yönelik yüzey kavramlarına değinilen bu çalışmada Salacak – Harem - Haydarpaşa aksı kentsel imgenin izlenmesinde potansiyel aks olarak değerlendirilmiştir. Bu aksın yeniden düzenlenme sürecinde kıyı kültürü bağlamında değerlendirmeler yapılarak; kıyı kullanımının yerleşme kültüründeki önemi ve karşı kıyısında yer alan kent kimliğinde etkin siluet değerinin gözardı edilmeden ele alınması hedeflenerek oluşturulan bu çalışmanın, Salacak – Harem - Haydarpaşa aksı üzerinde gelecek dönemlerde yaşanacak sürecin her aşamasında incelenen bir rehber olacağı düşünülmüştür.

Tez çalışması süresince değerlendirmeleri, yapıcı eleştirileri ve bilgi birikimi ile bu çalışmaya destek olan ve yön veren sayın danışmanım Yrd. Doç. Dr. Nilgün ERKAN'a, jüri üyelerim Sn. Prof. Dr. Zekiye YENEN, Doç. Dr. Çiğdem POLATOĞLU'na ve desteklerini benden esirgemeyen ve her zaman yanımda olan sevgili AİLEME, Ulaş CİNOL'a ve arkadaşlarıma içtenlikle teşekkür ederim.

Tunay AKARSU
Mayıs 2009

ÖZET

Bu çalışmanın ana amacı Tarihi Yarımada ve silüetinin etkilerinin İstanbul kent kimliğindeki önemine vurgu yapmak, Tarihi Yarımada silüetinin izlenmesi, algılanması ve anlamlandırılmasında konum, ölçek, uzaklık, karşı kıyı olma gibi potansiyellere sahip Salacak- Harem- Haydarpaşa'nın bir kamusal aks olduğunu ortaya koymaktır. Yeniden düzenlenme potansiyelinin olması ve kıyı alanında zamana bağlı süreçlerin en iyi izlendiği ve anlamlandırıldığı yüzey olması bu aksın Tarihi Yarımada silüeti ve İstanbul kent kimliğinin silüetten algılanmasında karşı kıyı, kıyı kültürünün yaşatılması için önemlidir.

Bu amaca ulaşmakta temel yöntem olarak Tarihi Yarımada silüetinin algılama kavramı, algılama kuramlarından Gestalt ilkelerinin, kentsel tasarım eleman ve niteliklerinin incelenmesi üzerinden bir değerlendirme yapılmış, kent kimliğinin vurgulanmasında önemli bir bölge olan Tarihi Yarımada silüeti fotoğraflama yöntemiyle incelenmiştir.

Kent kimliğinde etkili silüet olgusunun izlenme yüzeyi olarak Salacak- Harem- Haydarpaşa aksının çalışılmasında; bugüne kadar değerlendirilmeye alınmamış olması ve silüetin algılanmasında uygun değer ve ölçütleri yakalayan potansiyel bir aks olması, yakın çevresi ve dokunduğu kamusal nitelikteki alanlarla kamusal alan tanımının önemli olmuştur.

Beş bölümden oluşan çalışmanın Giriş Bölümünde bir su kenti olan İstanbul'un silüetinin izlenmesinde ve kent kimliğine dair ipuçlarının yakalanmasında karşı kıyı kavramının önemi ve algılamada bakan ve bakılan, izleyen ve izlenen ilişkilerine değinilmiştir.

Kavramsal çerçeve olarak tanımlanan ikinci bölüm beş alt başlıktan oluşmaktadır. Bunlardan birincisi algılama kavramıdır. İkinci başlık ise algılama kavramı ile ilişkilendirilecek ölçek kavramıdır. Üçüncü başlık kıyı kavramı olup, kıyıdan algılama; algılama yüzeyleri bağlamında kara ve su yüzeyinin etkileşimi, kıyı kültürü ve kent kimliğinin oluşumundaki yeri irdelenmiştir. Silüet kavramı dördüncü alt başlığı oluşturmaktadır. Silüete etki eden coğrafi faktörler ele alınarak zamana, konuma ve uzaklığa bağlı silüet kavramının değişimi incelenmiştir. Kent kimliğinin oluşumunda silüet kavramının etkisine değinilmiştir. Son alt başlık olan beşinci başlık algılama ölçek kıyı ve silüet kavramının etkileşimlerini ve birbirleri ile olan ilişkilerinin ele alındığı değerlendirme bölümüdür.

Üçüncü bölümdeki çalışmada beş alt başlık bulunmaktadır. Birinci alt başlıkta İstanbul Tarihi Yarımada silüetinin kent kimliğindeki yeri ve önemi vurgulanmıştır. İkinci alt başlıkta silüetin algılanması ve anlamlandırılmasında tarihten günümüze kırılma noktaları incelenmiştir. Üçüncü alt başlık akademik ortamda yer alan bir çalışmanın değerlendirilmesidir; silüette çeşitlilik kavramı ve Tarihi Yarımada silüetinin algılanması üzerinedir. Dördüncü alt başlık Tarihi Yarımada silüetinin kavramsal çerçevede analiz edilmesini kapsamaktadır. Bakan ve bakılan yüzey tarifleri üzerinden bir değerlendirilme yapılmıştır. İstanbul kent kimliğinde etkili anıtsal ve simgesel yapıların zamana ve mekana bağlı değişimleri analiz edilmiştir. Gestalt ilkeleri ve kentsel tasarım elemanları ve ilkeleri bağlamında incelenerek kentin silüet etkisi ortaya çıkarılmıştır. Son bölüm olan beşinci alt başlık değerlendirmedir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde kıyı kültürü ve kent kimliği bağlamında Salacak – Harem – Haydarpaşa aksının Tarihi Yarımada silüetinin izlenmesindeki önemi ele alınmıştır. Dört alt başlıktan oluşan bu bölümde Salacak – Harem – Haydarpaşa aksının karşı kıyı olma durumuna ve konumuna değinilmiştir. İkinci alt başlık bu aksın izlenen- izleyen ilişkisinde taşıdığı potansiyelleri içermektedir. Üçüncü başlık geçmişte bu aks ile ilgili gerçekleştirilmiş yarışma projeleri ve günümüzde iki karşılıklı kıyının etkileneceği projeleri değerlendirmek üzerinedir. Bu bölümün son alt başlığı Salacak – Harem - Haydarpaşa aksının yeniden

düzenlenmesi bağlamında gözönüne alınması gerekli hususları ve Tarihi Yarımada ve siluetini gözardı etmeyecek tasarım ölçütlerini belirlemek üzere yapılan bir değerlendirmeyi içermektedir.

Çalışmanın beşinci ve son bölümü sonuç bölümüdür. Çalışmada yer alan kavramların tez amacı kapsamında değerlendirmesini içermektedir.

Anahtar Kelimeler: Tarihi Yarımada, siluet, algılama, karşı kıyı, kimlik

ABSTRACT

The main aim of this study is to emphasize the effects of the historical Peninsula and the importance of its silhouette on the urban identity of Istanbul and to reveal that because of their positions, scales, distances and being the opposite coastal, Salacak-Harem-Haydarpaşa provide a very important public axis for monitoring, perceiving and explaining the historical Peninsula. Because of its potential for rearrangement and since it is the best place to monitor and provide an understanding on the processes related with time on the coastal area, it is important to keep the culture of coast-opposite coast in perceiving the historical Peninsula silhouette and the urban identity of Istanbul through this axis.

As a basic method to achieve this aim, an evaluation has been performed through examining the perception concept of the historical Peninsula silhouette, Gestalt principles which is the one of the perception theories, metropolitan design elements and qualifications; and the silhouette of the historical Peninsula which is an important area in emphasizing the metropolitan identity has been examined by photography method.

Being the monitoring surface of the silhouette phenomenon in regards to the metropolitan identity, by studying Salacak-Harem-Haydarpaşa axis it has been important, because this axis has not been evaluated so far, it is potential for the silhouette perception which has been achieved essential values and standard, also it's been important for definition of institutional areas, its relations with institutional qualified area and vicinity.

The study consists of five sections. Introduction deals opposite coast concept's importance incase of capturing clues about the urban and monitoring silhouette of Istanbul as an aqua city. Also mentioned about relationship between on looking and looked at, observer and observed in perception.

The second section which is issued conceptual framework consists of five subtitles. The first is perception concept. Second subtitle is scale concept which will be associated with perception concept. The third subtitle is coastal concept, in this section perception from coast, land and water surface interactions in the context of the perception, coast culture and position for coast identity forming has been examined. Silhouette concept is under the fourth subtitle. Position and time related silhouette concept has been analyzed by evaluating geographical factors which effect silhouette. Effect of silhouette concept on urban identity formation has been analyzed. The fifth subtitle is the evaluation subtitle which includes perception, scale, cost and silhouette concept interactions and relationship with each other.

Third section of the study has five subtitles. In the first subtitle, position and importance of Istanbul Historical Peninsula on the urban identity has been highlighted.. In the second subtitle, breaking points for perception and explanation the meaning of silhouette from past until today has been examined. In the third section a study in the academic platform has been evaluated which is about silhouette variety concept and perception of Historical Peninsula silhouette. Fourth subtitle covers conceptual side of Historical peninsula silhouette's analysis Surface definitions in the context of on looking and looked at have been evaluated. Monumental and symbolic structures' time and place related modifications which are influences on Istanbul urban identity have been analyzed. Urban silhouette effect has been revealed in the context of Gestalt principles and urban design elements-principles examination. Last and the fifth subtitle is evaluation part.

In the fourth section of the study, in the context of the coast culture and urban identity, importance of the Salacak-Harem-Haydarpasa axis for Historical Peninsula's monitoring. This section has six subtitles. In this section as an opposite coast, situation and positioning of the Salacak-Harem-Haydarpasa axis has been evaluated. Second subtitle covers observer and observant relationship potentials of this axis. Third subtitle includes realized contest projects about this axis which have been carried out in the past and evaluation of influencing projects about two mutual coasts in the present time. At the end of this section there is a subtitle which includes evaluation about in the context of the Salacak-Harem-Haydarpasa axis rearranging, issues must be consider and to determine Historical Peninsula and its silhouette's design criteria.

The last section is the sixth and the conclusion section of the study. Last section includes assessments of the concepts in the study within the scope of the dissertation.

Keywords: Historical Peninsula, silhouette, perception, opposite coast, identity

1. GİRİŞ

İstanbul kenti 17.yy ile birlikte tanıştığı kıyı yerleşmesi kimliğini Cumhuriyet Dönemi ile birlikte benimsemiş ancak öncelikle 1950’li yıllardaki operasyonlar ve özellikle 1980 sonrasında yaşanan büyüme, yaygınlaşma süreci ile kıyıdan uzaklaşmıştır. Süreç içerisinde kent her yönde yayılan, su kenti kimliğinden koparak kıyı yerleşmesi kültürü ve mekansal izlerini yitiren kara kenti kimliğine bürünmüştür. Kentliler deniz ile geçmişte benimsedikleri yoğun ilişkiyi kuramamaktadırlar. (Yenen, Ünal, Enlil,1993)

Su kentlerinin ilk yüzleri, su yüzeyi üzerinden kente yaklaşıldığı noktada silüetlerinden olmaktadır. Su elemanı çok yönlü bir yüzey olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir yönü ile kenti parçalayan bir yönüyle de kenti birleştiren bir eleman olarak değerlendirmek mümkündür. Su doğal bir eşik ve kentler için bir aralık oluşturur. Suyun geçtiği yer su ile ikiye ayrılır ve karşılıklı iki yer oluşur; suyolunun ikiye ayırdığı bir kent olan İstanbul özel bir şehirdir. Bugün su kenti İstanbul’un kent kimliğini yansıtan silüetinin algılanması önemli olmaktadır. İki karşılıklı kıyının birbirlerini su yüzeyi ve su yüzeyinin ardından kıyılardan izleme avantajları oluşturmaktadır. Su gibi şeffaf olan bir yüzey aynı zamanda engelsiz bir yüzeyi de tarif etmektedir. Böylelikle algılamada bakan için bakılanın önünde bir zemin oluşturduğu da belirtilmelidir.

Karşı kıyıda yer alan imgeyi seyretme, gösterileni algılamada ve anlamlandırmadaki izleme yüzeyi olan kıyı yüzeylerinin kent kimliğinde önemi büyüktür. Tarihi Yarımada’nın kent kimliğinde yer alan silüetinin algılanması kamusal alanların sınırlı olması nedeniyle iki karşı kıyı etkileşimi sonucunda değil, su yüzeyi üzerinden geçerken kısa süreli bir ilişki ile oluşmaktadır.

1.1 Tezin Amacı

İstanbul kent kimliğinin ve dünyada İstanbul denince akıllara gelen, belleklerde oluşan algılanıp anlamlandırılan en önemli parçası olan Tarihi Yarımada; anıtsal yapıları ve kendi başına bir bölge olarak simge özelliği taşımaktadır. Bu bölgenin izlenmesi ve görülüp algılanabilmesi kentin markalaşması yolunda önemli bir hedef olmaktadır.

Kent silüeti doğal, kültürel, sosyal, mekansal ve mekanı yönlendiren öğelerin oluşturduğu bir bütündür. Bu bağlamda çalışma sonunda birtakım sorular sorulabilir. <İzlenme potansiyeli ve farklı açılardan görüntüleme potansiyeli olan İstanbul kimliği silüetten algılanabilir mi? ve/veya silüetten algılanan ve anlamlandırılan imge, kentin kimliğini oluşturabilir mi> soruları üzerinden tez kapsamında silüetin kent kimliğine etkileri ve silüetin izlenmesinde karşı kıyı tanımları

cevaplanmaya çalışılmıştır. Kent siluetlerini izlemek ve izlettirmek için hedefe yönelik olarak izlenecek nesnenin en iyi algılanabildiği yüzeylerin tasarlanması önemlidir.

Bu çalışmadaki amaç; kent imgesinde oluşan ve İstanbul denilince kent kimliğinde simgesel anlamda beliren Tarihi Yarımada siluetinin algılanmasında önemli olan kent yüzeylerini ele almaktır. Tarihi Yarımada siluetini karşı kıyısından algıyabildiğimiz bir izleme yüzeyi olarak Salacak – Harem - Haydarpaşa aksı seçilmiştir. Bu aksın yeniden projelendirilme sürecinde karşı kıyıdaki Tarihi Yarımada silueti odaklı bir yaklaşım ve karşı kıyıyla olan etkileşiminin farkındalığında bir yöntemin ele alınmasına yönelik çalışma hedeflenmiştir. Bu çalışmanın İstanbul kent kimliğini oluşturan siluetin algılanıp anlamlandırılmasında önemli potansiyellere sahip olan bu kentsel aksa gelecekte uygulamaya konulacak politika, plan ve projeler için bir rehber olması düşünülmektedir.

1.2 Tezin Kapsamı

Bu çalışma bir kıyı kenti olan İstanbul'un kimliğine etki eden siluet kavramının araştırılması, bu unsurun anıtsal ölçek ve kentsel ölçek bağlamında kent algısına etkisinin saptanması, siluet üzerinde etkin olan kentsel tasarım elemanlarının değerlendirilmesi ve İstanbul Tarihi Yarımada'nın su ve kıyı yüzeylerinden algılanması üzerine bir değerlendirmeyi kapsamaktadır. Bu bağlamda İstanbul siluetinin izlenebilme potansiyellerine sahip kıyı yüzeylerinden tariflenmesi üzerinde durulmaktadır. Siluetin tariflenmesinde ölçek ve algılama faktörlerinin etkisi ile İstanbul kent kimliğinde siluet etkisinin algılanması ve anlamının değerlendirilmesi üzerine bir çalışma yapılmıştır.

Tarihi Yarımada siluetinin algılandığı karşı kıyı kavramı üzerinden kimliğin algılanması ve izlenmesi yönünde Galata bölgesi kapsam dışında bırakılmıştır. Çalışmada Tarihi Yarımada siluetinin izlenmesine yönelik; Topkapı Sarayı, Ayasofya ve Sultanahmet Cami'sinin bir bütün olarak algılandığı, kentsel ve anıtsal ölçekte bir bölgeyi tarifleyen Salacak – Harem - Haydarpaşa aksı ele alınmıştır. Yine karşı kıyı Salacak – Harem - Haydarpaşa aksından izlenen Galata bölgesi ve devamındaki kıyı hattındaki yer alan siluet ele alınmamıştır.

Bu kapsamda konu beş (5) bölümde ele alınmıştır. Birinci bölüm tez çalışmasının giriş bölümünü oluşturmaktadır; çalışmanın amacı, kapsamı ve yöntemi hakkında genel bir değerlendirmeyi kapsamaktadır.

Gelişme bölümünün başlangıcı ikinci bölüm kavramsal çerçevedeki çalışmalardan; algılama, ölçek, siluet, kıyı kavramlarının tanımlamaları ile kıyı kültürü, kıyı kültürünün kent kimliğine etkileri ve kavramların birbirleriyle olan bağlantıları ile kıyıdan algılama, algılamada kentsel tasarım elemanları ve ilkeleri incelenmiştir.

Üçüncü bölümde; Tarihi Yarımada'nın ülke ve kent içindeki önemi, dünya kenti olma yolundaki potansiyelleri, siluet ve siluetteki öğelerin tarihsel süreç içerisinde kırılma noktaları bağlamında algılanması ve İstanbul imgelemindeki değişim ve gelişimlerin kente yansımaları, anlamı ve algısı üzerine bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Yine bu bölüm Tarihi Yarımada'nın su ve kıyı yüzeylerinden izlenen zaman ve mekana bağlı olarak algılanan siluetin Gestalt ilkeleri, kentsel tasarım elemanları ve ilkeleri bağlamında incelenmesini kapsamaktadır.

Dördüncü bölüm olan Tarihi Yarımada'nın gösterilmesi, görünür kılınmasında önemli bir potansiyele sahip Salacak- Harem- Haydarpaşa aksının bugünkü durumu, üzerine geliştirilen politikalar tartışılmış; aksın sahip olduğu yeniden projelendirilme potansiyelinin karşı kıyıyı gözardı etmeden siluet tanımlamalarının ve farkındalığının da yer aldığı sürece yönlendirmek hedefli bir çalışmaya gidilmiştir. Aksın kenti algılamada ve İstanbul'un kimliğinin siluet üzerinden izlenmesindeki avantajları vurgulanmış, Salacak- Harem Haydarpaşa kentsel aksı yeniden düzenlenme sürecinde Tarihi Yarımada siluetinin izlenmesine yönelik dikkat edilmesi gereken unsurlara değinilmiştir.

Beşinci bölüm sonuç bölümüdür. Tez kapsamında ele alınan tüm kavramsal yaklaşımların ve tasarım ilkelerinin Tarihi Yarımada silueti bağlamında değerlendirilerek, kıyı – karşı kıyı etkileşiminde Tarihi Yarımada ve Salacak - -Harem – Haydarpaşa aksının ilişkisinin önemine değinilmiştir.

Algılama kavramı dinamik bir sürecin ifadesidir. Algılama karşılıklı etkileşimle oluşan algılayan ve algılananın rol aldığı bir yapıdır. Algılayanı ve algılananı, izleyen ve izleneni kentte etkin hale getirmek önemlidir.

Özel bir kent kimliğine sahip İstanbul'un imajında etkin olan Tarihi Yarımada yüzyıllar boyu stratejik, kültürel, sosyal ve mekansal anlamda üstün, egemen ve tek olma özelliği ile önemli bir sembol bölgedir. Dünyada göstergelerin, simgelerin ve kültürel etkileşimin mekansal anlamda rahat okunabildiği bir kent sayıca fazla değildir. Özellikle bugün kentlerin pazarlanmasında yerel

kimliklerinin küresel sisteme uyum sağlaması gerekliliği düşünüldüğünde İstanbul kenti farklı potansiyellere sahip olan sayılı su kentlerinden biridir.

Karakteristik değerlerini, kültür dayanışmasını sosyal ve mekansal süreçte siluetinden algılatılabilir ve anlamlandırılabilir avantajı dünya üzerinde İstanbul'u eşsiz kılmıştır. Tarihi Yarımada'da yaratılan imge bir “nesne” ise, bu nesneyi gören ve gösterebilecek “yüzey” de yüzünü Tarihi Yarımada'ya dönmüş Salacak- Harem- Haydarpaşa aksıdır. İstanbul'a güney yönündeki giriş kapısı niteliğindeki bu iki yaka, Marmara Denizi'nin yansıtıcı, şeffaf, engelsiz, su yüzeyi ile birbirine tutunmuştur.

1.3 Tezin Yöntemi

Çalışmanın analiz çerçevesi öncelikle ‘Tarihi Yarımada silueti üzerinden kentsel tasarım eleman ve ilkeleri ile algılama’ olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda konu ile doğrudan ve dolaylı olarak bağlantı kurulabilecek kavramların derlenmesi ve bilgi toplanması amacıyla kaynak araştırmalarına yer verilmiştir.

Kaynak araştırmaları konu ile ilgili olan ve ulaşılabilen tüm tezlerin ve çalışmaların gözden geçirilmesini, konu ile ilgili yapılan bilimsel çalışmalardan bilgi edinilmesini kapsamaktadır. Araştırmanın ilk aşamasında özellikle algılama kuramlarından biri olan Gestalt kuramı konusundaki literatür ve internet ortamındaki çalışmalar ile çalışma konusuna destek olabileceği düşünülmüş ve felsefe kitapları incelenmiştir.

Kavramsal çerçevenin oluşturulma süreci yüksek lisans seminer dersinde¹ “Su Kenti İstanbul’un Siluetten (3.Boyutta) Algılanması” konulu algılama ve kentsel tasarım elemanlarının anıtsal ve kentsel ölçekte değerlendirilmesini içeren ödev ile başlamıştır. Tez çalışmasının kavramsal bölümünde, daha önce yazılan yüksek lisans ve doktora tezleri ile konu hakkında yayınlanan kitap ve makaleler incelenmiştir. Kıyı ve kültür kavramları doktora tezleri ve akademik literatürde yer alan makale ve bildiriler üzerinden okumalar yapılarak geliştirilmiştir.

Tarihi Yarımada ve kent kimliğindeki etkileri bağlamındaki yerinin araştırılması sürecinde; yazılı kaynak, fotoğraf ve gravür taramaları yapılmış; siluetin kırılma noktaları incelenmiştir. Kırılma noktalarının incelenmesinde kent gelişim okumaları yapılmıştır. Bu bölümde; bir arama motoru

¹Z.Yenen, Seminer Dersi, 2007- 2008 Öğretim Yılı, Güz Öğretim Yarıyılı, Kentsel Mekan Organizasyonu ve Tasarım Programı, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı , YTÜ

yazılımı olan Google'un yan ürünü Google Earth'den elde edilen hava fotoğrafları kullanılarak geliştirilen şemalar üzerinden kavramsal bölümde ele alınan başlıklar irdelenmiştir. Değerlendirmeler ağırlıklı olarak haritaların ve fotoğrafların üzerinden gözlem ve geçmiş kişisel deneyimlere dayandırılmıştır. Tez konusu bağlamında çeşitli sergilere katılarak; çeşitli doküman (gravür çalışmaları, panoramalar ve yazılı metinler) elde edilmiştir. Tarihi Yarımada silüetinin algılanması sürecinde karşı kıyısı Salacak – Harem – Haydarpaşa aksında yaya hareketine bağlı silüet eskizleri geliştirilmiştir. Aynı şekilde su yüzeyi üzerinden zaman ve hareket faktörüne bağlı eskiz çalışmaları da oluşturulmuştur. Kentsel tasarım elemanları ve ilkeleri fotoğraf ve eskizler üzerinden şemalaştırılmıştır.

Salacak- Harem- Haydarpaşa aksının değerlendirilmesinde; daha önce yazılan ve kapsamında bu yer adlarının geçtiği yüksek lisans ve doktora tezleri, konu hakkında yazılan kitaplar ve makaleler değerlendirilmiş, literatür araştırması yapılmış, bu bilgiler internet araştırması ile de desteklenmiştir. Yine bugünkü süreçte sözügeçen çalışma aksı üzerinde düşünülen projeler medyadan ve yazılı metin ile internet üzerinde oluşturulan forum sayfalarından derlenerek yorumlanmıştır. Bu aks için oluşturulmuş yarışma projeleri içerikleri ve görsel malzemeleri araştırılarak, değerlendirme yapılmıştır. Tez kapsamında ele alınan Tarihi Yarımada silüetinin algılanma sürecine etki edecek gündemde yer alan tüp geçit ulaşım projesi konusu ilgili kurumlarla yapılan mülakatlardan elde edilen bilgiler ile derlenmiştir.

Araştırmada yararlanılan analiz yöntemleri ise sırasıyla gözlem, fotoğraflama ve çizilen eskizler ve şemalar olarak üç temel grup halinde çalışılmıştır. Bu üç grup analizler etkileşimli ve birbirine koşut olarak yürütülmüştür.

Fotoğraflama yönteminde Salacak- Harem- Haydarpaşa kıyı hattı üzerinden ve toplu ulaşım araçlarında hareket halindeki su ve kıyı yüzeyleri üzerinden olmak üzere 767 adet çekim yapılmıştır. Fotoğraflama çalışması gün içinde belli zaman aralıklarında; gündüz-gece, yaz-kış ve bulunduğumuz kentsel mekanda mistik, sosyal etkileşim ve iletişim kurulduğu Ramazan ayında elde edilmiştir. Tezde yer alan fotoğraf çalışmaları, algılanan nesnenin Gestalt ilkeleri ve kentsel tasarım elemanları bağlamında kent kimliğindeki yerinin değerlendirilmesi hedeflenmiş ve bu bağlamda görsel malzeme seçimi yapılmıştır. Yine çalışma alanına vurgu yapacak önemli izlenme mekanlarından biri olan Harem Limanı üzerinde kısa süreli gün batımından sonraki zaman diliminde fotoğraf çekimleri yapılmıştır. Liman içerisinde daha detaylı çekim yapma

istemi bürokratik sürecin uzun bir zaman dilimine yayılması ile tez çalışması süreci dahilinde, gerekli izin alınamadığından, gerçekleştirilememiştir.

Fotoğrafların içinden çalışma alanını betimleyen çalışmaların dışında bölgeler bazında bir gruplamaya da gidilerek algılama açıları hakkında bir sonuca varmak hedeflenmiştir.

Bu bağlamda iki boyutlu çalışmalardan harita üzerinde çekim noktaları ve çalışma alanına olan uzaklık ve açıları işlenerek bir anahtar pafta oluşturulmuştur.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde algılama kavramının ne olduğu belirtilerek algılama konusu içinde yer alan kavramlar; algılama sürecinde biyolojik ve coğrafi faktörler, ölçek, siluet ve kıyı kavramının incelenmesi, kent kimliğinde kıyı kültürünün önemi ve kıyı kültürünün siluetin algılanmasındaki rolü ve siluetin algılanmasında kentsel tasarım elemanları ve ilkeleri üzerine bir çalışma yapılmıştır.

2.1 Algılama Kavramı

Algılama, duyu organlarını uyaran nesnelerin, niteliklerin veya olayların farkında olunmasıdır. Algılama, uyarının yapısı, ortam veya zemin, daha önceki duyuusal deneyimler, kişisel duygu, tutum, amaç, gereksinim ve dürtüler tarafından etkilenmektedir.

İnsan çevresini sadece kaydetmez; onu yorumlar, ondan sonuçlar çıkarır, onun hakkında hayal kurar, yargılar ve kişiye özgü bilgilenir. Bunun sonucunda algı birikimi dışa vurulur. Başka bir deyişle algılanan çevre ile olan bir etkileşimin ürünleri algılayıcının da davranış biçimine bağlı olarak dışa vurulur (Potter, 1992: 60).

Kişinin çevresini hissedebilmesi için onu görmesi, yorumlaması ve algılaması gerekmektedir. Bu algı sonucunda da tepki olarak davranış ortaya çıkmaktadır.

Algılama kısaca çevreden bilgi edinme süreci olarak tanımlanabilir. R.L. Atkinson algıyı çevredeki uyaran örüntülerinin organizasyonu ve yorumlanması süreci olarak tanımlamaktadır. (Tayyare, 2007:7:Atkinson vd., 1990: 185).

Cüceloğlu (1992: 98), algıyı duyu verilerinin örgütlenerek yorumlanması ve çevremizdeki obje ve olaylara anlam verme sürecine verilen ad olarak tanımlamıştır.

Rapoport'a (1977: 179) göre algılama, bilişim ve değerlendirme süreçlerinin oluşturduğu dizinin içinde bir süreklilik vardır ve bileşenlerin alanları birbirleri ile kesişmekte, bir başka deyişle kesin sınırlarla ayrılmamaktadır. Bu ifadeyle Rapoport algılama süreci içerisinde değerlendirme ve bilişimin öneminden de bahsetmiştir.

Downs ve Stea, (Kahvecioğlu, 1998:7: Downs ve Stea, 1973) ise algıya net bir açıklama yapmış ve mekansal çevreden alınan bilgilerin kodlanması, hatırlanması ve tekrar kodların çözülmesi süreci olarak tanımlamıştır.

Immanuel Kant'a göre, biz bazı şeyleri olduğu gibi değil, bizim istediğimiz biçimde görürüz. Herhangi bir zamanda algılananlar sadece uyarının yapısına bağlı değil, aynı zamanda ortama, algılayanın önceki deneyimlerine, o andaki duygularına, genel istek, tutum ve amaçlarına bağlıdır (Baymur, 1978).

Kısaca özetlemek gerekirse; birey ve çevresi arasındaki ilişki karşılıklıdır. Bireyin davranışlarının temeli fiziksel çevreyi algılama isteğidir. Algı çevrenin sunduğu sözsüz mesajları, bireyin duyularıyla kavraması neticesinde belirlenen etkileyici özelliklerden oluşmaktadır. İmaj gerçek çevrenin kişisel yoruma dayalı olarak zihinde şema haline dönüşmesi sürecidir. Kimlik ise birey-çevre iletişimi neticesinde, çevrenin özgün ve belirgin karakterini oluşturan niteliklerin farkında olunması ile belirlenir. Kimliği belirleyen birey, oluşturan ise çevresel özelliklerdir (Kancıoğlu,2001:xi). Üç kavram karşımıza çıkmaktadır; algılama, algılama ile oluşan imaj ve oluşan imaj sayesinde algılananın kimliğin oluşumudur. Bu üç kavram (**algı- imaj-kimlik**) birbirleri ile karşılıklı etkileşimi olan konulardır. Bu etkileşimin temelinde de insan - çevre/mezan etkileşimi bulunmaktadır.

2.1.1 Algının oluşumu- Algılanabilirlik

Dış dünyaya ve kendimize ilişkin bilgiyi duyum ve algı yoluyla elde edebiliriz. Dünya hakkındaki bilgilerin tümü bize duyularımız yoluyla ulaşır. Algılamanın nasıl olduğunu anlamamız için, duyum mekanizmalarının yapısının nasıl olduğunu bilmemiz gerekmektedir.

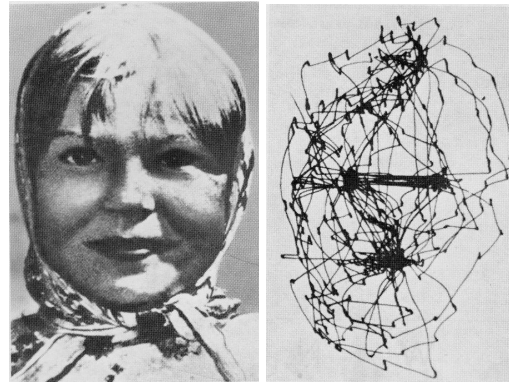
Bilgi edinme sürecinde etkili olan duyum, bir kase çorbanın sıcaklığı, soğukluğu, ayağımızı çarptığımızda duyduğumuz acı gibi, yaşantılarımızı içerir. Bir başka deyişle duyum, yaşantımızın ham maddesidir. Yaşantı sadece bir dizi duyumdan ibaret değildir. Duyum, bir organizmanın iç ve dış uyarıcılara karşı duyarlılığını da gösteren bir terimdir. Buna karşı algı, duyumdan daha ileri bir adımdır ve algısal süreçler, duyularımızın bizde oluşturduğu yaşantıların en ufak parçalarını bile anlamlı, örgütlü bir bütün halinde yorumlanmasını içerir. Örneğin, deniz üstünde duran bir teknenin biçimi, rengi ve büyüklüğünü algılama ve anlamlandırma işleminde bütün duyular birlikte çalışırlar.

İnsan, aldığı bilgileri ve görüntüleri soyutlayarak zihninde düşünce haline dönüştürmektedir. Bu dönüşüm, bireyin kimliği ile bağlantılı olarak gerçekleşmektedir. Bu süreç sonunda algılama gerçekleşmektedir. Ana hedef çevredir; çevreyi anlama ve irdeleme sonucu algı oluşmaktadır.

Kentsel mekanda oluşan algılamalar, anlık ve görme temelli olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. “Anlık algılamalar, bireyin objeye bakması ile duygu ve düşünceleri sonucu ortaya çıkmaktadır, algı fotografik ve geçicidir. Görme temelli algılamalar ise elde edilen bilginin/görüntünün süzülmesi ve irdelenmesi sonucu hafızaya yerleşmesi temellidir, belirli bir süreç içerir ve semboliktir” (Bilgin, 1999).

Bir saate baktığımızda onun parçalarını görmeyiz, onu bir bütün olarak algılar, bir zaman dilimi olarak tanırız. Algılama karışık ve karmaşık bir olaydır.

Kısacası, bireyin bir olayı neden o biçimde algıladığını etkileyen birbiriyle ilişkili birçok olay ve neden vardır. Aşağıda yer alan çalışmada (Fotoğraf 2.1) görme algılaması sırasında göz duraklamalarının kaydı yer almaktadır. Bu duraklamaların, dikkat çekici alanlara yöneldiği görülmektedir. Duraklamalardan oluşan kayıtlar sonucu bakılan nesneye karşı bir algılama oluşmaktadır. Sonuçta algılamanın, bu duraklama sırasında yapılan kayıtların bütünü olduğu anlaşılmaktadır.

Fotoğraf 2.1 Görme Algılaması Sırasında Göz Hareketleri, (www.aof.anadolu.edu.tr)

Yine algılama sırasında algılayanın göz hareketleri bakılan nesnenin karakterini oluşturan etmenleri kayda alarak bir “algılanan alan” bütünü oluşturmaktadır. Burada önemli konulardan biride algılamada nesne yüzey ilişkisi olmaktadır. Yüzeyin üstünde arkasında, önünde oluşan nesne kayda alınan duraklamaların kendisidir. Algılanan alan konusu algılama süreci içerisinde bulunan konum ve uzaklığa göre de farklılık göstermekte, algılanan alan ve veya nesnenin duraklamaların nicelik ve niteliğini de etkileyecektir. (bkz. 2.1.2)

Bir kentin algılanabilirliğinin yüksek olması, görünür olması ile bağlantılıdır. Anlık ve görme temelli algılama alanlarının birarada olması bir kentin kimliğinin daha iyi ortaya konulmasını sağlamaktadır.

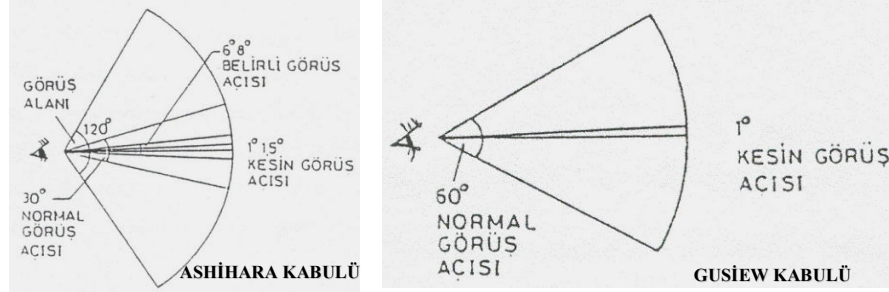
2.1.2 Algılamada uzaklık

Algılama biçimleri, görme, işitme, dokunma, tat ve koku, uzay ve zaman algısı şeklinde sıralanmaktadır. Gestalt psikolojisi²'nin savunucuları algı organizasyonunun algının gerçekleşmesinde önemli bir rol oynadığını vurgulamışlardır. Algılamada çeşitli çevresel özelliklerden de yararlanılmaktadır.

Bu çalışmada algılama biçimlerinden görme algısına değinilecektir. Özellikle kent üzerine yapılan çalışmalarda ve mekansal çözümlemelerde algılama sürecinin en etkin yaşandığı ve anlamlandırıldığı algılama biçimi görme algısı üzerinedir.

Görme algısı ile diğer algı biçimlerine etki eden etmenler vardır. Bunlar iç ve dış etmenler olarak iki gruba ayrılabilir. İç etmenler algılayanın kişisel özellikleri, algı organizasyonu ve şekil zemin ilişkisini içerirken, algılamalarda eşya ve varlıkların boşluktaki özellikleri ve bize etki biçimleri dış etmenleri meydana getirmektedir.

Algılamada insan gözünün biyolojik özellikleri etkin olmaktadır. Bir nesnenin, bölgenin ya da imajın algılanmasında görüş açıları önemlidir. Ashihara ve Gusiew kabulleri insan gözünün açılara bağlı olarak görüş açıları üzerinedir (Şekil 2.1).

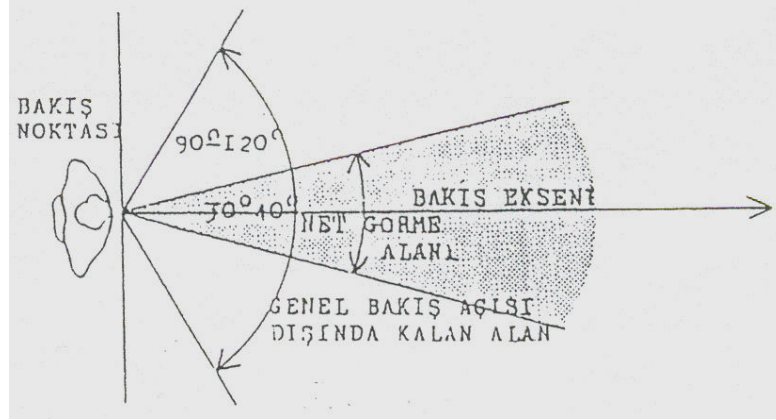

Şekil 2.1. Ashihara ve Gusiew Kabulü, (Gül, 1989: 63: Erkan, 1996)

Gusiew kabulüne göre, 60 derecelik normal görüş açısı içerisinde 1 derecelik kesin görüş açısı oluşurken, Ashihara kabulünde 30 derecelik görüş açısında kesin görüş açısı 1 dereceyi ifade etmektedir (Şekil 2.1). Bir başka çalışmada belli bir bakış noktasından 90 ila 120 derecelik görüş açısı içerisinde 10 ila 30 derecelik net görme açısının oluştuğu belirtilmiştir (Şekil 2.2).

² Gestalt psikolojisi (Geştalt psikolojisi okunur), zihnin çalışma ilkelerinin bütünsellik, paralellik ve kendi kendisini düzenleme olduğunu öne süren psikoloji teorisi. 20.yy'ın ilk yarısında, Almanya'da ortaya çıkmıştır. Gestalt kuramı mekanın görsel organizasyonunu irdeleyen, birçok kuramın temelini oluşturan bir kuramdır (Prak, 1985).

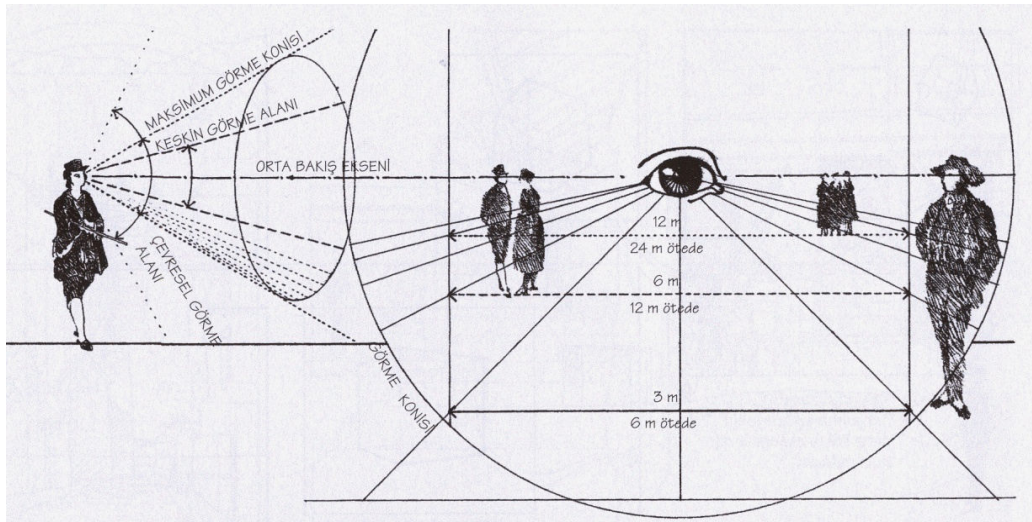
Duyularımızın, özellikle görme duyumuzun şekillendirme eğilimine, parçaları bütünleştirerek algılamasına *Gestalt etkisi* denir. (http://tr.wikipedia.org/wiki/Gestalt_psikolojisi adresinden alınmıştır.)

Şekil 2.2 Bakış Açısı ve Görme Alanı, (Gül, 1989: 63: Erkan, 1996)

Gerçekte eksenler kağıt üzerinde çizilmiş planda olduğu gibi kuşbakışı algılanmazlar. Onlar yerden, ayakta durup ileriye bakan kişi konumundan algılanırlar. Göz uzağı görür, şaşmaz bir açı ile hatta amaçlanan ve istenenin de ötesinde her şeyi görür (Corbusier, 1999:202).

Algılamada gözün özelliklerine bağlı olarak algılanın derecesi ve netliği vurgulanırken bir sonraki adımda uzaklık faktörünü de devreye girmesi ile (farklı uzaklıklardan bakma noktaları) uzaklıkla arttıkça görüş alanı artmakta ve normal görüş açılarını farklılaşması ile kesin görüş açısı da değişim göstermektedir.

Şekil 2.3 Algılamada Uzaklık ve Görme Açıları, (Gül, 1989: 63: Erkan, 1996)

Yukarıdaki şekilde de görüldüğü üzere (Şekil 2.3), bakış eksenini ve görme açıları uzaklık ile ters orantılı olarak oluşmaktadır. Le Corbusier'in söylemi ile kişi her bakılanı algılamaktadır. Fakat algıladığı nesnenin detayları değişmekte; algılanın biçimi, özellikleri uzaklık kavramı ile farklılık

göstermektedir. Bu noktadan yola çıkarak algılamada ölçekler³ ortaya çıkmıştır. Uzaklık artıkça görülenin detayları azalır, izlenen alanın çapı büyür ve görünen bu noktada bir nesne değil, bir bölge ve/veya bir yüzey olarak karşımıza çıkabilir. (bkz. 2.2)

Görmek eylemi, insanın yetişme sürecinde olgunluğa erişmesi anlamına gelir. Bakmaktan görmeye geçinceye kadar etrafımızı çevreleyenler “şeyler”dir. Görmekle birlikte “şeyler” nesnelere dönüşür, daha önceden onlara verilmiş adlar yerine oturur. Duyma, hissetme ile birlikte gerçekleşen görme bizim algılamaya geçmemizi sağlar. (Tüzün, 2007)⁴

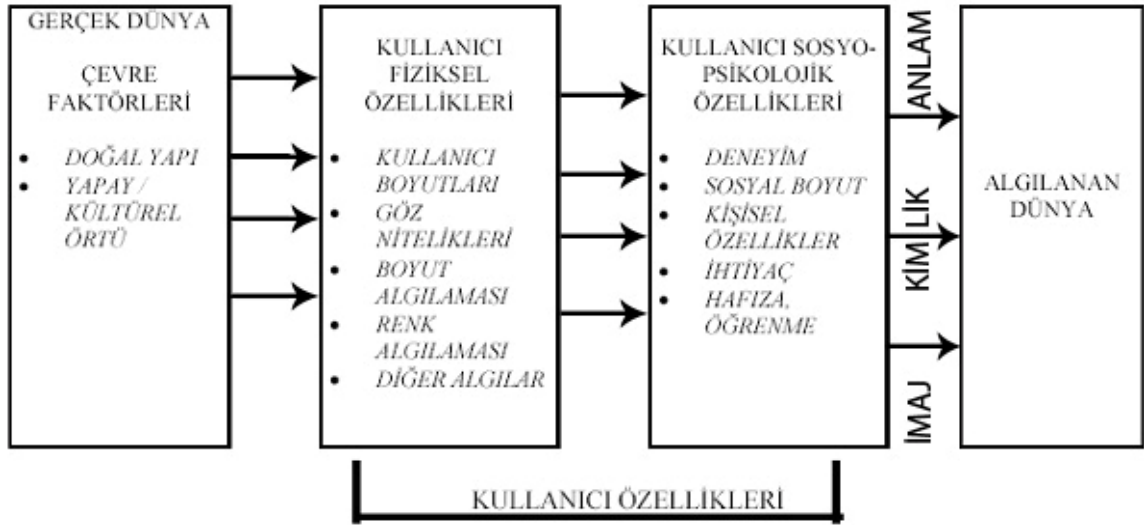
Algılama kavramında bakan- bakılan, izleyen- izlenen, gören- görülen, algılayan- algılanan olmak üzere ikili bir ilişki söz konusudur. Berger’in belirttiği gibi bu ilişki *-algılayan, görünen- algılanan-* sürecini kapsamaktadır.

Algılayan ve algılanan (izleyen ve izlenen) arasında geçen iki yönlü bir süreç bağlamında konuya yaklaşılsa; algılanan uyarıcının bir imaja sahip olabilmesi için onu başkalarından farklı kılan ve ayrı bir mevcudiyet olarak okutan bir “kimliğe” ihtiyacı vardır. İzleyen, belirli bir zaman dilimi içinde duyu organlarına ulaşan uyarıların etkisinde ancak belli bir kısmını seçerek algılayabilir. İzleyen bu zaman süresince ne gördüğü, neyi seçtiği algılanılan uyarıcıdan kaynaklanan değişkenlere bağlı olarak farklılıklar gösterir. Dış etkenler olarak tanımlanan bu değişkenleri (Morgan, 1995; Başkaya, 2001:65); **şiddet ve büyüklük, kontrast, tekrar ve hareket** olarak ifade etmiştir. Bu değişkenler çerçevesinde uyarıcının okunabilirliği görmeyi ve seçmeyi olumlu veya olumsuz yönde etkileyecektir. Fakat algılayanın (uyarılan) bu objeyi nasıl yorumladığına, dikkatini neye yönlendirdiğine bağlı olarak ne gördüğü farklılık göstermektedir. İç etkenler olarak tanımlanan algılayıcıya bağlı bu değişkenler ise geçmiş deneyimler, beklentiler, amaçlar, ilgiler, inançlar, gereksinimler ve kişilik sistemi olarak sıralanabilir (Goldstein, 1989; Başkaya, 2001:65).

Mekansal algıyı etkileyen etmenlerin tümü gerçek dünyanın algılanan dünyaya dönüşüm sürecinde etkindir. Çevreden gelen duyumlar belirsiz ve karışık olabilir bu duyumların seçilmesi, algılanması ve organize edilmesi gözlemcinin nitelikleri ve amaçları ile doğrudan ilgilidir.

³ Ölçek kavramı 2.2 başlığı altında detaylandırılacaktır.

⁴ A., Tüzün, “Yanılsama, Merak, Görmek”adlı yazısından alınmıştır.

Şema 2.1. Mekansal Algılamayı Etkileyen Faktörler
(Rapoport, 1977: 38, 40, 131'deki şemalardan Erkan, 2002 tarafından geliştirilmiştir)

Gözlemcinin çevresel algısını etkileyen etmenler özellikle doğum yeri, oturma süresi, oturma hareketliliği, ulaşım tarzı ve bunlar gibi çevre deneyimine ilişkin etmenlerdir. Bunların dışında sosyal sınıfa ilişkin etmenler, grup tercihleri gibi sosyal etkenler ile yaş, cinsiyet, eğitim seviyesi, meslek, ihtiyaç, öğrenme, kavrama gibi kişisel etkenler de mekanın algılanmasında etkindir (Morval, 1985; Erkan, 2002:23-24). (Şema 2.1)

2.1.3 Algılamada coğrafi faktörler

Algılama görme duyuları ile ele alındığında çevredeki faktörler önemli olmaktadır. Bir kenti algılarken içinde bulunduğu çevre, fiziksel koşullar algılamamızı etkilemektedir.

Kentin peyzajını şekillendiren doğal ve topografik koşullar; çevresel olguları, mekanlara verilen fonksiyonları ve kenti yansıtan özelliklerdir. Arazinin öğeleri, hacimler, yoğunluklar, malzemelerin niteliği ve iyi tanımlanmış ve birbirinden farklı bakış noktaları (ahşap, mermer, ağaç, çimenlik, mavi ufuklar, uzakta veya yakında bulunan deniz, gökyüzü gibi) manzarayı (bakılanı- algılananı) etkiler.

Arazinin öğeleri, aynı bir odanın duvarları gibi, hacimlerinin katsayısının gücüyle, katmanlaşmalarının, malzemelerinin verdiği güçle yükselirler.

Çalışma konusu kapsamında su kenti İstanbul'un silüetinin incelenmesinde doğal etkenlerin rolü büyüktür. Silüet konusu ve kentin silüeti incelenirken kentin fiziksel mekan içinde yer alan öğeleri silüeti şekillendirmektedir.

Doğal çevreyi yaratan öğeler, topografya, jeolojik durum, iklim, bitki örtüsü, su öğeleri ve bireyle çevre arasında oluşan etkileşim olarak tanımlanmaktadır. (Kozaman, 2007:8)

Topografya kent algısında, bakı noktaları yakalanmasında ve seyretme potansiyelleri bağlamında değerlendirmeye alınan en önemli etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Farklı noktalardan farklı vistalar (bakı noktaları, bakı terasları) ve algıya giren farklı detayların algılaması için önemlidir.

Topografya gibi mevsimler de algıda önemli yer almaktadır. Mevsimlere bağlı olarak değişen kent görünümü algıda farklılıklar yaratmaktadır. Kenti izlerken arkasındaki fon ve düzlemin kent mekanına kattığı ifadeler değişmektedir.⁵

Aynı şekilde algılanan nesnenin ve ya algılayan kişinin bulunduğu noktadaki ışığın özelliği ve niteliği yine görme odaklı bir algılamada algılanan nesneyi ve nesnenin anlamlandırılmasını etkileyecektir. Işığın netliği, nesnenin fiziksel engel olmaksızın görünür olması algılamada ve görünürlük adı altında önemli olacaktır.

Bu bağlamda algılamada bakan ve bakılan, algılayan ve algılananın bulunduğu coğrafi konum önemlidir. Algılama süreci içinde algılayanın bulunduğu yüzey ile bakılan yüzeyin algılanacak nesnenin konumu, coğrafi özellikleri sürecin niteliğini ve anlamlandırma ve algılamadaki nicelik ve nitelik değerlerini etkileyecektir.

2.1.4 Algılamada zaman ve hareket

Çevresel etkilerin algılamaya etkisi bağlamında incelenen zaman ve hareket faktörü algılamının dinamik bir süreç olduğunu vurgulayan olgular arasındadır.

Dinamik bir süreç olan algılamadan bahsederken hem algılayanın hem de algılananın değişen dönüşen durumları söz konusu olmaktadır. Yine algılamada sabit veya hareketli olmanın yanı sıra içinde bulunulan zaman dilimi bakılanın görülmesinde önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Zaman kavramı gün içerisindeki devinimler, dönemsel devinimler; mevsimler ve tarihsel süreç içindeki durum olarak dört başlıkta açıklanabilmektedir. Gece-gündüz, mevsimler, tarihsel kırılma noktaları ile oluşan yapı algılamayı farklı kılan ve algılamada farklılaşmayı sağlayan etmenlerdir.

⁵ Alt başlık 2.4'te Siluet kavramının incelenmesinde detaylandırılacaktır.

Görme duyumuna bağılı olarak algılamada görmek, görebilmek, görülebilir olmak önemli olmaktadır. Plastik olan, görebildiğimiz ve gözlerimizle ölçebildiğimizdir (Corbusier, 1999:202). Bakılan- görülen nesnenin açık ve kesin anlatımı, basit formlara sahip olması, devinimi olan bir bütünlüğe sahip olması, ona temel bir duruş, bir kişilik kazandırılması: nesnenin işlevsel ve/veya estetik anlamda barındırdığı özelliklerle meydana gelmektedir.

Beden ve mekan sürekli olarak etkileşim halindedir. Bu etkileşimde algılayıcı, algılama zamanına, hızına ve bakış açısına bağılı olarak farklı mekansal imajlar edinir ve farklı detaylara dikkat eder. Algılayıcı, içinde hareket ettiği mekandan, değişik açılardan birbiri ardına eklenen farklı görüntüler elde eder. Bir bulvarda yol alırken çevreyi algılamak, bir meydandan geçerken şehri algılamak, bir koridordan geçerken çeperleri algılamak ile, bir galeride yürürken çevreleyen mekanları algılamak arasında büyük farklar vardır. Mekan içinde hareket ederken algılayıcı, nesnenin farklı görüntülerinden bir imaj sahibi olur. Hareket ederken mekansal ilişkileri ölçer, yetenek ve dikkatle detayları alır, görsel nitelikleri kavrar. Sürekli değişen görsel niteliklerin kavranması, hareketin hızına bağılı olarak farklılıklar gösterecektir.

Kent mekanın algılanmasında ışık, renk ve gölge kavramları, tarihsel anlam, sosyal yaşamdan kesitler, mevsimler, geçici aktiviteler, planlama ölçeğinde oluşan müdahale alanları kentin yorumlanmasında etkin olan faktörler arasında yer almaktadır.

Özetle algılama kavramı batı felsefesinde⁶ geliştirilen ifadeler üzerinden ele alındığında algılama, algının oluşumu ve oluşumuna etki eden faktörler üzerinden değerlendirilmek istenmiştir.

Farklı hayvanlar aynı nesneyi farklı algılar,

Farklı insanlar aynı nesneyi farklı algılar,

Duyu organlarının farklılığı, nesneler üzerine farklı yargılarda bulunulmasına sebep olur,

Algılayıcı etkileyen çeşitli koşullar nesnelerin olduğundan başka türlü algılanmasına sebep olur,

Algılayan tarafından algılanan nesnenin bulunduğu konum, sonuçlara varmada farklılık yaratır,

Nesneler duyuları asla kendi başlarına etkilemezler; insanın algıladığı son şey hiçbir zaman nesnenin saf hali değildir,

Nesnenin sayısı ya da miktarı, sonuçlara varmada farklılık yaratır,

Algılayan ile algılanan arasındaki özel bağlar, algılanan hakkında yanlış fikirler verebilir,

⁶ Batı felsefesi Antik Çağ felsefesi olan Aenesidemos kuşkuculuğun temel ifade biçimi olan "epokhe" (yargıdan kaçınma) ile bilginin olanaksızlığı üzerine geliştirdiği "tropos" (diyalektik usamlama) öğretileriyle Pyrrhoncu kuşkuculuğun kuramsal yapısını düzenlemiştir. Tropoları ifade eden sonuçları oluşturmuştur.

Algılanan şeyin oluşma sürecinin uzunluğu algıyı etkiler,
Algılayanın edinmiş olduğu eğitim, kùltür ve ahlak anlayışı algıyı etkiler.

Yukarıda yer alan algılama ile ilgili açıklamalar bağlamında algılama algılananın özellikleri, çevre faktörleri, doğal ve kùltürel etkiler ile algılayanın fiziksel, sosyo- psikolojik özelliklerinin birleşmesi ile oluşan bir süreçtir. İçinde bulunulan zaman ve kùltürel dũnya ile oluşan bir anlam ve algılanan dũnya tarifidir.

2.2 ölek Kavramı

Sözlük anlamı, “Bir harita veya resimde görùlen uzaklıklarla bunların işaret ettiği, karşılandığı gerçek uzunluklar arasındaki oran” olarak tanımlanmaktadır.⁷ Fizikte bir büyüklüğü ölçmek için kullanılan karşılaştırma birimlerinden oluşan aralık olarak da tanımlanmaktadır.

Ölçek kavramı tez kapsamında uzaklık, mesafe belli aralıklarda gruplanarak farklı üç ölçek üzerinden ele alınmıştır.

Ölçek kavramı alt ölçekten üst ölçeğe doğru sıralanacak olursa;

- İnsan Ölçeği- Yakınlık Ölçeği
- Kentsel Ölçek
- Anıtsal Ölçek olarak tanımlanmaktadır.

Genel olarak uzaklık faktörü ve değerleri beraberinde görme özellikleri- görüntüde netlik- görünen öğeler ve uzaklıkla oluşan biçimlerin anlamları, bakış açısı ve uzaklık ile bakılanın değişimi ve farklı algılanması üzerine bir çalışma olacaktır. Bu bağlamda her ölçek farklı duyum ve algılamayı beraberinde getirmektedir. Algılanan nesnenin nitelik ve nicelik açısından farklılıklaşması ve yorumlanması yine ölçek ile ilişkili olmaktadır.

Normal koşullar altında mekan algısını sağlayan en etkin algılama sistemi görsel sistemdir. Dokunsal mekan gözlemciyi bir nesneden ayırırken görsel mekan bir nesneyi bir nesneden ayırmaktadır. Bu görsel mekanın ölçeği üzerinde bulunan nesnenin diğer nesnelerle ve mekanın kendisi ile olan ilişkisini ve bağlantılarını görmek, yorumlayabilmek ve algılamak insan gözünün görme özelliklerine bağlı olduğu kadar bakanın bakılana olan uzaklığı, konumu ve ölçeği ile ilişkili olup detayların algılanması, netlik, görùlen nesnelerin açıları, konumları değişim gösterecektir.

⁷ <http://tdkterim.gov.tr>

Fotoğraf 2.2 Algılamada Uzaklık ve Konum- Algılanan Nesne İlişkisi, (Soldan sağa sırasıyla; Ruknettin Gençoğlu ve Altuğ Tekin Arşivi)

Fotoğraf 2.2’ te algılanan nesneler birbirinin eşi olmasına rağmen algılayana olan uzaklığı ve konumu ile görülen nesne farklılaşmakta; konu olan nesnelerin netlik ve biçimsel olarak değişimi görülmektedir.

30 m **yakınlık ölçeği**, **kişi ölçeği** olarak tanımlanırken, insanın detay özelliklerinin algılanabildiği, özellikle konut alanlarına ait ölçek olarak kabul edilmektedir. Kişi ölçeği içindeki uzaklık ve algılama derecelerine bakılacak olursa;

1 – 3 m (metre) tüm detayların algılandığı uzaklıktır.

20 – 25 m’de insanın ruh hali ve duygularına ilişkin veriler algılanabilir,

Şekil 2.4 Yakınlık- Kişi Ölçeği Grafik Çalışma, (www.blog.searchenginewatch.com)

Kişi ölçeği hem yatayda hem de düşeyde tanımlanmaktadır. Kişinin diğer kişilere olan uzaklığı ile iki kişinin yatayda birbirlerine olan uzaklıkları da kişi ölçeği hakkında fikir vermektedir. (Şekil 2.4)

150 m **kentsel ölçek**, büyük kentsel mekanlara ait ölçek olarak tanımlanmaktadır.

70 – 100 m çevre şartlarına bağlı, insanın cinsiyeti, yaşı ve hangi eylem içinde olduğu algılanabilir,

100 m sosyal yaşantının geliştiği mekandır; kent meydanları, önemli odaklar gibi sosyal aktivitenin gerçekleştiği mekanlarda ifade bulan bir ölçek kavramıdır.

Fotoğraf 2.3 Patriarch Plaza ve do Cha Viyadüğü, São Paulo, Brezilya, (Bebeta Viegas arşivi, 1992)

Yukarıdaki fotoğrafta (Fotoğraf 2.3) Brezilya’da yer alan bir kent meydanı görülmektedir. Sosyal aktivitenin olduğu meydanda kişilerin yaptığı aktiviteler, birbirleri ile olan etkileşimleri, cinsiyetleri açıkça görülmektedir.

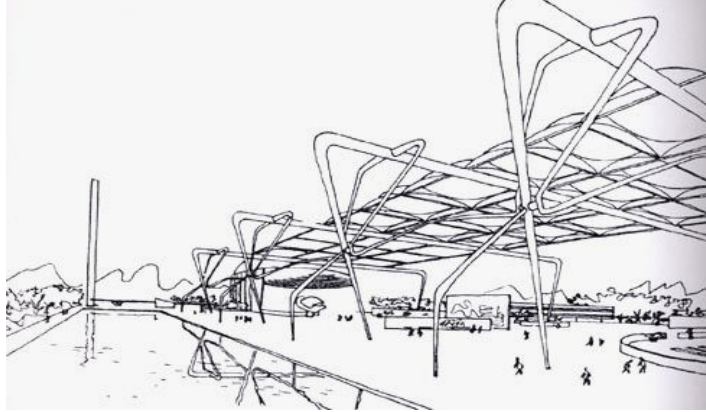

Şekil 2.5 Kentsel Ölçekte Kişilerin Sosyal Açıdan Algılanması, (www.istanbulkursmerkezi.com)

Bir grafikte anlatmak istersek, yukarıdaki şemadan da anlaşılacağı gibi kentsel ölçekte kişilerin hareket yönleri, cinsiyetleri, giyimleri, tek veya grup halinde olma vb. gibi farklı durumların algılandığı bir ölçek olarak tanımlanmaktadır.

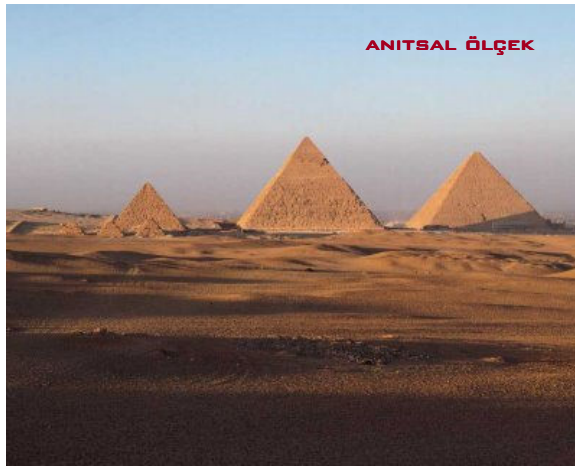
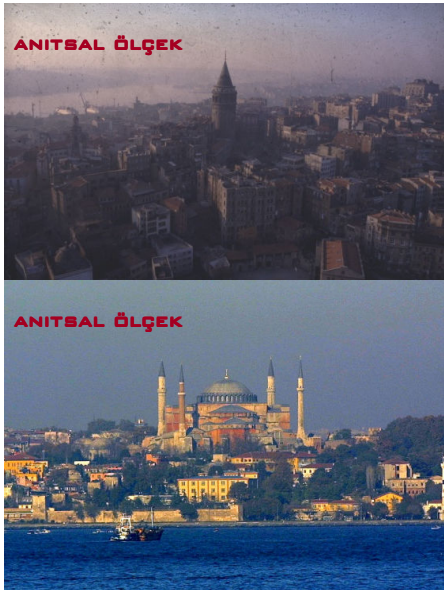
Kentsel ölçeğin tanımı, (Şekil 2.6) Kahn’ın ön tasarım çiziminde olduğu gibi, anıtsal nitelikteki bir kentsel mekan ve ölçek tanımını da beraberinde getirebilmektedir. Kent ölçeğindeki meydandaki biçim ve formların veya yapıların kentsel mekandaki ifadesi görülmektedir. Anıtsal

nitelikte bir kent meydanı yine bir kent ölçeğinin gereklerini ve algılama süreçlerini de kapsamaktadır.

Şekil 2.6 Civic Center Eskiz Çalışması, Louis I. Kahn (1944), (www.arkitera.com.tr)

1300 m **anıtsal ölçekte** ise insanlar algılanamaz, anıtsal yapılar ve açık alanlar ayırt edilebilir, Genellikle 500 – 1000 m aralığında değerlendirmeye alınan bir ölçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Algılanan objenin niteliği, biçimi, bulunduğu coğrafyadaki konumu ayırt edilebilir.

Fotoğraf 2.4 Anıtsal Ölçekte Örnekler, Galata Kulesi, İstanbul, Ayasofya, İstanbul, Mısır Piramitleri, Kahire (Erkan, N, Algılama ve Kentsel İmaj Kuramları, 2006- 2007 Öğretim yılı Güz yarıyılı Sunum notları)

Fotoğraf 2.4'te anıtsal yapılara odaklanan bir ölçek söz konusudur. Bulunduğu kentte belli bir mesafeden (anıtsal ölçek mesafesini kullanan) çekilen kareler hem anıtsal yapı hem de kent parçasındaki konumları bağlamında yorumlanabilme özelliğine sahiptir. Çevrelerindeki dokunun

da algılanabilmesi ve çevresi ile ele alındığında bu anıtsal ölçekteki yapılar önemli simgesel değeri olan bir özellik taşımaktadırlar.

Doğanın nesneleri gibi hesap üstüne kurulmuş bu yapılar açık ve kesindirler; düzenlemelerinde belirsizlik görülmez çünkü onları iyice görür, okuyabilir, öğrenebilir ve uyumlarını duyumsayabiliriz. Mekanın ölçeğinin de simgesel bir dili bulunmaktadır.

2.3 Kıyı Kavramı

Bu bölümde kıyının tanımı, kent ve su kenti olma, kıyı kültürü bağlamında tanımlamalara, kıyıdan algılama ve kıyı kentlerinde algılama konularına yer verilecektir.

2.3.1 Kıyı tanımı

Webster's New World Dictionary and Thesaurus (2000) tanımı ile kıyı kavramı en temel anlamda, karaların, yapıların veya kent kesitlerinin su ile temas ettiği noktadır.

Bir başka tanım ise; insanların yaşam kaynağı olan su dünyası ile içinde günlük hayatlarını sürdürüp çeşitli şekillerde biçimlendirdikleri kara dünyasının birleştirdiği sınır olduğu yönündedir (Çolak, 2005).

Her iki tanım da ortak olan nokta; kıyının hem karanın hem de suyun özellikleri arasında bir “geçiş” / “arayüz”⁸ oluşturmastır. Bu unsur kıyının geçirgen bir yüzey oluşturmastır beraberinde getirmiştir. Geçirgenlik; coğrafi veriler (iklim, topoğrafya, bitki örtüsü vb.), ekonomik aktiviteler, sosyo-kültürel ilişki ağları ve her şeyden önemlisi yerleşme kültürü açısından farklılıkların, zenginliklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu bağlamda bir buluşma noktası ve zenginlik mekanı olan kıyı; insan yerleşmelerinin de başlangıç noktasını oluşturmıştır.

Yerleşme kültürünün evrimi değerlendirildiğinde; savunma kolaylığı, ulaşılabilirlik, manzara, ılıman iklim, güç, konfor ve zevk kaynağı olması nedenleri ile kıyılar; yer seçim tercihinde öncelikli mekanlar olmuşlardır (Bender, 1993; Çolak, 2005).

Suyun, su yüzeylerinin sağladığı avantajlar ve fonksiyonlar, insanları kıyılara çekmiş, yerleşmelerin kıyıda gelişmesine, böylece kıyı alanlarında doğal yapının tanımladığı, günümüzde yapay öğeler ile biçimlenen silüetin oluşumuna neden olmuştur.

⁸ Arayüz tez kapsamında arada kalan iki farklı mekanı birleştiren yüz olarak ele alınmıştır; iki yüzey arasındaki geçiş bölgesi olarak tanımlanabilir.

Kentin yüzü- ara yüzü- arka yüzü üzerinden tez kapsamında bir sorgulamaya gidildiğinde; <kenti anlamak ve algılayabilmek için kentin yüzünü analiz etmek yeterli midir> yine <Kenti ve sahip olduğu kimliği algılamak için yüzüne, görünen yüzüne ve kenti algılamada arayüzlere bakmak bir başlangıç olabilirse kentin konturları, boşlukları, silueti kenti tanımlamada kullanılabilir mi> soruları sorulabilir. Kentin görünen imajı dışında kente kimliğini veren birçok etmen yer almaktadır. Bir kıyı yerleşmesinde kentin su yüzeyine açılan arayüz- kıyılar, karşı kıyı tanımlamasını da beraberinde getirmektedir. Kentin karşı kıyısındaki yüzüne bakabilmek kıyıların işlevi o yerleşmenin kültürü ile doğrudan ilgilidir.

Kıyı yalnızca kara ile denizin birleştiği yer değil, özellikle kent yaşamında sadece bu konuma has bir kültürün kaynağı, yaşam kuşağıdır. Yani kıyı, kentin sınırı değil kültürüdür.

2.3.2. Kıyı kültürü ve kent kimliği

Su yollarının sonlandığı noktalarda kurulan kıyı yerleşmelerinde, kentin giriş kapısı olan limanlar, kentsel ekonomik aktivitelerin belirleyicisi oldukları kadar; farklı kültürlerin temas noktaları olmaları nedeniyle de son derece önemlidir. Kent bu çeşitliliği, esnekliği, geçirgenliği ortaya koyan ana dinamik / odak etrafında coğrafi bileşenleri, ekonomik aktiviteleri ve sosyal katmanlarının harmanlaşma düzeyine bağlı olarak hem ekonomik hem kültürel hem de mekansal olarak şekillenmekte ve ülkenin diğer alt bölgelerinden farklılaştığı gibi diğer kıyı yerleşmelerinden de farklılaşmaktadır. Dolayısı ile “kentin coğrafi içeriği, kültürel düzeyi, yapılaşmış çevresi, yerel gelenekleri, yaşam biçiminin karışımı” (Suher, 1995) olarak tanımlanan kentsel kimliğin belirleyicisi; kıyı ve kıyıya dayalı kültürel bileşenler olarak ortaya konmaktadır. Felsefe terimleri sözlüğünde (Akarsu, 1979) kültür terimi, tarihsel ve toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki kuşaklara iletmeye kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çerçevesine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçlar bütünü olarak tanımlanmıştır.

Dünyanın pekçok yerinde kültür, önceki durumların sembolik mirası olarak kabul edilmektedir. İçinde barındırdığı simgeleri, anlamları kullanan kent gücünü gelenek ve kültürden almaktadır. Kültür bizim açımızdan mekanın desteklediği sosyolojik bir kavram olarak önem taşımaktadır. Bu noktadan bakıldığında Marx’ın kültür tanımı tam istediğimiz açıyı yakalamakta; “kültür, doğanın yarattıklarına karşın insanoğlunun yarattığı herşeydir...”.

Kentler toplumların ve bireylerin birarada bulundukları ve sosyalleştikleri, her türlü sosyal ve kültürel sınıftan, farklı etnik gruplardan, birbirlerinden çok farklı özelliklere sahip insanların biraraya geldiği, toplumun birbirlerinden başkalaşan kesimleri için bir buluşma alanı rolü üstlenen mekanlardır.

Şehirler; toplumların kültürel kimliğinin yansımalarının ortaya konduğu zirve noktalarıdır. Yüzyılları aşan bir zaman süreci içinde çevreye ve maddeye aksetmiş kültürel kimliğin yansımaları içinde şehirler, kuşakların eğitilerek kimlik ve kişiliklerini kazandıkları ve bu şekilde toplumsal devamlılığın sağlandığı, birer eğitim mekanıdır.

Kentin imgesi, simgesi, kenti vurgulayan faktörlerin algılanması o kentin karakterini oluşturan özelliklerin yorumlanabilmesi, okunabilmesi önemlidir.(Fotoğraf 2.5)

Fotoğraf 2. 5 Manhattan Kent Kimliği, Aralık 2006, (www.flickr.com)

Lefebvre'e (1991) göre mekan, toplumun hem ürünüdür hem de onu sürekli dönüştüren bir mekanizmadır. Lefebvre'in üçlemesi, algılanan/ fiziksel mekan, zihindeki soyut mekan ve yaşanan mekan bir yerin farklı katmanlarını açıklamak için kullanılabilir. Lefebvre'in amacı mekana yöntem olarak diyalektik bir çerçeveden yaklaşmak ve mekanın aynı zamanda politik bir kavram/durum/olgu olduğunu ispatlamaktır. Hillier ve Hanson (1984), metinlerinde politik sözcüğünü hiç kullanmazlar; ancak, incelenen ilişkiler: kullanıcı - ziyaretçi, kontrol eden - kontrol edilen, mekan üstündeki iktidarın sadece işlevsel bile olsa nasıl bir örüntü oluşturduğunu ortaya çıkarmaktır (Çil, 2006:221).

Hillier'in incelemeye çalıştığı başka bir nokta ise, farklı işlevleriyle insanların biraraya gelme olasılığını arttıran halka açık yapıların kentte nerede ve hangi mekansal ilişkilerle konumlandıklarının önemli olduğudur. Bu konumlanma sadece o semtin kimliği ya da o

lokasyonun kent hareket şebekesine nasıl eklemlendiği bağlamında değil, hareket halindeki algıya hakim olan ya da onun dışında kalan yapıların kent kurgusu ile çakıştırılması ile yapılabilmektedir. Nitekim, Hillier'in tek başına kaleme aldığı "Space is the Machine (1996)" başlıklı kitabının bir bölümü sembolik ve araçsal akslar olarak adlandırdığı görüş akslarının toplumu yeniden üretme etkileri üzerine bir tartışmayı içermektedir. Bu noktada temel soru; bir hareket ağının, toplumu oluşturan bireylerin biraraya gelmesine olanak verecek bir dokuda olup olmadığının neden önemsenmesi gerektiğidir (Çil, 2006:222).

Kent mekanlarını organize eden "kent kurgusu" kentin oluşturduğu yerleşimlerin özünü ortaya koymaktadır. Bu görüşlere temel kaynak olarak gösterilen "Genius Loci"(Schulz, 1980) de yer'in **kendine ait karakteristiğinden** bahsedilmektedir. Schulz bu yapıtında doğal ve insan ürünü olmak üzere yer'i ayrı ayrı tanımlamaktadır. Yine "Existence, Space and Architecture " da insan ve çevre arasındaki temel ilişkiler, matematiksel bir mantık tanımlaması ile değil, "mekan", "karakter" ve "kimlik" sorunları ile ortaya konmaktadır. Schulz (1980), kentsel imgeyi⁹ geometrik olarak birbiriyle ilişkili "aynı" parçalardan oluşmayıp tanımlanmış bir bütün olarak açıklamaktadır (Erdönmez, Akı, 2005:69).

Bir imge yeniden yaratılmış ya da yeniden üretilmiş görünümdür. İmge¹⁰ ilk kez ortaya çıktığı yerden ve zamandan birkaç dakika ya da birkaç yüzyıl için kopmuş ve saklanmış görünüm ya da görünümüler düzenidir. Berger (1986:9–10)'in de ifade ettiği üzere her imgede bir görme biçimi yatmaktadır. Düşündüklerimiz ve inandıklarımız, içinde olduğumuz durum nesneleri görüşümüzü etkilemektedir.

İzlenen, görünen kent mekanında kıyı kavramının ve yüzeyinin önemi büyüktür. Daha önce de belirtildiği gibi kıyı önünde var olan şeffaf arayüz olarak tanımlanan su yüzeyi algılamada ve

⁹ İmaj veya kimlik oluşturma adına; tamamen ortaklaşa seçilen isim, "alışıldık" bir işarettir, bir göstergedir (Norberg-Schulz, 1958).

¹⁰ Zihinde tasarlanan ve gerçekleşmesi özlenen şey, düş, hayal, hülya.

1. Genel görünüş, izlenim, imaj.
2. Duyu organlarının dıştan algılandığı bir nesnenin bilince yansıyan benzeri, hayal, imaj.
3. Duyularla alınan bir uyaran söz konusu olmaksızın bilinçte beliren nesne ve olaylar, hayal, imaj. (<http://www.anlambilim.net/>)

suyun ardındaki kent mekanını izlemede bir zemin oluşturmaktadır. Kıyı yüzeyleri algılamada şekil ve zemin ilişkisinin vurgulanmasında önemli örneklerdendir.

<Kamusal mekan ya da kentsel ortak kullanım alanları olarak adlandırılan bu kent/yerleşim parçalarının varolması ve kentliler tarafından kullanılması ne anlama gelmektedir>, <Her kamusal mekan, kentsel ortak kullanım alanları aynı simgesel anlama ve işlevsel öneme mi sahiptir>. Bu soruları fiziksel mekana daha yakın başka bir soru ile formüle edecek olursak: bir kentte yapılar topluluğunda ya da tek bir binada, insanları biraraya getirme potansiyeli yüksek olan alan ya da mekanları belirlemek neden önemlidir?

Hillier'in kendi analizlerinden yola çıkarak ortaya attığı en önemli sav, bir kent ya da kent parçasının büyümesini ve biçimsel değişikliğini belirleyen birincil etkenin aktivite değil, hareket ekonomisi olduğudur (Çil, 2006:225). Bu bir anlamda mekanın insanları biraraya getirme olasılığının sadece işlev ile insanları bağlantılandırılmasından değil, aynı zamanda, o mekanı oluşturan parçaların biraraya geliş özelliklerinden de oluştuğu savını desteklemektedir. Bu bağlamda mekanı oluşturan öğeler - mekanın çevresel ilişkide olduğu çevrenin öğeleri ve hedef mekan ve onu oluşturan öğeler “neden o mekan” cevabını vermemizde yardımcı olmaktadır.

Tarih boyunca bir kıyı yerleşmesi olan İstanbul kentinin de kıyı ve kıyı ile etkileşim sonucu biçimlenen mekansal, ekonomik ve sosyo-kültürel yapısı; kent kimliğinin en önemli bileşeni olmuştur. Su ögesi (kıyı), bir görsel zenginliğin ötesinde, ulaşım yüzeyi, ekonomik bir kaynak, sosyo-kültürel amaçlı bir buluşma yüzeyi olarak kent ve kentli yaşamında bir zenginlik unsuru olarak yer almıştır. Kıyının bu çeşitliği mekansal yapılanmada farklı doku ve tipolojileri ile bir “**yerleşme kültürü**” ortaya çıkarmıştır (Akın, Kılıç, Yerliyurt, 2006:2).

Boğaz ve Haliç'in Marmara Denizi ile bir yanda Üsküdar, diğer yanda ise Topkapı Sarayı'nın silüetinin kentin kıyı ile buluştuğu noktalardan çok farklı bir şekilde izleme olanakları vardır. Sirkeci, Eminönü, Haliç, Karaköy, Tophane, Haydarpaşa, Harem kıyıları, İstanbul'un en değerli kamusal alanları ve kıyı parçalarıdır. Kaybedilmeye yüz tutmuş alanları kente ve kentliye geri kazandırmak önemlidir. İstanbul kentinin kültürel izlerinin sergilendiği ve İstanbul Tarihi Yarımada silüetinin algılanması bağlamında önemli bir konum ve potansiyele sahip olan; belleklerde yer alan Tarihi Yarımada silüetinin ve oluşturduğu kimliğin vurgulanmasında etkili

karşı kıyı Salacak - Harem – Haydarpaşa bölgesi İstanbul'un su kenti kimliğinde potansiyel kamusal alanlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kıyılar denizden ve karadan farklı algılanmaktadır. Kıyının görsel niteliklerinin belirlenmesinde doğal verilerin yanısıra, kıyı kullanım türleri ve peyzaj özellikleri de önemlidir.

Tez konusu kapsamında Tarihi Yarımada'nın kent kimliğindeki önemi vurgulanmalı ve kimliğin oluşumunda siluet etkilerinin algılanabilmesi üzerine bir çalışma yapılmalıdır. Bugün İstanbul tüm kıyı kentlerinde görülen; sudan uzaklaşan kara kenti kimliğine bürünen bir süreci yaşamaktadır. Kıyı alanlarında yaşanan dönüşümler kıyı kültürünü göz ardı eden bir düşünceyi benimsemiş, kenti oluşturan kültürel verileri unutan, kıyı kültürünün mekansal yaklaşımlarından uzaklaşan bir oluşuma gidilmiştir. Yerelin özelliğini vurgulayıcı ve globalleşen sürece kentin sahip olduğu özgün kimliği ile entegre olan bir yaklaşıma geçilmesi ve mekan – kültür – kimlik birlikteliğinde düşünce sistemine geçilmesi gerekmektedir. Özellikle kıyı yerleşmelerinde kent kimliğinde siluetin önemi düşünüldüğünde

İstanbul'un kent kimliğinin oluşumunda siluet, siluetin etkilerinin görüldüğü kıyı alanları, kıyı alanlarının tanımları, işlev ve mekansal organizasyonları kimlik odaklı ve algılanıp anlamlandırılma sürecine yardımcı bir politika içerisinde ele alınmalıdır.

2.3.3 Kıyıdan algılamak

Kıyı tanımlarından biri de, denizde ufuk çizgisine, karada siluet çizgisine dayanan ve üçüncü boyutta havada ve sualtında da devam eden bir bütündür. Bir yüzey veya çizgi değil, üç boyutlu geometrik bir mekandır (Karabey, 1978). Bu doğrultuda kıyılar; denizden ve karadan farklı algılanmaktadır. Kıyının görsel niteliklerinin belirlenmesinde doğal verilerin yanı sıra, kıyı kullanım türleri ve peyzaj özellikleri de önemlidir. Sudan yaklaşıırken algılanan kentsel imge ve kentten suya bakışta algılanan derinlik hissinin yanı sıra kıyıda yer alan fonksiyonlar, fonksiyonların mekansal yansıması (siluet ve 3. boyut) ve kullanıcı tipolojileri kentsel kimliğin dışı yansıyan yüzü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kıyı mekanının en önemli görsel etkilerinden biri siluet etkisidir. Kıyı mekanını tanımlayan diğer bir görsel etki de kıyının, tüm doğallığı ve mimarisiyle sudaki yansımasıdır. Ufuk çizgisinde gökyüzü ile birleşen su; oluşan yansımayla kıyıda bütünlük sağlamaktadır.

Su elemanı bir yönü ile kenti parçalayan bir eleman olarak değerlendirilebileceği gibi bir yönüyle de kenti birleştiren (kıyılar arasında bağlantıyı sağlayabilen) bir eleman olarak da değerlendirmek

mümkündür. Su önemli bir kanal özelliğini de içinde barındırır. Kimi zaman yol (su yolu) kimi zaman aktivite alanı, kimi zaman da sınır ifade etmektedir. Su yolu olarak ele aldığımızda silüette etkin bir rolü olduğunu görülmektedir. Kent silüetini oluşturan etmenler aynı zamanda kenti anlatmaktadır.

Su ve topografya günümüzde kimliğin, silüetin ve imaj öğelerinin oluşumunda etkili olmaktadır. Dünya’da görünür kent olarak adlandıracağımız çok az kent vardır. Görünür kent öncelikle doğrudan anlamlandırılacağı üzere görünen, görebildiğimiz, izleyebildiğimiz bize yüzünü dönen kent olarak yorumlanabilmektedir. Yine görünür kent kavramını tarihsel süreç içerisinde yaşanan değişimlerin algılanabildiği ipuçlarının görünüp algılanabildiği, kendini gösteren belirgin hatları olan kent olarak yorumlanabilir.

Denize kıyısı, suyu, dingin bir su kenarı, gölü, ırmağı, akarsuyu bulunan şehirler yaşanma ve okunma açısından kolaylık sağlamaktadırlar.

Kenti anlatan, kente kimlik kazandırıp ona şekil veren yapılanma ve silüette oluşan imgeler bağlamında İstanbul çok güçlü olan kıyı kentidir.

2.4 Siluet Kavramı

“Siluet” Fransızca kökenli bir isimdir. Siluet genel olarak bir şeyin yalnız kenar çizgileriyle tek renk olarak beliren görüntüsü- gölgesi olarak tanımlanmaktadır. (Fotoğraf 2.6)

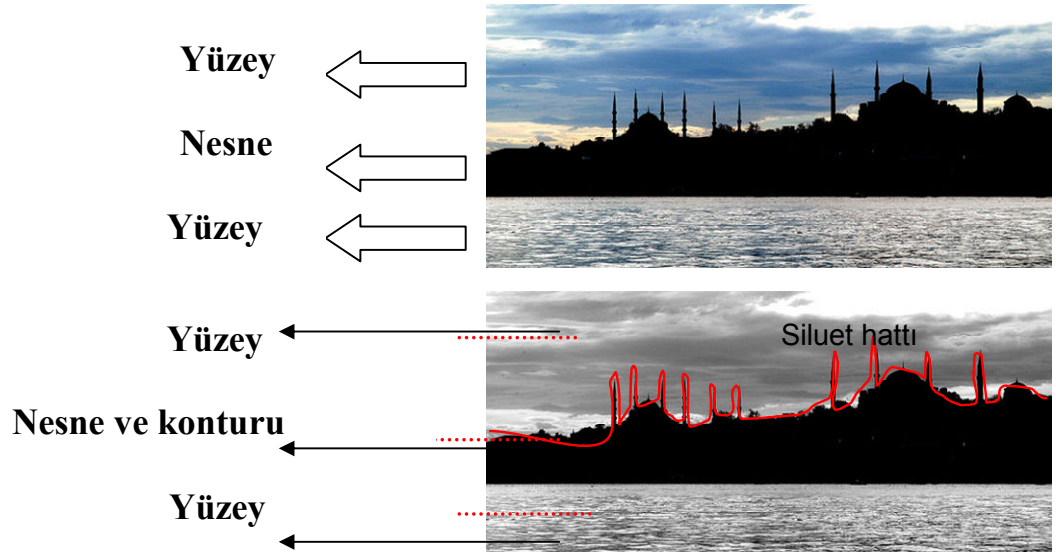
Fotoğraf 2.6 Günbatımında Siluet Etkisi, (Özenbaş, F Arşivi, 21 Nisan 2008)

Göz çevreyi algılamak çok hızlı bir şekilde, çeşitli yöntemler ile refleks (istemsiz) olarak baktığı yerdeki ışık algılama eşiğini değiştirerek, hemen her yeri aynı ya da benzer ışık yoğunluğunda algılar.

Bir ışık kaynağı nedeni ile bir cismin ışığın geldiği yönün ters yönünde oluşturduğu daha az ışık düşen kısma **gölge**, çevresindeki ışığın yoğunluğu nedeni ile göze akan kısmın koyu gözükmeye ise **siluet** denmektedir (Fotoğraf 2.7). Gözün ışığı algılama kabiliyetini hızlı değiştirebilmesi sayesinde tam siyah (ışıksız) bir siluet ya da tam siyah bir gölge görmek nadiren mümkün olur.

Fotoğraf 2.7 Siluet ve Aydınlanma Etkisi, (www.milliyet.com.tr/content/galeri/yeni/goste...)

Şekil 2.7 Tarihi Yarımada Sarayburnu- Zeytinburnu Aksı Siluet Tanımı Çalışmaları, (Akarsu, T, 2007)

Siluet ve siluet hattı, genel tanımıyla yeryüzü ile gökyüzünün buluştuğu çizgidir. Günümüzde bu kavram yapıların gökyüzü ile kesiştiği hattı da anlatan bir tanım haline gelmiştir (Şekil 2.7).

Nesnenin arkasında fonu oluşturan yüzeyin ışık derecesine bağlı olarak kontur hattının oluşumunda değişimler ve farklılıklar oluşmaktadır (Fotoğraf 2.8). Fotoğrafta olduğu gibi yüzey ve nesne ilişkisi kademelenme göstererek birden fazla siluet hattı oluşturabilir. Yüzey - algılanan nesne ve nesnenin konturu - yüzey arasındaki ilişki siluet için önemlidir.

Fotoğraf 2.8 Beyşehir Gölü Yakınlarında Dedegöl Dağlarında Gün Batımı, (Duman, D, arşivi, 17.05.2008)

Her nesnenin silueti iyi görünen bir siluet olmayabilir. Dış hatları belirgin, güçlü görsel öğelerle çalışarak başarılı siluetler elde edilebilmektedir. Örneğin, 8 katlı bir apartmanın silueti güçlü bir öge olarak karşımıza çıkmazken, büyük bir cami, kilise, köprü ya da kulenin olağanüstü siluetleri olabilir. Önemli olan, görünen şeklin grafik bir kompozisyon sağlayabilmesidir.

Bir bütünün veya bir anlamlı arka planın önündeki şekil - nesne güçlü bir siluet etkisi yaratmaktadır. İnsan gözü, film ya da algılayıcıdan farklı olarak, çok geniş bir kontrast aralığında görür. Yani insan gözü en koyu gölgede bile ayrıntı görebilirken, film ya da algılayıcı bunu başaramaz.¹¹ Bu durum, çekilen fotoğrafın, çoğu kez görülen görüntüden farklı olması sonucunu doğurur. İnsan gözü silueti algıırken, gördüğü siluet hattının altındaki yapıyı da algılama ve anlamlandırma şansı bulabilmektedir. Siluet dediğimiz görüntülerin tam siyah bir görüntüsünü ancak fotoğraf üzerinden yakalama şansı bulunmaktadır.

Daha çok şehirlerin, dağların, belli yükseklikleri olan coğrafi elemanların panoramik görüntüsü için siluet tanımı kullanılmaktadır. Panoramının¹² mucizesi ilk bakışta görmek olarak tanımlanmıştır. Aydınlanma ve modernleşme dönemlerinde, yeryüzünün büyük şehirleri hakkındaki bilgi repertuarını görsel bir dile çeviren panoramalar ilk defa ortaya çıktıkları 15. yüzyıl Rönesans kültürünün şu temel ilkesine daima bağlı kalmışlardır: Kazanılan her yeni bilgi

¹¹ www.sistum.com/yonetici/resimler/rgoster.php

¹² —Yüksek bir yerden bakılınca gözönüne serilen geniş görünüş
—panorama, umumi manzara, genel görünüş; bir şehrin veya tabii bir manzaranın uzaktan görünüşünü canlandıran resim; durmadan değişen sahne veya olaylar; bir konunun etraflı olarak incelenmesi. panoramik s. panoramik. , panorama, genel görünüm.
—panorama. Toplu görünüm.(<http://sozluk.turkcebilgi.com>)

dünyanın sınırlarını genişletir. Panoramik gravür bu dönemde, bilgiyi kuşatan metne görsel bir dille eşlik eder.

Dünyayı genişleyen sınırları içinde algılama tutkusunu, keşfedilmiş her türlü bilgi ya da tasarımı metne katarken yazı dili, gravür sanatının görsel diliyle ortaklık kurar. Bunun anlamı, gravür sanatının temelde bir kitap sanatı olduğudur. Yazıdan görüntüye ya da görüntüden yazıya doğru çift yönlü bir bilgi aktarımı sözkonusudur. Matbaanın getirdiği teknik olanaklar sayesinde bu yeni bilgi dolaşımı çoğaltılarak yaygınlaştırılır.

Panoramik gravür bir Rönesans buluşudur. Hareket noktası, egemenliği temsil eden yönetici figürün yeryüzündeki yansımaları görsel bir kurgu olarak canlandırmaktır. Panoramik görüntüleri ortaya çıkaran bir diğer önemli olgu, şehirlerin tarihsel süreçte geçirdikleri topografik dönüşümle ilgilidir. (bkz. 2.4)

Kent silueti ise kent portresi, kentin panoraması olarak tanımlanabilir. Bu kavramda siluet farklı süreçlerin birikimi ile oluşmaktadır. Kentin yine tarihsel süreçteki değişimleri, gelişimleri de etkili olmaktadır. Almanların kent siluetini “stadtbild” olarak adlandırıldığı bilinmektedir. (Kostof, 1991)

Bireyin çevresini algılamasında ve imgeleminde yaşatmasında nirengi noktaları vardır. Aynı biçimde bireyin kenti algılamasında da kentsel nirengi noktaları vardır. Bu genel anlamda kentin dışarıdan başlayarak; kentin silueti, silüete etki eden, kentin girişi, meydanlar, önemli yapılar sokaklar, çıkmaz sokaklar, kentsel imgeyi belleğe çivileyen ve bunun çevresinde dokunan noktalardır ki bu noktalar genelde tarihsel anıtsal yapılardır. Güçlü bir kent imgesinde anıtsal ölçekteki yapıların rolü büyüktür; algısı güçlü olan imgeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kent silueti kentin fiziksel özelliklerini yansıttığı gibi kentin sosyo-kültürel yapısı hakkında da bilgi vermektedir. Kent kimliğini anlatan bir kavram olan siluet, içinde çeşitli fonksiyonları barındıran yapılar dışında, doğal nitelikleri de (peyzaj-topografik özellikler) içinde bulundurmaktadır. Siluet aynı zamanda, kent içinde yer alan simgesel elemanları, odak noktalarını yansıtan bir olgudur (Fotoğraf 2.9).

Fotoğraf 2.9 Simge Eleman Saat Kulesi Silueti Çalışması, (Metin Canbalaban arşivi)

Simgeler içinde yer aldığı mekan öğelerinden boyut, malzeme, form ve ayrıntı bakımından farklılıklar göstermektedirler. Bu öğeler çarpıcı ve ilk bakışta farkedilir olduğu gibi, kişilerin kent ve mekan imgesini oluşturmada etkin rol oynamaktadırlar (Güley,2001: 25).(Fotoğraf 2.10)

Fotoğraf 2.10 Perşembe Pazarı'ndan Galata'ya Bakış (Çilen, H, arşivi)

Simge elemanların siluet içindeki görsel üstünlüğünü koruması kent kimliğinin de korunması demektir. Sonuç olarak kent silueti doğal, kültürel, sosyal, mekansal ve mekanı yönlendiren öğelerin oluşturduğu bir bütündür.

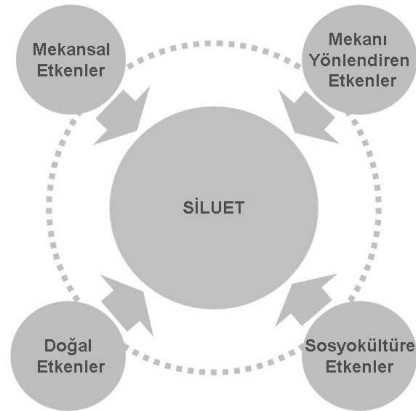
Siluetin oluşumu, siluetin algılanması, kent kimliğinde etkilerinin değerlendirilmesi hedefli bu tez çalışmasında, siluetin ve siluete bağlı kimliğin oluşturduğu etkinin analizinde; birçok faktör karşımıza çıkmaktadır. Bu faktörler **coğrafi** olmakla beraber, **zaman** ve siluetteki konu, konunun **geçmişteki** karakteri, **bugünü** de değerlendirilmelidir. Siluetin tarihsel süreçte (geçmişten bugüne

kadarki süreci) kırılma noktaları ve siluette etkin öğeler İstanbul Tarihi Yarımada bağlamında irdelenmiştir.

2.4.1 Siluetin algılanmasında etkili faktörler

Siluet, yerleşim içinde bulunan topografik yapının, bitki örtüsünün, kent imgelerinin, yapı tipolojisinin, açık-kapalı kamusal alanların, yani bir kenti oluşturan doğal, mekansal öğelerin ve bu öğelerin birbiriyle ilişkisinin algılanmasını sağlamaktadır. Kent siluetini oluşturan etmenler, aynı zamanda kenti anlatmaktadır.

Coğrafi çevre kentin genel yapısını oluşturan bir kavramdır ve doğal yapı ile onu şekillendiren insanoğlunun yaratmış olduğu yapay elemanların etkileşiminden meydana gelmektedir. Coğrafi çevreyi şekillendiren bu oluşumlar içinde doğal yapının zaman içinde yapay çevreye yenik düştüğü görülmektedir. Bu bilgiler ışığında silueti etkileyen faktörler; doğal etkenler, sosyo-kültürel etkenler, mekansal etkenler ve mekanı yönlendiren etkenler olarak sıralanabilir (Şema 2.2) (Kozaman, 2007:8).

Şema 2.2 Siluetin gelişimine etki eden faktörler, (Kozaman, 2007:8)

Bir yerleşmenin siluetinin algılanıp anlamlandırılmasında bakılan yerin ve bakılan nesnenin doğal çevre içerisindeki yapısal öğe özellikleri, coğrafi çevredeki konumlanması siluette görülme, izlenme ve algılama kavramlarını belirlemekte; belirgin ve veya belirgin olmayan öğeler olarak tanımlamaktadır. Bir tepe noktasından, düzlük alandan ve veya su yüzeyi üzerinden siluetin anlamı ve siluet kavramı değişim gösterirken, bakılan nesnenin zamana bağlı görünür olma durumuna bağlı siluette vurgulanan, görülen ve izlenen yapısal öğeler farklı nitelik ve nicelik özelliği taşımaktadır.

Sonuç olarak; coğrafya silüette ve silüete bağlı olarak yerleşmelerde tipolojiler yaratma, mekan algısını değiştirme, devinme ve biçim değiştirme gibi bir etkiye sahiptir.

Fotoğraf 2.11 Topoğrafya Grafik Çalışma (www.fotokritik.com, 01 Nisan 2009)

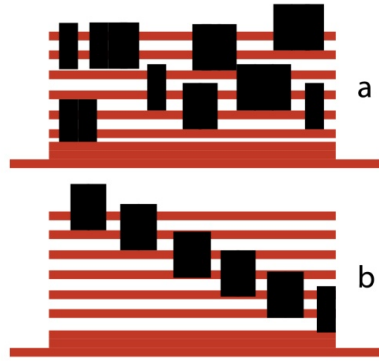
Bu değişim ve algılamadaki farklılıklar “bakılan ve bakan” kavramı üzerinden ele alınmıştır. Silüeti algılayabildiğimiz bakış noktası ve bakış noktasının coğrafi özellikleri (bakanın üzerinde bulunduğu coğrafya) ile bakılan nesnenin coğrafi konumu etkileşim halinde olup silüet kavramını ve silüette görüleni etkilemektedir.

Fotoğraf 2.12 Bakış Noktası ve Silüet , La Spezia, İtalya

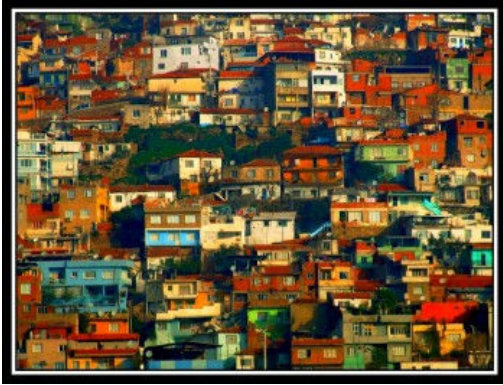
İtalya' da Levante sahillerinde La Spezia (büyük) kentinin yanıbaşındaki Manarola yerleşmesi dik kayalık bir arazi üzerine kurulmuştur. Yukarıda topoğrafya ile şekillenen bir yerleşme ve buna bağlı oluşan yerleşmenin silüeti ve kimliğinin oluşumu görülmektedir. Su yüzeyinden algılanan bir kent silüeti ile kentin tepe noktasından algılanan silüet ölçek bağlamında da ipuçları vermektedir. Yukarıdaki fotoğrafta görüldüğü üzere kentin su yüzeyinden silüetinin algılanması için belli bir uzaklık ve bakış açısı gerekmektedir (Fotoğraf 2.12).

Topoğrafyanın kenti izlemede ve algılamada önemli bir faktör olduğunu belirtmek gerekmektedir. Yine topoğrafya ile şekillenen bakış açıları yatay ve düşey ekseninde bir silüet etkisi yaratmaktadır. (Şema 2.3)

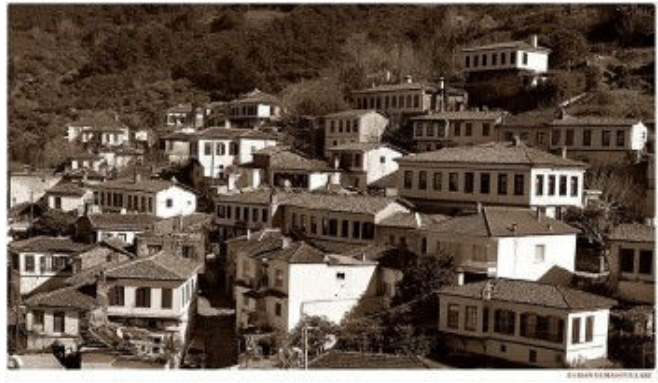

Şema 2.3 Yatayda Ve Düşeyde Topoğrafya Etkisi

Yukarıda yer alan çalışma silüetin algılanmasında bakılan yüzeyin ve bakılanın topoğrafya ile olan ilişkisini anlatmak amacı ile geliştirilmiştir. Herhangi bir kentin üzerinden oluşturulmamıştır. Anlatılmak istenen yatay ve düşey eksen üzerinde oluşacak konturların farklılıklarıdır. Bu iki şema aynı yerleşmeden bir kesit olabilir, fakat bakış açıları algıyanın algılanana olan konumu farklı algılanmasına yol açmaktadır. Topoğrafya ile gelişen bir kentin algılanmasında bakılan yüzeyin topoğrafya ile olan ilişkisi silüette oluşan nesnelerin biçimlenişini etkilemektedir.

Fotoğraf 2.13 Yerleşme Silüeti, (Güngör, S., arşivi, 05 Nisan 2009)

Fotoğraf 2.14 Şirince Evleri, (Elmaoğulları E., arşivi, 22 Mart 2009)

Yukarıda iki farklı kent örneği yer almaktadır. Yapıların biçimleri, yapılardaki doluluk ve boşluklar, biçimlenişleri düşeyde ve yatayda yerleşmeye kimlik veren özellikler olarak değerlendirilebilir. Yoğunlukları ve oluşum süreçleri silüet etkisini de farklı kılmaktadır. (Fotoğraf 2.13, 2.14) silüetin farklılaşmasında yine o yerleşmenin kültürü ve yaşam alışkanlıkları

da fizik mekana yansıyarak siluet ve bu siluet ile gelen o “yerleşmeye ait” özellikleri barındırmaktadır.

2.4.2 Siluette zaman faktörü

Siluet kavramı bir kontur, bir hattın biçimlenişini tanımlarken, zaman devinimlerine bağlı olarak siluet kavramının değiştiğini ve kent üzerinde siluetten başka kavramların da algılandığını bilmekteyiz. Cephe, görüntü, doku kavramının ortaya çıkması söz konusu olmaktadır. Bu bölüm zaman faktörü bağlamında cephe, kontur, görüntü, nesne, bölge gibi kavramların ne ölçüde siluetin içinde yer almaktadır sorusu üzerinden bir çalışmayı ele alacaktır.

Zaman kavramı ve siluetteki etkisini;

Nesnelerin İnşa Edildikleri Tarihsel Zaman,¹³

Mevsimlere İlişkin Farklılıklar,

Gün İçindeki Farklılıklar, olmak üzere 3 farklı durumda değerlendirilebilir.

Aynı zamanda zaman kavramı bakan ve bakılana ait bir hareketin varlığını da hatırlatmakta; zamanın doğası gereği bakan ve bakılanı etkileyen bir devinimi, hareketi de oluşturmaktadır. Bu bağlamda Tarihi Yarımada üzerinde siluetin zaman ve harekete bağlı olarak değişim ve dönüşümleri incelenecektir.

Siluette gece ve gündüz olguları (günün saatlerindeki etkisi) önemli olmaktadır. Günün devinimlerine ve bölgenin yönelişine de bağlı olarak siluet olarak karşımıza çıkan bir bölge günün farklı bir zaman diliminde bölgenin doku özelliklerinin okunduğu artık siluet kavramından söz edemeyeceğimiz bir karaktere bürünür.

Fotoğraf 2.15 Manhattan, NewYork Silueti, (www.flickr.com/photos/tattoodjay/3320172867/)

¹³ Tarihi Yarımada özelinde, dönemlere ait gravür çalışmaları bağlamında 4. bölümde ele alınacaktır.

NewYork Manhattan örneği (Fotoğraf 2.15); sabahın erken saatlerinde çekilmiş bir görsel çalışmadır. Manhattan yarımadasının konumlanmasından dolayı doğudan doğan güneş, Manhattan olarak bilinen bölgenin arkasında daha aydınlık bir fon oluşturmakta ve bölgenin keskin siluet etkisi ortaya çıkmaktadır.

Silhouette kenti algılama ve imaj oluşturma konusunda aydınlatmanın da rolü büyüktür.

Görüntü değişimlerinin mekansal imgeye etkilerinin farklı düzey ve boyutları bağlamında; sembolik anlamlar içeren kentlerden biri de NewYork- Manhattan'dır.

Fotoğraf 2.16 Manhattan'da Gece Siluetleri, (www.flickr.com/photos/pmarella/)

Özellikle kıyı kentlerinde, su yüzeyinin yansıtıcı olma özelliği ile oluşan siluetin yansıması silueti 3. boyutta derinlik katmaktadır. Durgun su yüzeylerinde derinlik algısı daha açık bir şekilde algılanabilmektedir. Buradaki örnekte yansımanın etkin olmasındaki neden, tüm kıyı hattı ve kıyının gerisinde yer alan bölgeye kimlik veren tüm yapıların bütüncül bir politika ile yapay olarak aydınlatılmasıdır (Fotoğraf 2.16). Yapı ölçeğinde aydınlatmanın olması durumunda bakılan yüzeye olan uzaklık ile beraber olarak da düşünüldüğünde bu yansımayı bu etki ile

görmeyiz. Yine mevsimler silüet oluşumunda meydana gelen yüzey nesne ilişkilerinin etkileyen bir dinamik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Fotoğraf 2.17 Sis'e Bağlı Algılama

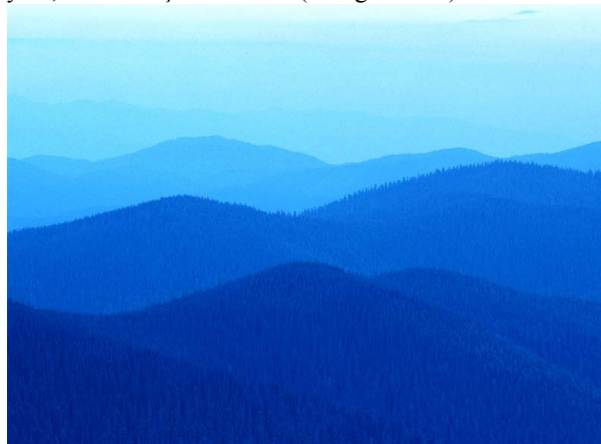
"Sis ve Pus" isimli bilimsel bir makalede, yazıyı destekleyici fotoğraflardan birisi olarak yer alan görsel çalışmada (Fotoğraf 2.17) sis faktörünün yüzey kavramını farklılaştırdığını görebilmekteyiz. Şekil ve zemin ilişkisi¹⁴ değişim göstermekte; doğal koşullara bağlı olarak sisin

¹⁴ Her nesne kendisi kadar anlamlı bir arka plana göre referans olarak var olabilir. Bu her şeklin araştırılmasında ana hedef olarak karşımıza çıkmaktadır. Gestalt Kuramı'na göre şeklin algılanmasında zemin faktörü büyük önem taşır. Şekil ancak arka yüzeyi oluşturan zeminden farklı ise anlam kazanır. Şekil – zemin ilişkisi olarak adlandırılan bu olgu tüm duyular için söz konusudur. Saat kulesinden yayılan sesi dinlerken trafik gürültüsünün zemin oluşturması buna örnek gösterilebilir. Görsel alanda ise şekil daha yakın algılanır ve nesne olarak kabul edilir.

Şekil zemin ile aynı oranda aydınlatılmış olsa bile daha aydınlıkmiş gibi algılanır ve daha etkili bir izlenim bırakır (Cüceloğlu, 1992:123).

Şekil ve Zeminin ayırıcı özellikleri:

Şekil , anlamı içerir, dikkat çekicidir, nesneye benzer , zeminin önünde yer alır,
Zemin, arka planda, anlam içermez, biçimi belirsizdir,
Kenar çizgi, şekli zeminden ayırır, nesnenin şekline aittir (Fotoğraf 2.18)

Fotoğraf 2.18 Şekil-Zemin İlişkisinin Kademelenmesi

şekilin- nesnenin arkasında bir yüzey oluşturduğu görülmektedir. Nesnelerin önde ve geride olma durumu detayların algılanmasındaki değişimler yine sise bağlı olarak farklı algılanmaktadır.

Yine Manhattan örneğinde (Fotoğraf 2.19); sisli bir günde silüete fon oluşturacak arka yüzeyin etkilendiğini, algılamada ve silüet etkisinde değişim yarattığı söylenebilir. Manhattan silüeti üzerinden devam etmek gerekirse a kodlu fotoğrafta kent silüetinde geride kalan nesnelerin sis faktörü ile önünde yer alan nesnelere yüzey oluşturduğu, öndeki silüetin de daha çok doku özelliklerini yansıtan renk biçim etkilerini yansıttığı görülürken, b olarak tanımlı çalışmada gün batımı sürecinde çekilen kent silüetinde kontur etkisinin yer aldığı ve silüette biçimlerin öne çıktığı görülmektedir.

Fotoğraf 2.19 Karşı kıyıda Manhattan Silüeti, (www.flickr.com)

Sonuç olarak, mevsimlerin getirdiği sis, yağmur, kar gibi doğa olaylar bir kentin arka fonda yüzeyi olabilmekte; algılamada şekil-zemin ilişkisini farklılaştırmaktadır. Zaman ve mevsimlere bağlı olarak bakan ve bakılan arasında nesne ve nesneyi arka fonda destekleyen yüzeylerin değişimiyle silüetin etkisi ve karakteri, silüetin zaman aralıklarına göre önemi, algılamada ve kent kimliğinin yaratılmasında önemli bir değişken olmaktadır.

Kentlerin silüet etkisinin araştırılmasında önemli bir değişken olarak karşımıza çıkan yönelmeler de silüetin ve silüet hattının olduğu kent parçalarını tarif etmek için önemlidir. Yönelme ve yönelmeye bağlı olarak, gün içinde gün ışığının konumlanması bakılan yüzeyin belirgin veya belirgin olmayan yüzeylerini tanımlamada, değişen zaman dilimi bağlamında göstergelerin değişen, dönüşen kimliklerini algılamada etkin olmaktadır. Silüette zaman ve zamanın içinde barındırdığı süreç, hareket faktörü de önemlidir. Bir zaman dilimi hem bakan hem de bakılanın zaman içindeki hareketi ile farklı algılanmaktadır.

Tez çalışması içinde Tarihi Yarımada silüetinin algılanması özelinde hareket ve zamana bağlı değişimler; görülen belirgin ve belirgin olmayan öğeler bağlamında incelenmiştir. Kent silüeti değerlendirilirken önemli olan hangi bakış doğrultusundan ya da doğrultularından bu silüetin etkili görüntüler sunduğunun saptanmasıdır. Kentin yaya olarak dolaşımında ya da çeşitli araçların kullanılması durumunda bu görüntülerin yakalandığı bakış noktalarının (teraslarının) belirlenmesi önem taşır. Bu özellikle kente gelen turistler için gündüz de kentin tanınması yönünden anlamlı olur. Kentin izlenmesi ve algılanmasında bakış doğrultuları ile birlikte bakış noktalarının silüete olan uzaklıkları da kent kimliğinde silüetin etkisinin analizinde önem taşıyan bir başka konudur. Uzaklıklar, görüş açısını etkilediği için silüet içine giren öğeleri de etkilemektedir.

Algılananın üç boyutlu nesneler olması durumunda;

- İşlevleri,
- Görünüşleri,
- Tarihi anlamları,
- İmge nitelikleri,
- Sembolik nitelikleri,
- Mimari özellikleri,
- Sanatsal değerleri,
- Silüet etkileri,

gibi etkenler yönünden incelenmeleri, ayrıca, bunların

Görünürlüklerinde;

- Bakış noktaları, yükseklikleri
- Bakış doğrultuları,
- Uzaklıklar (yakın-uzak),
- Verdikleri perspektifler,

gibi etmenler üzerinde de değerlendirmelerin yapılması konuya bütüncül yaklaşılması yönünden gereklidir. (Sözen, 2001)

Güzel bir yüzü diğerlerinden ayıran şey yüz hatlarının niteliği ile onları birleştiren ilişkilerin başkalarınınkinden tümüyle farklı değeridir. Herkesin genel bir yüz görünümü vardır: burun, ağız, alın ve benzeri gibi unsurlar arasında ortalama bir orana herkeste rastlanır. Bu temel ilkelere dayanan milyonlarca yüz vardır ve hepsi birbirinden farklıdır. Yüz hatlarının niteliğinin ve

bunları birleştiren ilişkilerin çeşitliliği önemlidir. Eğer yüzün yapısının belirginliği ve hatlarının niteliği uyumlu olduğunu duyumsadığımız oranlar ortaya koyarlarsa, o zaman o yüze güzel deriz- çünkü içimizde, duygularımızın ötesinde bir yankı, titreşmeye başlayan bir uyum çizelgesi uyandırır. Bu, varlığımızın derinliklerinde önceden var olan, tanımlanamayan, mutlak olanın belirtisidir. (Corbusier, 1999:217)

Corbusier'in de değindiği üzere kentlerin silüetlerinin algılanmasında ve belleklerde yerleşmesinde silüetin belirginliği, konturlerinin uyumu, silüette yer alan biçimlerin uyum ve çeşitliliği kimlik yaratmada ve farklı olanın sergilenmesinde etkili olmaktadır.

Tüm bu özelliklerin dışında silüette yer alan elemanların nitelikleri de önemli olmaktadır. Kentsel tasarım elemanlarının ve tasarım ilkelerinin algılanması ve silüete etkileri bağlamında bir çalışma ele alınmalıdır.

2.4.3 Silüette kentsel tasarım elemanları ve ilkeleri

Kenti algılayabilmek ve yorumlayabilmek için mekanın tanımlanabilir ve kolay öğrenilebilir olması gerekmektedir. Kolay algılayabilme o kent mekanında güven hissi duymamızı sağlarken o kent mekanını yaşamamız ve yorumlayabilmemiz kolaylaşmaktadır. Bu da kent mekanında kentsel tasarım ve planlama ilkelerinin doğru kurgulanması ile ilintili bir durumdur.

Kentsel tasarım elemanların silüete ve kimliğe etkisi kapsamında kentlerin imajına etki eden unsurların neler olduğu, bu unsurların kentsel ölçek ve anıtsal ölçek bağlamında kent imajına olan etkisinin saptanması, silüet üzerinde etkin olan kentsel tasarım elemanları değerlendirilecektir. Bu elemanlar;

- **Biçim,**
- **Yüzey,**
- **Doku** dur.

Denge (simetrik – asimetrik – ışınsal), tekrar (değişim ve gelişim), egemenlik olarak sıralanan tasarım ilkeleri tasarım elemanlarının algılanmasında ve tasarım elemanlarını vurgulamada etkin ilkelerdir.

Corbusier, kütle kavramını açıklarken “gözlerimiz biçimleri ışıpta görmek için yaratıldılar” demiştir. Asal geometrik biçimler güzel biçimlerdir çünkü kolayca anlaşılırlar” (Corbusier, 1999: 55). Burada biçimlerden oluşan bir yapı yani kütleden bahsetmektedir.

Gölgeler ve ışık, biçimleri ortaya çıkarırlar; küpler, koniler, silindirler ve piramitler çok önemli asal geometrik biçimlerdir. Bu basit formların (biçimler) içimizdeki imgeleri açık, elle tutulur ve belirgindir.

Heyecan neden doğar? Kesin öğelerin aralarındaki belirli ilişkilerden doğar: silindirler, düz döşeme, düz duvarlar. Arazinin nesneleri ile sağlanan uyumdan; etkilerini kompozisyonun her parçasına yayan plastik bir sistemden; malzemelerin birliğinden doğar. (Corbusier, 1999: 219)

“Kütle¹⁵ onu yönlendiren ve yaratan hatlara göre bölünmüş bir yüzeyle kaplıdır; yüzey kütleye kişiliğini verir”. (Corbusier, 1999:34)

Yüzey biçime kimlik veren bir etken olmakla beraber biçimin önünde, arkasında, ve benzeri durumlarda da referans veren ve biçimi vurgulayan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Biçim, strüktürel bir özelliktir. Biçim ve işlev konusu organik bir bağ içinde yer almaktadır.

J. Montgomery mekanın şu özelliklerinin irdelenmesini ve aralarındaki bağların kurulmasını önermektedir:

i. aktivite/ faaliyet

ii. imge

iii. biçim

Biçimi oluştururken diğer biçimlerden ayırmak, biçime özellik vermek adına biçim tekil olabilir, tekillik üstünlük, büyüklük, farklı kotlarda da tanımlı olabilir. Bu konu daha çok kentteki simgelerin oluşumunda önemli bir etmen olmaktadır. Daha çok anıtsal öğelerin tanımlanmasında ve tasarımlarını yönlendirmede incelenen bir konudur.

Biçim konusunu tarihsel süreçte kuramlar bağlamında değerlendirdiğimizde biçimin çözümlenmesi meselesi ile karşılaşmaktadır. Biçimin salt bir biçim olmadığı anlamının ve algılamada önemli bir simge rolünün olduğu da ortaya çıkmıştır. (bkz. 2.7.)

Wölfflin (Panofsky, 1995:10) yapıtların biçimsel çözümlemesi ve genel niteliklerinin belirlenmesi için iki sanat biçimini (Rönesans- renaissance ve Barok) ele almakta bu biçimlerin özelliklerini salt biçim açısından saptamak üzere birbirine karşıt beş (5) algılama kategorisinden söz etmektedir. Çizgisel- gölgesel, düzlem- derinlik, açık form- kapalı form, çokluk ve birlik, belirlilik ve belirsizlik gibi biçime (form) ilişkin ölçütler yer almaktadır.

¹⁵ Kütle mimarlık disipliniinde kullanılan bir kavramdır. Tez kapsamı içinde “kütle” den söz edilirken nesne ve nesneyi oluşturan biçime referans olarak kullanılmıştır.

Oysa Panofsky (1995:10), bu yaklaşımı eleştirmiş; yapıtın tarihinden, yaşadığı kültürden bağımsız olamayacağını dile getirmiştir. “İkonoloji Üzerine Çalışmalar” adlı kitabında bir yapıtın içinde bulunduğu kültür ortamı içerisinde, dönemin felsefesi ve toplumsal yapısı, psikolojisi, dinsel ortamı, politik ve ekonomik durumu gibi olgular ile birlikte ele alınması gerektiğini vurgulamıştır. Buradan yola çıkarak kültürel belirtiler (cultural symptoms) biçimi etkiler sonucu çıkarabilmekteyiz.

Her yapıtın bir biçimi vardır. Fakat anlattığı konusu, taşıdığı anlamı ve içeriği de vardır. Biçim aynı zamanda bir ikonolojik tanımlamayı da beraberinde getirmektedir. Biçimde ikonografi¹⁶ konusu yer almaktadır.

Biçimde gösterilen, algılamada kişiyi bir anlama götürür ve bu anlam, gösterilen biçimin duyumsanan halidir. Biz o biçimi, duyularımız ile algılarız.

Görünen biçim, ilk olarak ilk konu, ilk anlam ilkel ve yalın kavranabilir niteliğe sahiptir. Bu algılanan anlam (factual meaning) olarak tanımlanabilir. Olgusal anlam, görünen biçimlerin pratik deneyimlerimiz yolu ile tanıdığımız belli nesnelere, bu biçimlerin ilişkilerindeki değişimlerin de belli eylem ve/veya olaylara benzetilmesi gibi yalın bir biçimde algılanmaktadır.

Yine İkonografi gibi Görüngübilim de biçim üzerine ifadelerde bulunmuştur. Gösterge bilim ile ilgili biçimi etkileyen noktalara bakıldığında, biçimin göstergesi anlamını da beraberinde getirir yargısına varılabilir. Biçimdeki gösterge anlamın kavranmasında yardımcı olmaktadır. Göstergebilimsel olguların eksiksiz bir sınıflandırmasını yapmak isteyen Peirce, sonunda üçlüklere dayalı altmış altı sınıftan oluşan bir göstergeler dizelgesi oluştur. Peirce’ün önerdiği üçlükler arasında en önemlisi de **görüntüsel gösterge, belirti, simge üçlüsüdür**.¹⁷ Örneklerle açıklamak gerekirse; **görüntüsel gösterge**, belirttiği şeyi doğrudan doğruya canlandıran bir göstergedir (resim, fotoğraf); **belirti**, nesnesiyle kurduğu gerçek ilişki gereği, bu nesne tarafından belirlenen bir göstergedir (duman ateşin belirtisidir); **simge**, uzlaşmaya dayanan bir göstergedir

¹⁶ İkonografi sanat tarihinin, sanat yapıtlarının biçimlerinin karşısı olarak, konuları ve anlamları ile ilgilenen dalı olarak tanımlanmaktadır (Panofsky,1995:23)

¹⁷ <http://www.felsefeekibi.com/>

Görüntüsel gösterge (veya ikon), benzerliğe dayalı olarak işlev görür (ağacı temsil eden bir ağaç deseni onun görüntüsel göstergesidir); belirti (veya endis), olguların bitişikliğine göre işlev görür (ağacın gölgesi ağacın belirtisi, duman da ateşin belirtisidir); simge (veya sembol), itibarı olarak işlev görür (Lübnan bayrağındaki sedir ağacı bu ülke simgesidir).

(terazi, adaletin simgesidir). Kentte de görünen belirti ve öğeler simge olarak karşımıza çıkabilmektedir.

Tarihi Yarımada kent içindeki konumu ile önemli bir imaj elemanı olarak değerlendirilebilir. Tarihi Yarımada anıtsal ölçekte kent mekanının ve imaj oluşturacak bölgelerin kolay algılanabilir olması özgün olmasının da bir sonucu olmaktadır. Evrensel sembolik değerlerin varlığı (ibadethanelerin kuleleri), yer alış biçimleri, anlamları ve ölçeği ile silüette dengenin yakalandığı bir bölge olarak tanımlanabilir. Tüm değişkenler kendi içinde organik ilişkiyi tarif etmektedir.

Biçimin insan üzerindeki psikolojik etkilerine bakıldığında (Şema 2.4); çizgi, yüzey ve hacmi anlatan biçimler bulunmaktadır. Bu üç farklı biçimlenme alt başlığı kendi içerisinde farklılık göstermektedir. Çizgiler bir yüzey tarifini de ele alırken bir yüzeyin bir çizgi ile olan birlikteliği hacmi oluşturabilmektedir.

Silüette de yer alan düşey çizgiler (minareler) sonsuzluğun tanımı olarak yerini alırken, dairesel yüzeyler (kubbeler) sonsuz dengeyi ve bütünlüğü, yatay çizgi (ufuk çizgisi) sonsuzluk olarak algıda yerini almaktadır.

Biçim; **tekrar, değişim, gelişim** ilkeleri ile değişen gelişen bir olgudur. Bu kavramlar biçimde ve genel anlamda da kentteki ritm konusuna bakılmasını beraberinde getirmektedir. Ritm biçimsel düzende benzer öğelerin veya öge gruplarının birbirini izlemesidir. Önemli olan tekrar eden öğelerin sayısı-tekrar eden öğelerin zaman ve mekan içinde sürekliliğidir. Burada önemli olan tekrarların dengesinin, nicelik ve niteliklerinin kurgulanmasının önemidir.

Sonuç olarak, devamlılık: tekrar- değişim gelişim ile algı uyarılır, dikkat uyarılır. Biçim - malzeme – renk – boyut - konum açısından farklılık bir baskınlığı ifade etmektedir. Önemli olan kent bütününde bir dengeye ulaşmaktır. Kentin doğal ve topografik yapısı, kentin yeşil ve açık alanlarının konumu ve niteliği, önceden oluşmuş kent dokusunun ölçeği, tarihi bölgelerin konumu ve özelliği düşünülerek eylemler hayata geçirilmelidir.

Kentsel tasarım elemanları içinde yer alan niteliklerden **yüzey**, farklı ölçeklerde farklı tanımlamaları olan bir kavramdır. Farklı ölçeklerde kentteki bir yüzeyin tanımı kimi zaman bir sınır anlatırken kimi zaman da bir kentsel nesne olarak karşımıza çıkmaktadır. Yüzey bazen bir bölge, bazen yansıtıcı bir eleman, bazen de yarı geçirgen bir ifade olarak kentte yerini almaktadır (Fotoğraf 2.20)

Fotoğraf 2.20 Yüzey Tarifleri Üzerine Çalışma, Akarsu, T., 2007¹⁸

Kıyı kentlerinde yüzeyleri değerlendirirken su ögesi vurgulanan bir kavram olmaktadır. Kıyı kentlerinde su yüzeyleri bir kanal mekan tarif ederken kimi zaman bir sınır ögesi kimi zaman da kentte yer alan kıyı yüzeyini artıran bir eleman olmaktadır.

Su yolu, hem bir sınır hem de kentin kimliğine girdi verecek önemli bir bölgenin yansıma yüzeyidir (Fotoğraf 2.21)

Fotoğraf 2.21 Günbatımı Portfolyesi, Tarihi Yarımada, (Keser, H., arşivi, 07 Nisan 2009)

¹⁸ T,Akarsu, “Su Kenti İstanbul’un Siluetten (3.Boyutta) Algılanması” Seminer Dersi, Yayınlanmamış Seminer Ödevi, 2007- 2008 Öğretim Yılı, Güz Öğretim Yarıyılı, Kentsel Mekan Organizasyonu ve Tasarım Programı, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı , YTÜ

Yüzey tarifindeki boyut ve konum farklılığı silüette algılamayı farklılaştırmaktadır. Yüzeyin ölçeği ve netliği ve bu netlik ile oluşan diğer kentsel tasarım elemanlarının algılanması ve yorumlanması farklı olmaktadır.

Kolay algılanabilir olmak, kentin görüntülenmesinde ve imajının oluşmasında önemli bir faktör olmaktadır. Bu bağlamda simetri kavramı kolay algılamada etkin bir rol üstlenmektedir.

Algılamada denge kavramı ve dengenin rolüne kenti tanımlama ve analiz etmede ele aldığımızda karşımıza üç tür denge çıkmaktadır.

Simetrik- Asimetrik- Işınsal Denge¹⁹

Simetri kavramı bir aks ve iki tarafı eş oluşumlar olarak tanımlanabilir. Simetrik denge bir eksene göre öğelerin aynı durumda tekrar etmesi ile oluşan denge iken, asimetrik denge: bir eksene göre yapısal ve/ veya mekansal anlamda, benzer olmayan; aynı zamanda görsel ağırlıkta ve çekicilikteki benzer ve ya benzer olmayan öğelerin düzenlenmesi ile oluşturulur (Fotoğraf 2.22)

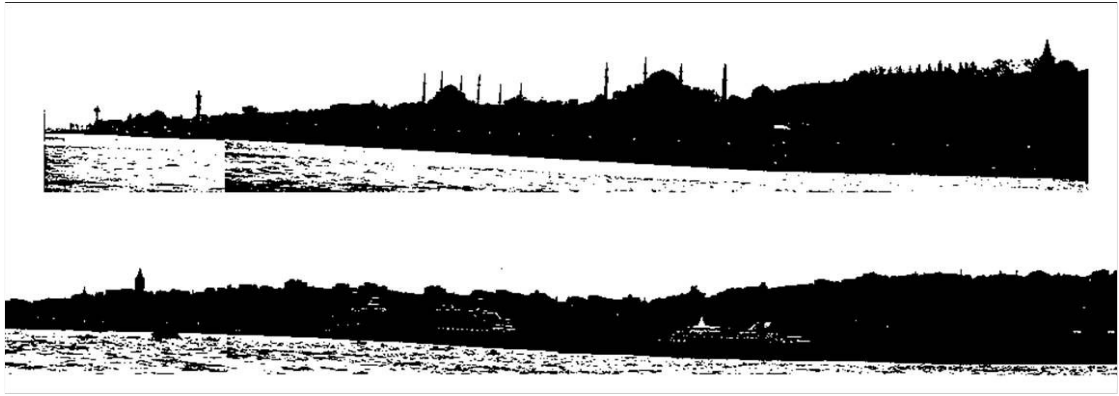
Fotoğraf 2.22 Simetri Kavramı, Hırvatistan'dan Bir yapı üzerindeki aydınlatma Detayı,
(www.fotokritik.com, 06 Nisan 2009)

Kent mekanında simetrik dengeye her ölçekte kolayca ulaşılabilir. Simetrik dengenin düzeyi monoton mekanlar yaratmamak adına doğru belirlenmelidir. Fakat asimetrik denge genellikle çok karşılaşmadığımız bir özelliktir. Asimetrik denge daha dinamik, hareketli, ilginç ve çarpıcı kentsel mekanlar yaratmaktadır.

¹⁹ Işınsal denge: aksiyellik; anıtsallık kavramı ile örtüşmektedir.

Tarihi Yarımada özelinde bu denge faktörüne bakılacak olursa; farklı biçimler sözkonusudur: anıtsal yapıları tanımlayan dairesel formlar (kubbeler), düşeyde yer alan minare öğeleri gibi. Tarihi Yarımada ‘yı uç kısmı ve gerisinde yer alan sırt kısmı olarak ele aldığımızda bir asimetrik dengenin algılanmasından bahsetmemiz mümkün olacaktır. Bir kentte asimetrik dengenin varlığı o kentin görüntüsüne dinamizm katan bir özellik olmaktadır. Bu da görünür, izlenir bir kent silueti için bir potansiyel oluşturmaktadır.

İstanbul hem kendi içinde; Topkapı Sarayı’nın oluşturduğu, hem de iki aks içinde (Tarihi Yarımada ve Galata aksı) asimetrik dengeye ulaşılmış nadir kentlerden biridir. Bu iki aksın dışında Galata aksının Boğaziçi’ne yansıyan akslarındaki yapılanmalar asimetrisi oluşturan öğelerin mekan ile arasındaki boyut ve biçim uyumunun önemli olduğunu anlatmaktadır. (Fotoğraf 2.23)

Fotoğraf 2.23 Simetri Kavramı Üzerine Tarihi Yarımada ve Galata aksı, Akarsu, T, 2007

Tüm bu kentsel tasarım elamanlarının dışında kenti yorumlamaya yardımcı bir kavram da **egemenlik** ilkesidir. Daha önce de belirtildiği üzere silüette etkili anıtsal ölçekte kenti yorumlarken yardımcı olan bu kavram biçimin de etkilediği bir özelliktir.

Egemenlik kavramı kentte anıtsallık ölçeği ile bütünleşmektedir. Biçimin bir özelliği olan tekillik - tek olma konusu kent genelinde negatif hem de pozitif anlamlara yol açabilir. Kot farklılığı, biçim ve ölçek farklı kent mekanı kalitesi sunabilmektedir.

Göz mekanik bir olgudur. Bakan göz, bakanındır, sadece bakanın görebildiği bir dünyayı açmaktadır. Nesnelere yaklaşıp onlardan uzaklaşmak, süzülüp altına girmek ile hep farklı bakış açıları yakalamak algılamada farklı süreçleri etkin hale getirmektedir. Bir imgenin tek olması ve üstün olması onun imgesinde anlattıkları ile değil ne olduğu ile ilgili olmaktadır. Tarihsel süreçteki yeri, rengi, biçimi, konumu, çevre etkileri gibi birçok etken onu (imgeyi) tek

yapmaktadır. Bu bağlamda kentsel tasarım niteliklerinden egemenlik kavramına gönderme yapılabilir.

Fotoğraf 2.24 Biçim, Tek Yapı, Topoğrafya ve Bölge Açısından Tekil Olma, (Akarsu, T, 2007)

Egemenlik- üstünlük önemliyi daha az önemliden ayıran bir vurgudur. Egemenlik kavramının açılımlarında üstün olma, tek olma, farklı kotta olma olarak yer alabilir. Bu üstün olma kavramı kent silüetinde her zaman olumlu yorumlanmayabilmektedir. Örnek olarak Şişli-Maslak aksı üzerindeki yapılaşmaların silüetteki etkileri değerlendirilebilir (Fotoğraf 2.24). Tarihi Yarımada üzerinde kent silüetinde yer alan anıtsal yapıların oluşturduğu egemenlik olma vurgusu ile bahsedilen örnek bölgenin oluşumdaki yapılaşmanın gösterilmek istenme durumu, izlettirme; güçlü ve egemen olma ilkesi benzer bir amacı taşımaktadır. Fakat silüet ve kent kimliğinde yarattığı sonuçlar aynı olmamaktadır. Çevresi ile olan ilişkileri, kent içindeki rolü ve silüette yer alan egemen yapıların işlevleri ve kamusal olma durumları farklıdır. Şişli- Maslak aksı boyunca oluşan ve kent silüetinde etkin egemen bölgenin kamusal niteliği bulunmamaktadır.

2.4.4 Kent kimliğinde silüet etkisi

Süreç içinde değişikliğe uğrayan kentlerin ilk oluşumunda ve yer seçimlerinde en önemli etmenlerden biri suya yakınlıktır.

Suyun sağladığı avantajlar ve fonksiyonlar, insanları kıyılara çekmiş, yerleşmelerin kıyıda gelişmesine, böylece kıyı alanlarında doğal yapının tanımladığı günümüz yapay öğelerle biçimlenen siluetin oluşumuna neden olmuştur (Kozaman, 2007:6).

Suyun sağladığı bütün potansiyeller ve avantajlardan kent insanları yararlanmış, ticaret, ulaşım ve rekreatif amaçlı olarak kıyı alanları, silueti de etkileyecek bir şekilde, kullanılmıştır (Ünal vd., 1991).

Siluet aynı zamanda, kent içinde yer alan simgesel elemanların, odak noktalarının yansıdığı bir olgudur. Kentin kimliğini yansıttığı gibi aynı zamanda kente kimlik de vermektedir. Bu simge elemanların siluet içindeki görsel üstünlüğünü korumak kentin kimliğini korumakla eşdeğerdir (Erses,1999:29). Kent kimliği kentte barınan toplumun kültürel, tarihsel, ekonomik, demografik, sosyal özelliklerini yansıtan bir oluşumdur. Toplumsal yapı değiştikçe, kent formu ve içinde barınan fonksiyonlar da değişim yaşar. Bu yapısal değişiklik bina tipolojisinden, kent sembollerinin farklılaşmasına kadar kent kimliği içinde barınan birçok öğeye etkide bulunur.(Kozaman, 2007:7)

Kent kimliğinin oluşumunda siluet etkisinin değerlendirmesi yapılacak olursa; bir kentin anımsanmasında ve belleklerde yer etmesinde siluet etkileri önemlidir.

Fotoğraf 2.25 La Defence ve Eski Kent Doku ve Versailles Sarayı'ndan Bir Panorama, Paris-Fransa, (www.monsieurms.com)

Siluetlerin oluşmasında yalnızca yapıtlar yer aldığı gibi doğa ile yapıların birlikte etkileri de olabilir. Örneğin, bir tepede yer alan şato, saray, kale, kule vb. gibi prestij yapıları kimi kentlerin değişik bölgelerinde birbirinden tamamen farklı siluetler yansıyabilir. Tarihi bölgelerde yer alan tarihi yapıtların oluşturduğu siluet ile, yeni kent bölgesinde çağdaş yapıtların oluşturduğu

siluetler belli bakış doğrultularında aynı görüş alanı içine giren bu iki ayrı siluetin etkisi ve anlamlandırılması farklı olacaktır (Fotoğraf 2.25).

Kent kimliğinin oluşumunda siluet, siluete etki eden ve siluetin etki ettiği konulardan biri de dünya üzerinde kimliğin tanımlanmasıdır. Kentin uluslararası düzlemde pazarlanması ve diğer kentler ile yarışması; küreselleşen dünyada yerel özelliklerin öne çıkarılarak tanıtılması önemlidir. Özellikle silueti ile kimlik kazanan kentler için görsel izlenim ve kent anlam ilişkisi bağlamında oluşturulan reklam öğeleri, afişler, haber kaynaklı kullanılan kent logoları yine kent kimliğini yansıtan tanıtım elemanları olarak karşımıza çıkmaktadır.

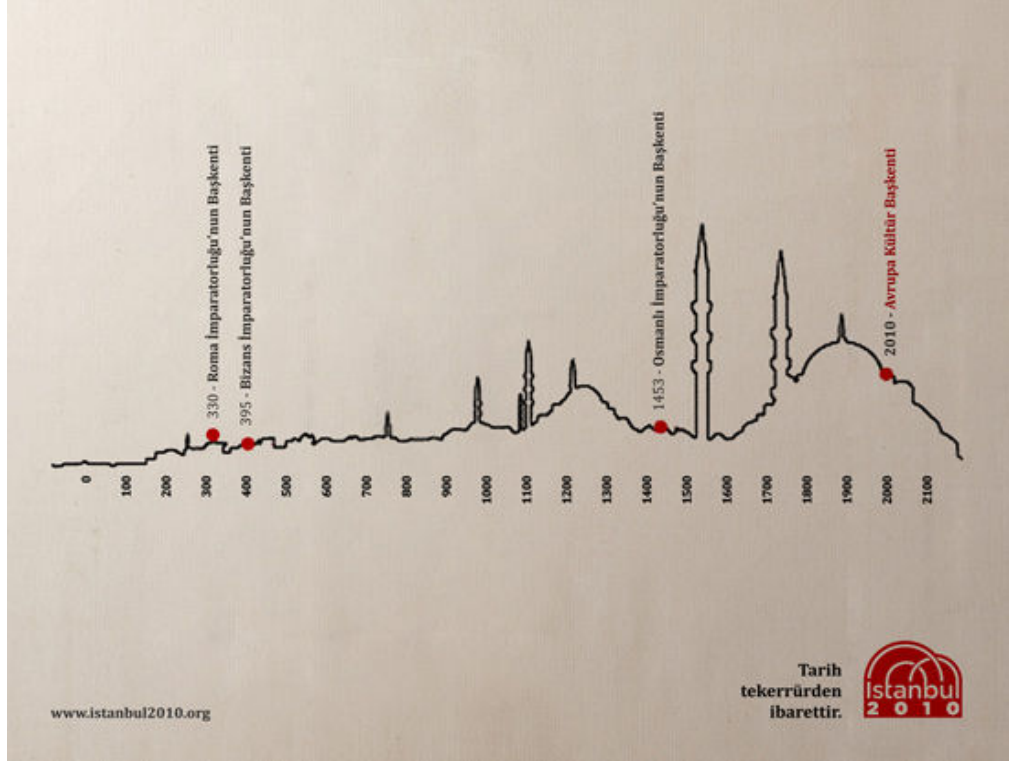
Yılmaz, (2005), “İstanbul'un silueti bozuluyor!” adlı yazısında²⁰ siluet ile ilgili olarak; ‘İstanbul silueti’ dediğimiz şey Tarihi Yarımada’nın Beyoğlu tarafından görünüşü’dür. Topkapı Sarayı ile başlar, Ayasofya, Sultanahmet Camii, Yeni Cami, Süleymaniye Camii ile devam eder. İstanbul siluetin ana çizgisini oluşturan şey, saray ve camilerin kubbeleri, sivri kuleleri ve minareleridir. Bir yerde kara kalem bile olsa böyle bir çizgi gördüğünüzde onun İstanbul olduğunu anlarsınız. ‘Kent silueti’ denen şey budur. Brooklyn’den Manhattan’ın görünüşü de New York siluetini oluşturur mesela? O çizgiyi nerede görürseniz görün oranın New York olduğunu anlarsınız” demiştir.

İstanbul kenti bugün dünyada birçok kentin “kentlerin pazarlanması”, yerelin özellikleri ile küresel düzlemde yer seçmesi, “yarışan kentler” sürecinde yerini almaktadır.

Avrupa Birliği Konseyi ve Avrupa Parlamentosu'nun ortak kararıyla oluşturulan "Avrupa Kültür Başkenti" projesi, Avrupa'da her yıl düzenlenen en kapsamlı yerel kültür etkinliği olarak bilinmektedir. Kültür Başkenti seçilen şehirde, belirli süreler içinde gerçekleştirilen kültür etkinliklerinin yanı sıra kalıcı şehirselsel altyapı projelerinin planlanması ve uygulaması da yapılmaktadır.

Bugün İstanbul kenti 2010 Kültür Başkenti kapsamında önemli bir proje içerisinde rol almaktadır. Bu projenin desteklenmesi amacıyla birçok kamu ve özel kurum ve kuruluşlar kent kimliğini ve yerel kimlik özelliklerinin dünya platformunda yarışması bağlamında projeler geliştirmektedirler.

²⁰ Mehmet Ali Yılmaz'ın bu yazısı 28 Ekim 2005 tarihli Hürriyet Gazetesinde yayımlanmıştır.

Şema 2. 4 İstanbul Logo Tasarımı, (www.istanbul2010.org)

Yukarıda yer alan çalışmayı (Şema 2.4) ele aldığımızda İstanbul kenti için Tarihi Yarımada silüetinden bir uyarılma görülmektedir. İstanbul kent imgesi olarak seçilen çalışma konusunda silüet hattı ele alınmış, yıllara göre bir çizelge oluşturularak silüet hattına çizgisel bir anlam verilerek bugün yükselen bir grafikte bir kıtanın başkenti olmasının gerekliliği vurgulanmıştır.

Yine bir başka çalışmada Asya ve Avrupa'nın kesiştiği noktada yer alan İstanbul Ayasofya ve Sultanahmet Cami ile oluşturulan silüet ve su ögesinin vurgulanması görülmektedir (Şekil 2.8).

Şekil 2.8 Dreamin'İstanbul adlı Tişört Tasarımı, (www.mavijeans.com)

Konu kesişim noktasında farklı medeniyetlerin birarada bulunduğu, kentin en önemli bölgesi olan siluet kavramı ile bütünleşen Tarihi Yarımada ve siluetin yansımasıyla vurguyu arttıran su yüzeyinin yer aldığı bir çalışma olmuştur. Aynı şekilde uluslararası düzlemde bir İstanbul'un kent kimliğinin vurgusu ile Asya – Avrupa arasında bir kapı karakterinin yer aldığı söylenebilir. Su kenarında varolan bu siluet suyun yansıma özelliğini kullanarak iki kültürün yansıması olarak vurgulanmak istenmiş olabilir. “Dreamin İstanbul” sloganı Asya ve Avrupa'nın kesişimindeki imgenin, belleklerde düşünülmesi gereken yer'in İstanbul olmasını hedefleyen bir çalışma olarak değerlendirilebilir.

Bir başka çalışmada (Şekil 2.9), İstanbul'un tarihi ve modern yüzünü birarada kullanarak arada bir köprü ile bağlantı sağlanmıştır. Bu afiş çalışmasında; çeşitlilik, farklılıklar ve asimetri yer almaktadır. Yine su kenti olmanın bir getirisi olan yansıma ve silüete derinlik kazandırma söz konusu olmuştur. İki farklı bölge olarak okunan iki kent parçası asimetrik bir dengeyi tarif etmektedir. Her iki imajda da düşeyde oluşan sembol yapılarıdaki benzerlik ve çeşitlilik gelişim ve tek ve egemen olma gibi kentsel tasarım eleman ve nitelikleri göze çarpmaktadır.

Şekil 2.9 İstanbul Balık Festivali Afiş Tasarımı (www.bisikletliler.org/foruvibisikletliler.orgewtopic.php?f=6...)

Türkiye Mimarlar ve Mühendisler Odası Birliği'nin İstanbul üzerine yapılan bir kent sempozyumu için kullandığı logo Tarihi Yarımada'nın doğu yönünde oluşan su yüzeyinden algılanan silueti olmuştur (Şekil 2.10). İstanbul kenti odaklı bir sempozyumun poster çalışmasının bu siluet ile ifade edilmesi kentin kimliğinde ne denli önemli bir yeri olduğunu göstermektedir. İstanbul kentini tanımlayan ve anlamlandıran bir siluet olan Tarihi Yarımada'nın kente su yüzeyinden güney yönünden girişte ilk görülen yüzüdür.

Şekil 2.10 İstanbul Konulu Sempozyum Afişi, (www.tmmob.org)

Sonuç olarak kent kimliğinde özellikle su kentlerinde görünen yüz algılanan yüzeyler siluet hattını da tanımlamaktadır. Kentin üzerinde yer alan değerlerin karşı yüzeylerde bir panorama niteliğinde izlendiği bu kent parçaları ve/veya tek bir yapı ögesi o kente dair bir izlenim ve kavrayışa neden olmaktadır. Örnekte görüldüğü üzere İstanbul'un simge değerlerinin birarada yer aldığı ve tüm bu simgesel bölge ve/veya yapıların İstanbul için tanımlanabilecek ve kent kimliğinde yerleşmiş imgeler olduğu söylenebilir.

Şekil 2.11 İstanbul Silueti Logo Tasarımı (<http://www.yedikita.com.tr/images/siluet.png>)

2.5 Bölüm Değerlendirmesi

Algılama ve karşı kıyının algılanmasında ölçek ve izlenme yüzeylerinin konumu, siluet oluşumunu etkileyen faktörlerden coğrafya, konum ve yönlenme ile birebir etkileşim halindedir.

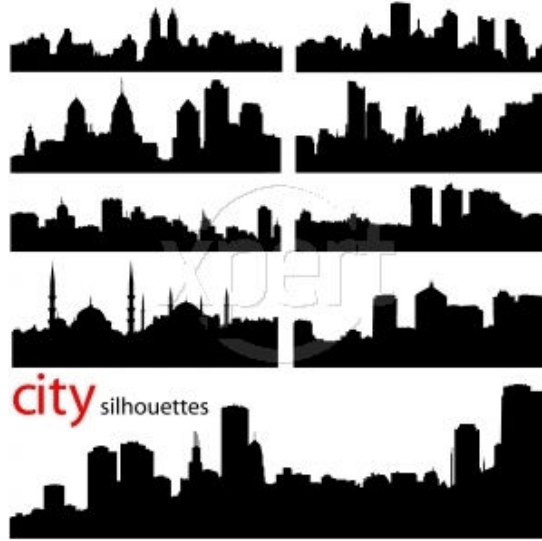
Kıyı kentlerinin kent kültürü ve imajının oluşumunda iki kıyının farklılık ve benzerlikleri etkili olmaktadır. **Bakılan**, üzerinde bulunulan **yüzey (bakan)** ve bakılan **karşıdaki nesne (bakılan)** bağlamında kıyı kentleri izlenme, kimlik oluşturma açısından potansiyellere sahiptir.

Bakılanın ve bakanın,

-Kendine özgü oluş, bir diğerinden ayırt edilebilme olanağı sağlayan ortak bir özelliğin varlığı, Süreklilik veya ritmik tekrar, melodik düzen, belirgin hiyerarşik düzen, görülebilirlik, görsel çarpıcılık, açıklık ve yaklaşılabirlik, formun sürekliliği, enine hareket ve görünüşler için geçirimsizlik veya engel olma durumu, geri fondu kontrastla, bir başka obje ile karıştırılmayacak düzeyde bir farklılıkla sıyrılma;

-Çok uzaklardan, değişik açılardan ve değişik zamanlarda görünüp algılanabilme, değişik hızdaki harekette ve yanına varıldığında da görülüp, algılanabilme, basit, belirgin formda olma, detay, tekstürde de özgün olma, mekansal açıdan önemli noktada yer alma, birbirlerini destekleyen

küme oluşturma, anlam, sembol ve işlev yönünden önemlerinin çakışması gibi kentin imajına etkiyecek öğelerin varlığını içinde barındıran kent parçaları güçlü ve kolay algılanabilir olma özelliğine sahiptir.

Şema 2.5 Kent Siluetelele Grafik Çalışma, (www.stockxpert.com/browse_image/view/4677521)

-Geri fondan ayrılmadaki kontrastın düzeyi ve çok uzaklardan, değişik bakış açılarından, uzun süre görülebilir, algılanabilir olma kenti anlamlandırmada güçlü yönler olarak değerlendirilmelidir. Geri fondan ayrılmada kontrastlık, şekil- zemin ilişkisi, ne kadar ayırt edilirse biçimlerde o değerde ortaya çıkar. Fotoğrafta görüldüğü üzere minarelerin ve kubbelerin biçimleri çok net olarak algılanabilmektedir.

Fotoğraf 2.26 Sultanahmet Cami Ayasofya ve Aya İrini Silueti

3. TARIHİ YARIMADA SİLÜETİNİN İSTANBUL KENT KİMLİĞİNE ETKİLERİ

İstanbul dünyada insanlığın yaratıcı macerasının en yoğun yaşandığı yerlerden biridir. İstanbul bu değerli kültürel mirasın geleceğe taşınması sorumluluğuyla yükümlüdür. İstanbul Türkiye için bir uygarlık hazinesi olduğu kadar geleceğin umududur. Küreselleşen dünyada ülkeler ancak uluslararası metropollerini başarılı olduğunda, yarışabilirliğini sürdürebilmektedirler. Ülkelerin kaderlerini büyük ölçüde bu kentlerin başarıları belirlemektedir. (İstanbul Ansiklopedisi, 1993, c:1)

Dünyada yarışan kentler bağlamında kentin kimliğinin vurgulanması ve belleklerde yer almasında kentlerin yerel özellikleri önemli olmaktadır. İstanbul'un kültürel açıdan bir zirve, bir değer olmasında en büyük pay hiç şüphesiz, bu güzel şehrin kalbi konumundaki Tarihi Yarımada'ya aittir. Tarihi Yarımada üç ayrı imparatorluğa başkentlik yapmış, medeniyetler harmanı olan ve toplumun tarih hafızasıyla birlikte yaşayan, hayatın sosyal dinamiklerinin resmedildiği başlangıç noktasıdır. Farklı kültürlerin sergilediği değişik tavırlar Tarihi Yarımada üzerinde oluşturulan kültür katmanlarını zenginleştirmiş, bir sonraki kültür, bir öncekinin üzerine yeni eklemeler yaparak, kültürüne ve her şeyden önemlisi Tarihi Yarımada'nın kimlik ve silüetinin oluşmasına büyük katkıda bulunmuştur.

İstanbul sahip olduğu doğal ve kültürel değerleri ile dünyanın en özellikli kentlerinden biridir. Marmara Denizi, Haliç ve Boğaz kıyı şeritlerinden yükselen yamaçların tanımladığı tepeler ile bunların arasında farklı yönelişlerle yer alan vadiler ve bu vadilerin su yüzeyi ile buluştuğu koylar ve doğal liman olanakları İstanbul'un kimliğinin ve silüetinin oluşmasında doğal koşulları hazırlamıştır. Bu coğrafya üzerinde gelişmeye başlayan yerleşmede, Ceneviz, Roma, Bizans ve Osmanlı dönemlerinde kentin imarı sürecinde, doğal verilere saygılı mimari ve kentsel düzenlemeye bağlı olarak, 'görmekli anıt yapıların tepelerde konumlandırılarak kentin taçlandırılması' olgusu bu hizmet yapılarının eteklerinde gelişen mahalleler ile birleşince bugün zihinlerde yerleşmiş İstanbul silüeti ve kent imajı ortaya çıkmıştır (Yüçetürk, 2001:xvii).

İstanbul kent kimliğinin en önemli parçası olan Tarihi Yarımada anıtsal yapıları ile kendi başına bir bölge olarak simge özelliği taşımaktadır denebilir. Buradan yola çıkarak tez çalışmasında Tarihi Yarımada ve silüetinin kent kimliğine etkileri ve İstanbul kenti bağlamındaki yeri geniş bir biçimde irdelenecek bir konu olarak belirlenmiştir.

3.1 İstanbul'un Tarihsel Sürecinde Tarihi Yarımada

İstanbul anakenti, Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının birbirine en çok yaklaştığı ve Asya ile Avrupa kıtalarının birbirine kavuştuğu bir boğaz üzerinde bulunmaktadır (Şema 3.1)

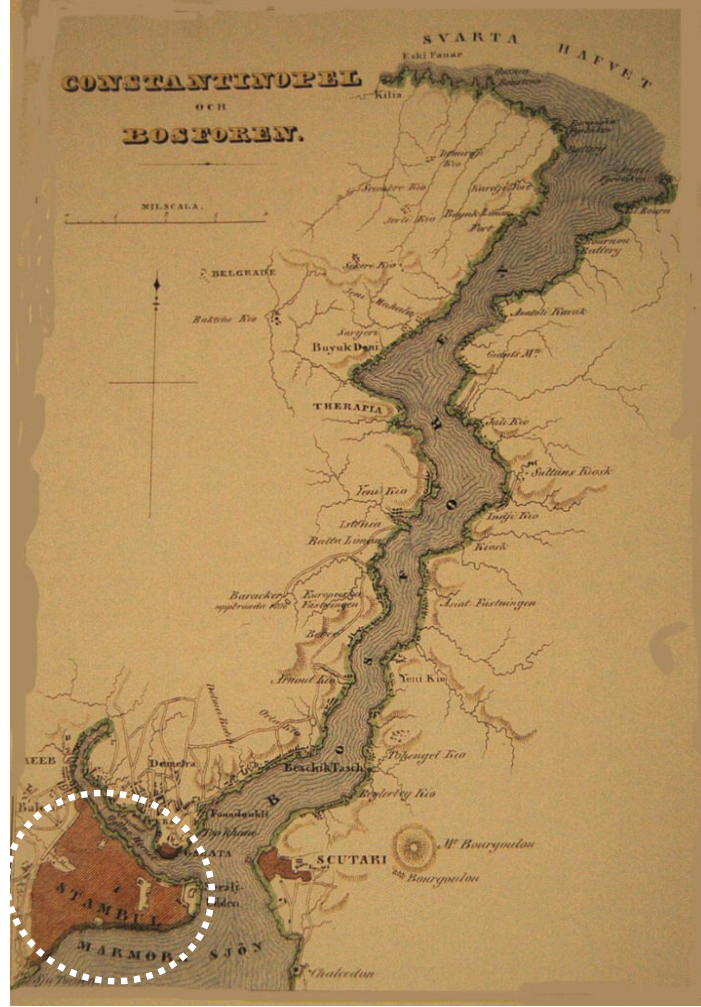

Şema 3.1 İstanbul Kenti

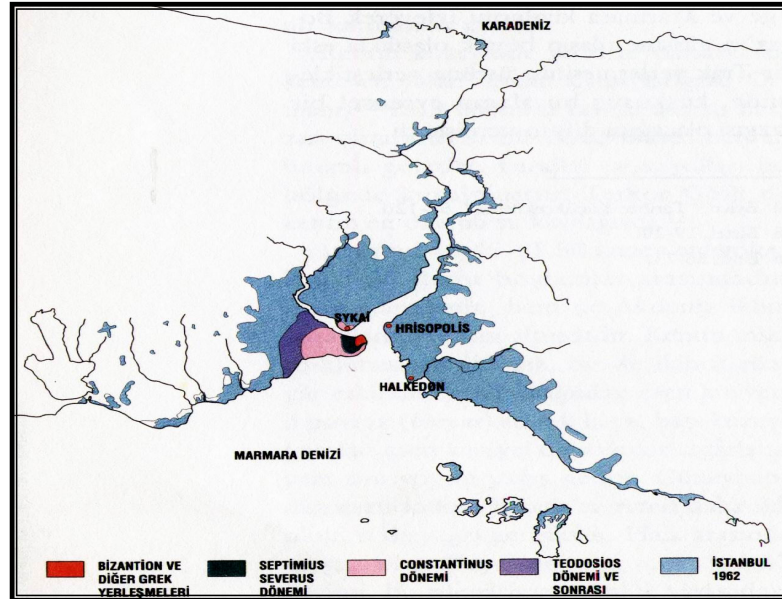
1500 yıldır birçok düşünen insan dünya başkentliği için en ideal yerin İstanbul (günümüzde Tarihi Yarımada) olduğunu söylemiştir. O, iki kıtayı ayıran veya birleştiren çok özel bir coğrafyanın en uygun yerine, Haliç ile Marmara Denizi'nin kuşattığı yarımada'nın, Boğaz'ın ortasına doğru doğal bir kale gibi yükselen doğu ucunda, yarı sarp bir burnun üstüne kurulmuştur (Harita 3.1).

Jeopolitik bakımdan dünyanın en önemli ve her dönem sıcak noktalardan biri olan bir coğrafya üzerinde kurulmuş olan İstanbul anakentinin çok köklü ve önemli bir geçmişi vardır. İstanbul sadece Doğu ve Batı'nın arasında bir geçiş değil Kuban'nın şemasında da görüldüğü gibi (Şema 3.2) İstanbul kenti dünya üzerindeki iki farklı (Avrupa ve Asya) kültürün birbiriyle etkileşim halinde bulunduğu farklı kültür ve toplumların yer aldığı bir köprü niteliğindedir.

Bizantion bir yarımada olarak kabul edilen sitin (yerleşme alanı) burnunda kurulmuş küçük bir kettir. Oysa Konstantinopolis- İstanbul, son dönemi saymasak bile tarihin her döneminde kıyılar boyunca oldukça geniş alanlara yayılmış, lineer bir kent fizyonomisi göstermektedir. Bu kenti tanımlayan ve ona karakter veren en önemli bileşen, dünyada eşi olmayan topografyasıdır. Topografya ve yarımada'nın su ile olan ilişkisi kentin ana strüktürünün kurulmasında önemli olmuştur (İstanbul Ansiklopedisi, 1993, c:4: 527).

Harita 3.1 İstanbul Boğaziçi ve Tarihi Yarımada, (Kayra, 1990:101)

Şema 3.2 İstanbul'un Tarihsel Gelişimi, (Kuban, 1993; İstanbul Ansiklopedisi, c:4:544)

Günümüzde Tarihi Yarımada olarak adlandırılan İstanbul M.Ö. 657 yılından bu yana ait olduğu devletin içerisinde çok önemli bir yeri ve önemi olmuştur. Jeopolitik konumu nedeniyle tarihi süreç içinde üstlendiği rolleri değişmemiş, kültür, sanat ve ekonomik alandaki ağırlığını sürekli korumuştur. Sürekli lider kent durumunda olan İstanbul Tarihi Yarımada bu uzun süreç içerisinde, coğrafi konumunun da verdiği avantajlarla, bölge ve ülke bazında birçok fonksiyonu bünyesine dahil etmiştir. Yönetim, ulaşım, eğitim, sağlık, kültür ve ekonomide devamlı önemini korumuştur. Tüm toplumsal ve mekansal gelişim süreci içerisinde kentin yüzü değişmiş, birbirine eklenilerek bugünkü İstanbul kentini oluşturmuştur.

3.2 Tarihi Yarımada Silüetine Etki Eden Kırılma Noktaları

Her kent içinde bulunduğu dönemi yansıtmaktadır. Kent için geliştirilen politikalar, her medeniyetin ve her dönemin ihtiyaçları, güç sembolleri ve görülmesi istenen sembol değerleri bize o dönemi anlatmaktadır. Tüm değişim ve gelişimler, kentsel mekanda bir bağlama tutunurken²¹, değişim ve gelişimin yansımaları daha önce de vurgulandığı üzere, kentin en kolay algılanabilecek yüzünden, ilk yüzünden, silüetinden yorumlanabilmektedir.

Weber tarihsel yaklaşımla bağlantılı olarak şu yorumu getirmiştir; “geçmiş dönemlerin toplumsal yapılarına uygun düşen kentsel ve mekansal biçimlenmelerini anlamak istiyorsak, bu biçimlenmenin simgesel niteliğinin de soruşturulması gerekmektedir (Harvey, 2003; Erdönmez, Akı, 2005:77).

Geçmişte kim güçlü ise, kentte onun silueti oluşmuştur. Siluet o kenti, o dönemi anlatır. Örneğin bir çağlarda “kale” başattı silüette... Sonra kiliseler, camiler, saraylar; derken fabrika bacaları, yüksek fırınlar...(Bektaş, 2005)

Her dönemin kentte oluşturduğu simgeler o dönemin değerleri olarak algılanmakta ve belleklerde yerleşmektedir. Örneğin işlevsel anlamda önemli olan surların ortaçağ kentini yansıtmaması, bugün düşeyde gelişen yapıların kentler arasındaki güç yarışını ifade etmesi gibi, o döneme damgasını vuran ve kent mekanında sembolleşen değerler oluşmaktadır.

²¹ Örneğin bugünkü Ayasofya'nın yerindeki atriumlu bir bazilika olan ilk Ayasofya Kilisesi'nin inşaatına I.Constantinus döneminde başlandığı kabul edilir. İkinci kilise ise, Constantinus'un mezarını da içeren Havariyun Kilisesi'dir. Bu mezar kilisesi I. Iustinianos döneminde yeniden inşa edilmiş, fetihten sonra da yerine Fatih Külliyesi yapılmıştır.

Tarihi Yarımada silüetinin oluşum-değişim süreci kapsamında konu ele alınacak olursa; üzerinde bulunduğu coğrafya, topografya ve doğal etkenlere bağlı olarak oluşan silüeti etkileyen tarihsel kırılma noktaları önem taşımaktadır.

Tarihi Yarımada silüetinin oluşumunu etkileyen unsurlar bağlamında; topoğrafya, tarihi haritalar ve gravürlerin²² değerlendirilmesi önemlidir. Çalışmanın bu bölümünde silüet oluşum ve değişim sürecinin incelenmesinde tarihi belge niteliği taşıyan harita ve gravürler, kent panoramaları kırılma noktaları bağlamında ele alınacaktır.

Bu belgelerin ele alınması İstanbul kentinin o dönem içerisinde yapılan çalışmaların ve oluşturulan biçimlenmelerin ipuçlarını verecektir. Bu çalışmada kavramsal çalışmaya doğrudan girdi verecek biçimin anlam ile olan ilişkisini ve bunların kent kimliğinin oluşumunda ve silüetinde kentin sözü geçen dönemde nasıl algılandığı ve anlamlandırıldığının vurgulanması hedeflenmiştir.

“İletişimin sözel olmayan bir biçimi”, mimari “onu üreten kültür için sessiz bir kayıt gibidir ve yazılı tarihin ve edebiyatın okunabildiği gibi okunabilir. Bu sebeple, sosyal süreçler ve gelişimler arasındaki ilişkiyi açıklamak için, tarihsel dönemlerdeki çeşitli kentsel biçimlerin gelişimi ile özdeşleştirmek mümkün olmuştur.” (Benevolo, 1980; Erdönmez, Akı, 2005:77)

Kırılma noktaları çalışması kapsamında tarihsel silüet gelişimine etki edecek dönemler 15. ve 16. yüzyıl, 17, 18. ve 19 yüzyıllar ile Cumhuriyet Dönemi ve günümüze kadar olan süreç görsel elemanlar ile irdelenecektir.

Kentin görünen yüzü, kent silüeti olarak adlandırabileceğimiz panoramanın mucizesi ilk bakışta görmek olarak tanımlanabilir. İstanbul, Tarihi Yarımada’ nın imgesi panoramik görüntüdeki yatay ve dikey düzlemde birbirini izleyen ve sonsuza doğru akıp giden iktidar sembollerinin oluşumundan meydana gelmiştir Tarihi Yarımada İstanbul’a büyük önem ve ün kazandıran bir yerdir. Bu önemin ve ünün, eşsiz doğal yapısı ve tarihi anıtsal değerleri ile özellikle de bu iki ögenin anlamlı bütünleşmesinden kaynaklandığı açıktır. Sarayburnu kesiminde taçlanan Topkapı

²² Fransızca “Gravure” sözcüğünden alınan gravür, kazıma resim sanatı demektir. Ağaç, metal ve muşamba gibi çeşitli materyal üzerine kazınarak ya da taş üzerine yağlı kalem ile işlenerek ve baskı ile elde edilen resim ya da yazıya “gravür” adı verilmektedir. Gravür sanatı, çinko, bakır, madeni veya tahta ya da linolyum (=muşamba) gibi plakalara kazıma tekniğini içerir ve kazınan resimlerin kağıda basılması ve çoğaltılmasıyla elde edilir. (<http://www.minyatursanati.com>)

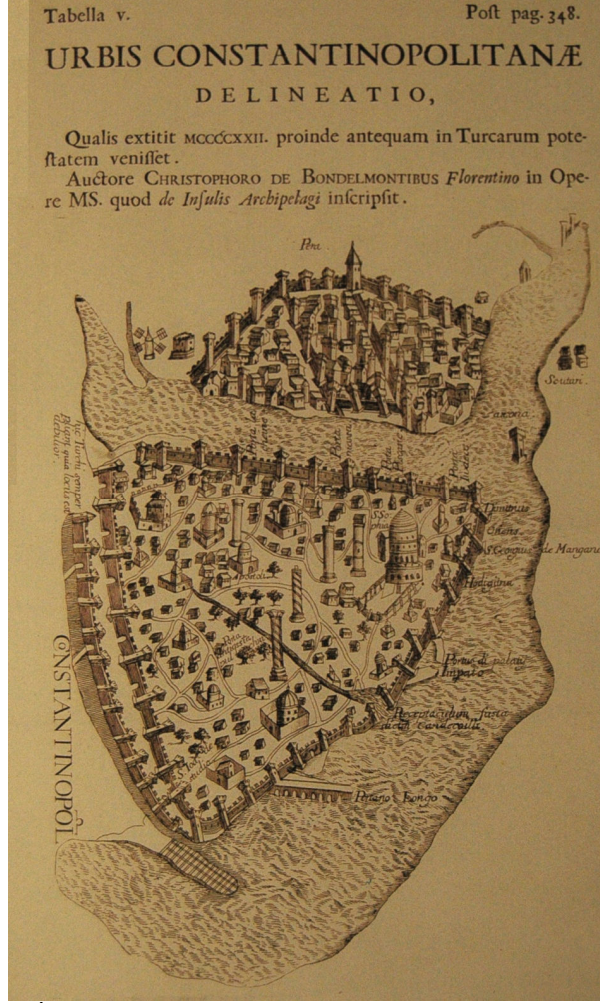
Saray, Sultanahmet Camii ve bu alandan başlayarak Edirnekapı'ya kadar sırt boyunca sıralanan tepeler ve bu tepelerle bütünleşen ihtişamlı külliye ve camilerin çok sayıdaki minareleri eşsiz bir silüet oluşturmaktadır. (Şekil 3.1)

Şekil 3.1 Tarihi Yarımada Coğrafyasında Silüet Oluşumu, (TSKB, 1999: Kapak Resmi)

İstanbul'un bilinen en eski haritası sayılan Cristoforo Buondelmonti'nin 1422 tarihli çizimi, Ortaçağ görüntüleme tekniğinin tipik örneğidir (Şekil 3.2)

1420 yılında İstanbul'u ziyaret ettiği sırada çizdiği harita Hasköy sırtlarında yeldeğirmenleri, Marmara Denizi sahilinde iki kat surlar, Yenikapı'da dere ağzı ve limanlar, kent içinde önemli anıtsal yapılar gözlenmektedir. Şehrin sembolik repertuarı yalnızca sur içi kamusal alanla sınırlı kalmış başta Ayasofya ve Hippodrom'daki anıtsal sütunlar Bizans imgesinin oluşumundaki arkaik figürler dizisi şeklinde görüntünün merkezine yerleşmişlerdir. Bu şema 15.yüzyıl sonuna kadar İstanbul'un kent kimliğinde egemen olacaktır. Buondelmonti (1385-1430), Bizans İstanbulu'nun kuşbakışı haritasında göze çarpan belirleyici sembolü, şehrin Ortaçağ surlarıdır. Tarihi Yarımada ve Haliç'in karşısındaki Ceneviz yerleşimi Galata bölgesi, sınırları açık biçimde belirlenmiş iki farklı suriçi yerleşim planı olarak bu haritada öne çıkmaktadır. Boğaziçi ve Üsküdar henüz şehirle bütünleşmiş iskan alanları değildir.

Şekil 3.2 İstanbul Kenti 1422, Buondelmonti Çizimi, (Kayra, 1990: 61)

Şekil 3.3 Hartmann Schedel, İstanbul'un Eski Planı, 1493, (Kayra, 1990:65)

Şekil 3.3, kenti Marmara Denizi kıyılarından, surların dışından tasvir etmiştir. Tarihsel Bizans yarımadası ve Galata surlarla çevrilidir. Manzara krokisi niteliğindeki bu haritada anıtsal yapılar (Ayasofya ve Havariyun kiliseleri), Haliç'i kapatan zincir, sur kapıları üstündeki armalar ve Yedikule'deki yeldeğirmenleri dikkat çekmektedir.

Yine 15.yy ikinci yarısı; Fatih döneminde İstanbul'da birçok anıtsal yapı inşa edilmiştir. Fakat bunlar arasında Fatih Külliyesi İstanbul'un fiziksel ve sosyal tarihinde önemli yer taşır. 1463-1470 arasında inşa edilmiş olan bu külliye²³ İstanbul'a damgasını vuran büyük külliyeler dizisinin ilkidir. Sosyal ve kültürel içeriğinin ötesinde, ilk kez kent silüetine giren yeni boyutlar, kubbe dizileri, minareler Türk dönemi fizyonomisinin ana temasını oluşturmuşlardır.

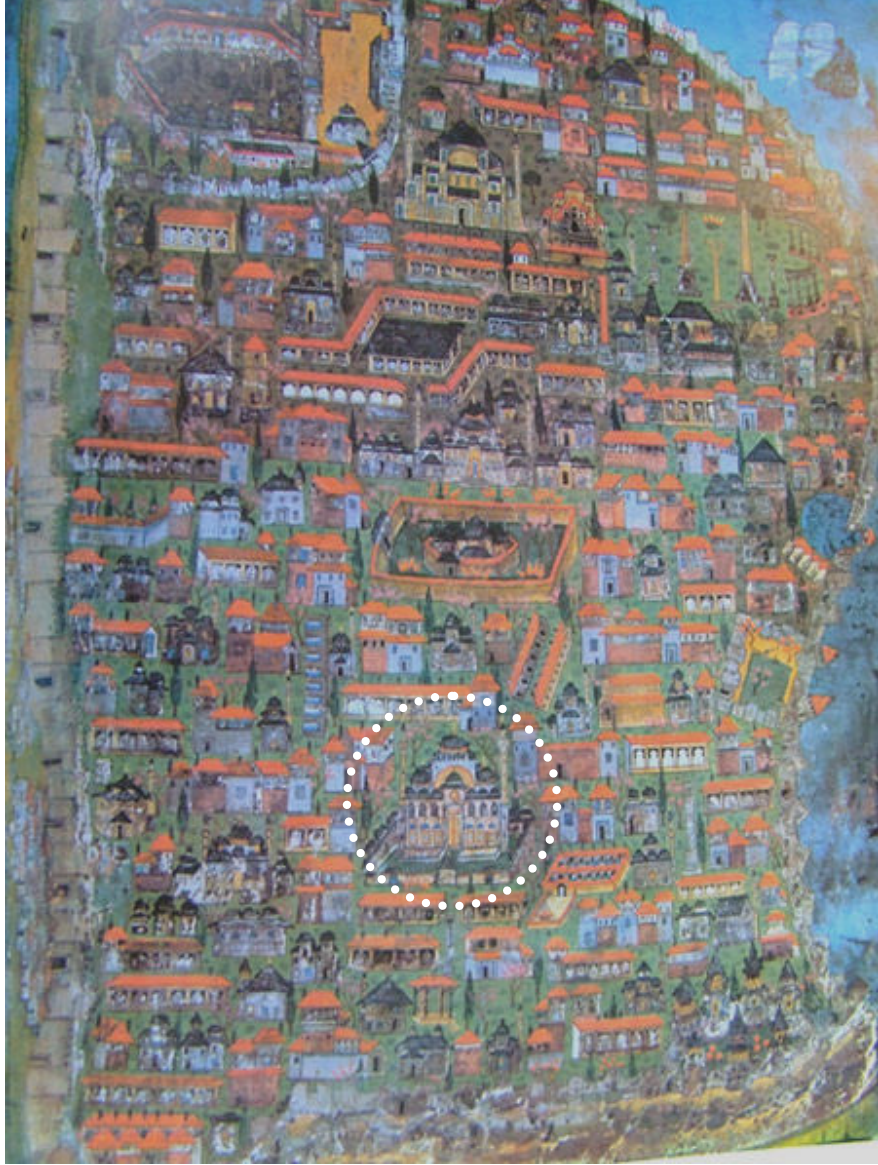
Fotoğraf 3.1 Fatih Camii ve çevresi, (İstanbul Ansiklopedisi,1993:266,c:3)

İstanbul'un Türk döneminin büyük anıtsal komplekslerinin kentin eski izlerine yerleşmesinin ikinci büyük örneği Bayezid Külliyesi'dir. Yarımada'nın Haliç'e paralel su ayırma çizgisi üzerinde Bayezid ve Fatih külliyesi İstanbul'un yeni silüetinin Beyazıt- Edirnekapı aksı üzerindeki ilk çizgisini oluşturmuşlardır.

İstanbul'un 16.yy başındaki görüntüsünü Mimar Sinan'ın etkilerinden önceki ilk çizili Türk belgesi Matrakî'nin Kanunî'nin ilk İran seferini resimleyen Mecmu-ı Menazil'indeki İstanbul minyatürüdür. Büyük yapı kompleksleri, kent sınırları ve limanı hakkında fikir sahibi olunmaktadır. Kent silüetinin egemen öğeleri Ayasofya, Bayezid ve Fatih camileridir. Eski Saray

²³ Bugünkü Fatih Camii geçmişten birçok izi taşımadan günümüzde yerini almaktadır. Ayrıca silüette algı farkı yaratacak bir unsur vardır ki bu da 19.yy'a kadar tek şerefeli iki minaresi olan Camii'nin bugün minarelerinin iki şerefeli olmasıdır.

ve Yeni Saray²⁴, kent dokusundan surlarıyla ayrılmıştır (İstanbul Ansiklopedisi, 1993:233, c:4).(Şekil 3.4)

Şekil 3.4 Fatih Külliyesi Betimlemesi, 1537, (İstanbul Ansiklopedisi,1993:267,c:3)

Giovanni Andrea Vavassore, İstanbul çizimini hayali Osmanlı imgesiyle zenginleştirmeye çalışmıştır (Şekil 3.5).

²⁴ Roma ve Bizans imparatorlarının Büyük Saray'ı birinci tepenin Marmara'ya ve Boğaz'a bakan yamaçlarında, yani Topkapı Sarayı'nın bahçelerinin ve Hipodrom'un güneyindeki yamaçların üzerinde kurulmuştur.

Şekil 3.5 Eskiden Bizans Şimdi İstanbul, G.A. Vavassore, 1558, (Kayra, 1990: 71)

1. Süleyman (Kanuni) dönemi ve Sinan'ın yarım yüzyıl sürececek mimarbaşılığı, İstanbul'un anıtsal fizyonomisinin önemli öğelerini kent peyzajına yerleştirmiş; bugünkü silüette etkin anıtsal yapıların biçimlenmesinde etkili olmuştur. Şehzade Külliyesi'nin büyük ölçeği ve geniş programı Beyazıt ve Edirnekapı aksını daha da güçlendirmiştir. Yine 1550- 1557 yılları arasında Süleymaniye Külliyesi Ayasofya gibi İstanbul silüetinde bir imparatorluk damgasıdır. 16.yy'ın ilk yarısında kent silüetine Mihrimah Sultan Külliyesi eklenmiştir.

Limanın hemen arkasına, çarşı içine yapılan Rüstem Paşa Camii ve 16.yy sonunda tamamlanan Yeni Cami, o dönemde bir – iki katlı çok küçük boyutlu konutlardan oluşan homojen bir doku üzerinde yeni bir dünya kenti peyzajı yaratmıştır. Kent sur dışına taşmıştır; İstanbul yatay ekseninde gelişmeye başlamıştır.

İstanbul 16.yy'ın sonu 17.yy'ın başında, dış görünüşüyle dünyanın en anıtsal yerleşmelerinden biridir. Özellikle Süleymaniye Külliyesi'nin etrafında yer alan kent dokusu homojen karakteri ile anıtsal karakterin vurgulanmasında tek ve egemen olmasında ideal bir zemin oluşturmuştur.

17.yy'da Sultan Ahmed Külliyesi'nin varlığı ve yer seçiminin silüete etkilerine bakıldığında; İstanbul'un Marmara Denizi'nden görünen silüetine ve kent fizyonomisine farklı bir karakter

getirmiş, Ayasofya'nın güneyinde yer almıştır. 17.yy'ın ikinci yarısında İstanbul'a gelen Avrupalı gezginlerin betimlemeleri ve bıraktıkları bazı gravürler aydınlatıcı olmaktadır. 1680'de Guillaume-Joseph Grelot'nun panoramasında küçük homojen konut dokusu üzerinde yükselen büyük kamu yapılarının kontrastını, Sarayburnu ve limanı, çok iyi yansıtmıştır (Şekil 3.6)

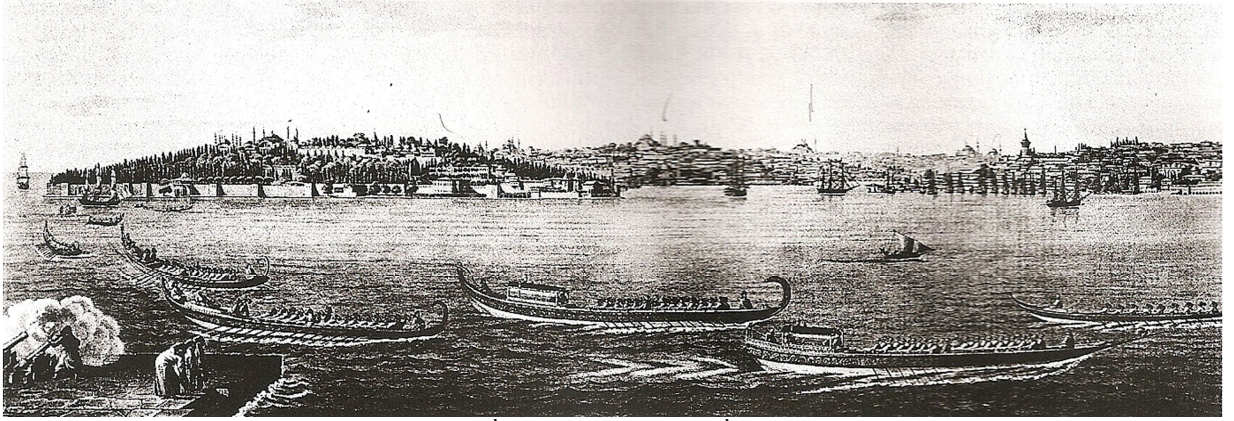

Şekil 3.6 İstanbul Panoraması, Grelot, 1680 , (Kayra, 1990: 21)

18.yy'da batılılaşma dönemi ile beraber yerleşme bölgeleri aynı kalmışsa da Haliç – Boğaziçi – Üsküdar (Belad-ı Selase) olarak bilinen üç yerleşim bölgesi dışında sınırlar genişlemiştir.

Topkapı Sarayı kıyıya setler ve kasırlarla iniyor, Saray surlarının dışında köşkler yer almaktaydı. Kentin Marmara'dan görünen silüetine Saray ve Yedikule arasında, alçak ve sık konut dokusu üzerinde yükselen camiler egemendir. Yine Eminönü'nden başlayarak Haliç'e doğru sıralanan iskeleler depo ve arkalarında yer alan hanlar, kıyıda Yeni Cami ve Rüstem Paşa Cami, limanı dolduran yüzlerce belki de binlerce kayıkların kent silüetinde yer aldığı bilinmektedir.

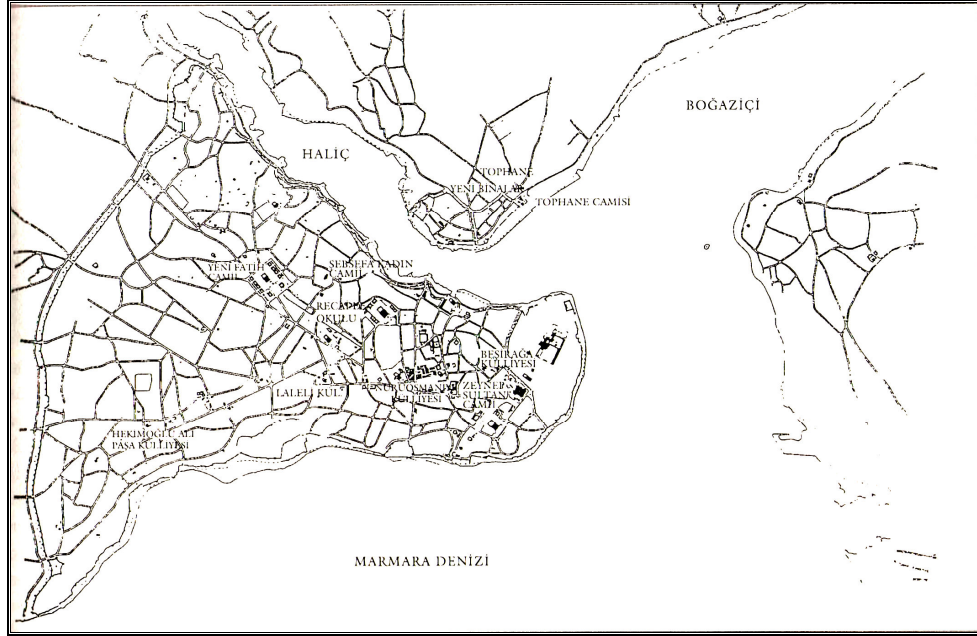
Melling'in panoramalarında İstanbul'un kent kimliğini; dinamik ve önemli bir liman kenti olduğu algılanabilmektedir. Melling'in panoraması Tarihi Yarımada'ya kuzeydoğu yönünden su yüzeyinden bakan bir çalışma olarak değerlendirilebilir. Burada Yarımada'ya bakışın Salacak-Harem aksına yakın bir yüzey üzerinden olduğu da söylenebilir. Görünen ve izlenen silüet Topkapı Sarayı, Ayasofya ve Sultanahmet Camii, geride zemin oluşturan silüette ise; Beyazıt Külliyesi, Süleymaniye Külliyesi, Fatih Külliyesi ve Mihrimah Sultan Camii yer almaktadır. Melling panoraması ayrıca belgesel bir değer taşımaktadır. Bu silüet insan zihnine doğa ile birlikte yansımaktadır. Düşeyde yer alan elemanların, minare dizileri, yarattığı manevi etkiyi, panoramik düzlemde servi ağaçları sürdürür. Şehir tam anlamıyla doğanın içine yerleşmiştir. Ayrıca Melling, İstanbul limanındaki ticari canlılığa özel bir vurgu yapmıştır. Farklı türde pek çok yelkenli gemi limana demirlemiş olarak görülmekte ve tarihsel şehir silüetine yansıyan İmparatorluk merkezi görüntüsünü zenginleştirmektedir (Şekil 3.7).

Şekil 3.7 Melling'in Betimlemesiyle İstanbul panoraması, (İstanbul Ansiklopedisi, 1993:533, c:4)

18.yüzyıl kent planı (Kuban, 1996) ndan da görüldüğü gibi; anıt yapıların ve silüette etkin olarak görünecek sembol yapıların harita üzerindeki konumları görülmektedir. Yarımmanın burun bölgesinde yer alan Topkapı Sarayı, Ayasofya ve Sultanahmet Camii yer alırken yine Tarihi Yarımada'nın doğu- batı doğrultusunda günümüzde kent silüetinde kimlik değerleri olan anıtsal öğeler göze çarpmaktadır (Şekil 3.8).

19.yy ve Cumhuriyet Dönemi arasındaki sürece bakıldığında; iki önemli strüktürel değişim gerçekleşmiştir. Birincisi İstanbul (bugün Tarihi Yarımada) ve Galata'yı birbirine bağlayan köprülerdir. Bir diğeri ise Sarayburnu'nu işlevsel ve fiziksel açıdan değiştirecek ve Marmara Denizi'nden İstanbul silüetinde farklılık oluşturacak olan 1874'te açılan Edirne- İstanbul demiryoludur. Saray surlarının, özellikle Sirkeci tarafında yer alan köşk ve kasırların yıkılmasına ve silüetten silinmesine neden olmuştur. II. Abdülhamid Dönemi (1876- 1909) bugün hala etkin olan ulaşım ile ilgili büyük yapılar inşa edilmiştir (Sirkeci İstasyonu - 1887, Haydarpaşa Garı - 1908). Yüzyılın ilk yarısında mesire alanı olan Haydarpaşa 20.yy'ın başında tersaneden sonra en büyük endüstriyel tesis olmuştur. Bu bağlamda kent silüetine etkisi değerlendirildiğinde; artık kent silüetinin izlenebileceği karşı kıyı Harem- Haydarpaşa aksı kamusal bir alan olmayacaktır.

Şekil 3.8 1730 – 1789 Arası Osmanlı Kent Planı, (Kuban, 1996:319)

Şekil 3.9 1789–1878 yılları arası Osmanlı kent planı, (Kuban, 1996: 347)²⁵

²⁵ Tarihi Yarımada'nın doğu yönündeki karşı kıyı; Üsküdar – Kadıköy aksında (Salacak – Harem – Haydarpaşa) için belirtilmesi gereken 18.yy'a ait kıyı hattının kent içerisindeki ölçeği ve yüzeyin oranının araştırılmasıdır. İstanbul kent rehberinden uyarlanarak oluşturulan 1948, 1962 ve günümüz çerçevesinde bugünkü Salacak – Harem – Haydarpaşa kıyı hattı hava fotoğrafları üzerinden karşı kıyı olarak tanımlanan aksın Kuban'ın 18. yy'a ait geliştirdiği İstanbul kent planı şemalarında 1962 ve günümüz arasındaki bir sürece ait kıyı çizgisi görülmektedir.

Kuban'nın 18.yüzyılın sonları ile 19.yüzyılın başlarında yer alan şemasında ise artık kent Tarihi Yarımada ve karşı kıyıları mekansal anlamda gelişmiş ve yoğunluk artmıştır (Şekil 3.9). Böylelikle bugün kent silüetinde görünen yapılar ile su yüzeyi üzerinde hareket edildiğinde kıyı kenarlarında anıtsal ölçekte kent kimliğinde etkili olacak cami, okul, saray gibi oluşumlar ve su kentinde önemli simge değeri özelliğindeki köprüler yerlerini almışlardır. Bu bağlamda karşı kıyıdaki bu oluşumlar Tarihi Yarımada'nın silüetinin izlenmesindeki oranın artmasına neden olmuştur. Karşı kıyı kamusal yapıların varlığı ile kamusal olma karakterini de beraberinde getirmiştir.

Cumhuriyet Dönemi ile birlikte kentlerin planlı büyümesi gerektiği bilinci oluşmuştur. Cumhuriyet Döneminin ilk planlama çalışmaları 1933 yılında Elgötz planıyla başlamıştır. 1936'da ise Prost, İstanbul'un yapısında önemli izler bırakan ve günümüzde hala geçerli bazı ilke ve uygulamaları gerçekleştiren Nazım Plan ve Uygulama Planlarını yapmıştır. Proust'un ilk çalışmaları İstanbul'un tarihi silüetinin ve tarihi eserlerinin bulundukları ortam içinde korunması ve değerlendirilmesi için çözümler aramak olmuştur. Tarihi Yarımada'da geliştirdiği planın ana hatları, önemli sembol niteliği taşıyan anıt yapıların bulundukları çevre içinde ortaya çıkarmak, bütünü tamamlayacak biçimde uzaktan algılanmalarını sağlamak olmuş; iki boyutlu silüet üzerinde durmuş, +40 rakımda görsel eşikler yapmak üzere silüeti korumayı amaçlamıştır. Prost'un getirmiş olduğu "40 kotu" kısıtlaması İstanbul'un eşsiz silüetinin korunması açısından alınmış çok önemli bir karardır. Prost'un amacı, 40 kotundan sonra yapılacak binaları bir disiplin içine almak, bina arsa oturumları ile kat adedini kısıtlayarak, yüzyıllardan beri bozulmadan gelen İstanbul silüetini korumak olmuştur.

Bu hedefler bağlamında konu ele alındığında silüette bakılan nesnenin bakılan yüzey ile olan ilişkişisinin de ortaya koyduğu bir sonuç olarak Tarihi Yarımada'nın silüetinde yer alan anıtsal yapıların ve sembol değerlerin günümüzde de algılanabilir olması²⁶ İstanbul kentinin silüetinin değişim içinde olmadığını göstermemektedir. Anıtsal simgesel yapıların silüette etkin rol oynaması İstanbul metropolitan alanı içinde en iyi korunan ve tarihsel süreçten günümüze

²⁶ Tarihi Yarımada içinde denizden 40 metre yükseklikten geçen bir düzlem üzerinde en fazla (maksimum) 9.50 metre yapılaşma izni getirilmiştir. Prost planında sınırlandırmalar ve bu önemli ilke, istenen düzeyde gerçekleşmiş olmasa da doğal forma bağlı gelişme koşullarının etkinliğini göstermesi bakımından önemli bir planlama politikası olarak düşünülmelidir. Bugün kıyı ve tepelerin oluşturduğu sırtlar arasında kalan yamaçlar Tarihi Yarımada'nın doğal ve fiziksel yapısının bir özelliğidir. Yamaçlar kıyı düzlüklerinin bittiği +10 kotundan başlayarak, +40 ve +50 arasında değişen kottaki sırtlara kadar uzanır.

kadarki süreçte kent imgesinin değişmediği tek bölge olarak Tarihi Yarımada; Tarihi Yarımada'nın da özellikle Marmara Denizi'ndeki kıyı alanlarından algılandığında korunan silueti olmasından ileri gelmektedir. Yine İstanbul Tarihi Yarımada silueti, şehrin büyük felaketler (ayaklanma, deprem, yangın, imar hareketleri, vb.) geçirmesine rağmen bugünkü süreçte İstanbul Metropolitan alan içinde korunan tek alanı Sur-i Sultan olarak tanımlanan alandır.

Tarihi Yarımada yedi tepe üzerine kurulmuştur. Uzak ve yakın perspektife hakim olmak bakımından en anlamlı noktalar kuşkusuz İstanbul'un sembolleşen tepeleridir. Bu tepelerle bütünleşen külliye ve camilerin her hangi birinin minaresinden İstanbul ve çevresinin dramatik görüşlerini 360 derecelik açıda yakalamak olanağı vardır. Gerçekte Tarihi Yarımada, hemen her noktasında, yakın ve uzak perspektife giren tarihi eserleri, organik yol dokusunun yarattığı çok zengin, ritmik, canlı ve sürpriz etkisi güçlü mekanlar ve mekan sıralanışları ile bugünkü silueti oluşturmuştur. Neredeyse her tepenin üzerinde çok önemli bir anıtsal yapı yer almaktadır. Bu anıtların her birinin bir tepe üzerinde oluşu o tepeleri yükseltir ve daha da belirginleştirir. (Şema 3.3)

Şema 3.3 Tarihi Yarımada ve Yedi Tepe²⁷, (Uygurluklar Beşiği İstanbul, Kent Belleği/Mekânsal Süreklilikler' (2007) ve 'Kentin Anlam Haritaları Gravürlerde İstanbul' (2008)

²⁷ Birinci tepede, Ayasofya Kilisesi kentin ulu camiine dönüştürülür ve Topkapı Sarayı inşa edilir. Sultanahmet Cami ise 17. yüzyıl başında Ayasofya'nın tam karşısında yerini alır. İkinci tepede Konstantin Sütunu-Çemberlitaş'ın hemen yanındaki Nuru Osmaniye Camii; Osmanlı'nın kentteki ilk sarayının yapıldığı üçüncü tepede Şehzade, Beyazıt ve Süleymaniye camileri; dördüncü

Siluetin karşı yakadan izlenilebildiği bir kentte dönemsel biçimlenmeleri ve karşılıklı yüzlerinde oluşan mekansal oluşumun da değerlendirilmesidir. Bugün karşı kıyıda Tarihi Yarımada'yı Salacak- Harem- Haydarpaşa bölgesinin kentteki geçmişte ve bugünkü süreçteki yeri ve gelecekteki bağlamı hakkında değerlendirme yapılmalıdır. Batılılaşma sürecinde İstanbul'da yapısal anlamda hissettiren yapılar yeni saraylar ve kışlalar olmuştur. Bunlar kent görünümünde bugün gökdelen gibi yüksek katlı binaların yaptığı etkiyi yansıtmışlardır. Bugün Salacak ve Harem Limanı arasında üst kotta yer alan 18 yy sonu 19.yy ilk yarısındaki Selimiye, anıtsal kışlası (Selimiye Kışlası) ve talim alanları, mahallesi, camiiyle barok dönemin önemli bir örneği olmuştur. Yüzyıllardan beri var olan bu karşılıklı iki kıyıyı, eski kent İstanbul (Tarihi Yarımada) ile bu kente mekansal anlamda yüzünü dönmüş Salacak – Harem – Haydarpaşa bölgesinin birbirlerini etkileyen ve çeken özelliklerini değerlendirmek önemlidir.

Üsküdar'dan (karşı kıyı) Tarihi Yarımada izlendiğinde anıtsal yapıların diğer yapılardan biçim ve gabari anlamında belirgin olarak ayrıldığı, minare ve kubbelerin simetri, yakınlık, kapalılık ilkelerini içerdiği gözlemlenmiştir (Şekil 3. 10). Belli ilkelerin oluştuğu bu algılamada bakılan yüzeyin bakılan nesneye olan konumu da önemli olmaktadır.

Şekil 3.10 W.H. Bartlett, Üsküdar'dan Sarayburnu, 1838, (<http://www.azizistanbul.com>)

Şema 3.4 Siluette Etkin Anıtsal Yapılar, Akarsu, 2009

Yine bir başka çalışmada Tarihi Yarımada siluetin görülmesinde etkin bir coğrafi konuma sahip Salacak sahilinden bakılarak üretilen gravürde yarımada'nın uç kısmı Topkapı Adalet Kulesi, Ayasofya ve Sultanahmet Cami odaklı hakim bir burun olarak ifade edilmiştir (Şekil 3.11).

tepede Fatih Camii; beşinci tepede Yavuz Selim Camii ve altıncı tepede Edirnekapi Mihrimah Sultan Camii, Osmanlı imzasını taşıyan anıt eserlerdir. Camisiyle, aşeviyle, medresesiyle, hastanesiyle külliye; sadece dini değil, kentteki siyasal, sosyal ve kültürel merkezleri tanımlamaktadırlar. Camilerde kademeli olarak yükselen kütlede yarım kubbeler ve merkezi kubbe, adeta yapay bir tepe oluşturmaktadır. Osmanlı döneminde Mimar Sinan tarafından mükemmelleştirilen bu üst örtü, tepe vurgusunun en güzel örneklerini sergilemektedir (Özgencil, 2007).

Şekil 3.11 William Henry Bartlett' in Salacak Sahilinden Genel İstanbul Görünümü, (<http://www.azizistanbul.com>)

Şema 3.5 Silhouette Etkin Anıtsal Yapılar, Akarsu, 2009

3.3 Tarihi Yarımada'da Siluet ve Çeşitlilik

Bu çalışma Tarihi Yarımada siluetinin kent kimliğini oluşturmada etkisini incelemek adına siluetin sahip olduğu potansiyellerin incelenmesi amaçlıdır. Yine siluetteki çeşitliliğin kent kimliğindeki önemi, yaratılan kent kimliğinin dünya üzerindeki diğer kentler bağlamındaki yeri incelenmiştir.

Kent formunu anlamak için, kentsel siluetleri temel referans noktalarıdır. Kentsel formun değişimi, özellikle kıyı siluetinde net bir şekilde gözlemlenebilir. Kent siluetleri, kentsel estetiğin değerlendirilmesi için, kentsel bütüne referanslar sunmaktadır. Kentin estetik görünümünde bütünlüğün bozulması, açık bir şekilde kentsel siluette gözlemlenebilmektedir.

Bir kentin kıyı silueti, tarihsel eklemlemeler ile çeşitlenmektedir. Bu çeşitlilik, farklı dönemdeki yapı ve dokuların biraraya gelmesiyle oluşmaktadır. Kentsel siluetin çeşitliliğinin az olduğu

durumlarda, birbirine benzer yapılar yanyana gelerek monoton bir görünüm oluşturmaktadır. Aynı zamanda, birbirileri ile uyumlu ilişkileri bulunmayan yapı ve dokuların bir araya gelmesi de gözlemciyi rahatsız eden bir karmaşa yaratmaktadır. Yapı ve doku farklılaşmasının aşırı artması kentsel silüette bir kaos sürecinin başlangıcı olabilmektedir.

Bu bağlamda kent silüetlerinin estetik ve algılanabilir olması adına çeşitlilik kavramının bakılan silüette denge oluşturması önemli olmaktadır. Böylelikle silüeti oluşturan yapı ve dokuların biçim, renk, düşey etki gibi kavramalarına ilişkin tasarım ölçütleri oluşturmak önemli olmaktadır. Yapılan bir çalışmada²⁸ kentsel silüetin estetik açıdan çeşitliliği, enformasyon kuramına bağlı entropi²⁹ ile ölçülmüştür. Kentsel silüette entropi, kentsel silüetin oluşumundaki düzen ve düzensizlikler arası ilişkilerin dağılımının ölçüsü olarak ele alınmıştır.

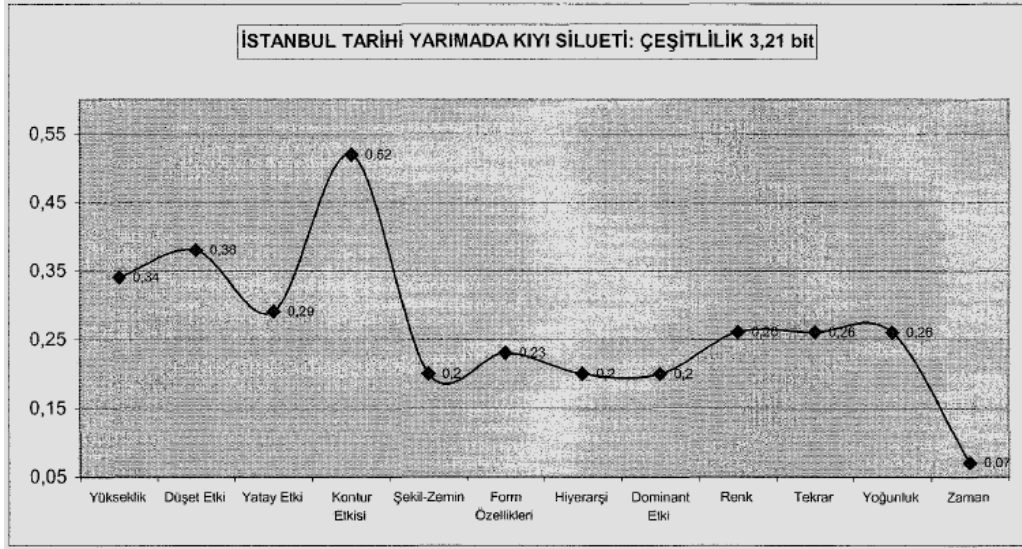
Uygulamada, çeşitlilik değerlendirilmesinde ele alınan tasarım ölçütleri; **yükseklik, düşey etki, yatay etki, kontur etkisi, şekil-zemin, form özellikleri, hiyerarşi, baskın olma etkisi, renk, tekrar yoğunluk ve zaman** olarak değerlendirilmiş (Şema 3.6), fotoğraflar üzerinden görsel kodlama yapılmıştır. Görsel kodlama, belirtilen tasarım ölçütlerinin çeşitliliği etkileyen yönleri kodlanarak değerlendirilmeye alınmıştır.

Çeşitli kentler üzerinden değerlendirilme yapılmış, **kentlerin silüet fotoğraflarının ölçeği, kapsadığı alan genişliği, fotoğraf çekim yönü, çekim zamanındaki ışık miktarı, hava durumu** gibi kriterler ele alınmıştır. Yapılan çalışmada İstanbul, Venedik, Köln Kıyı Silüetleri de yer almıştır.

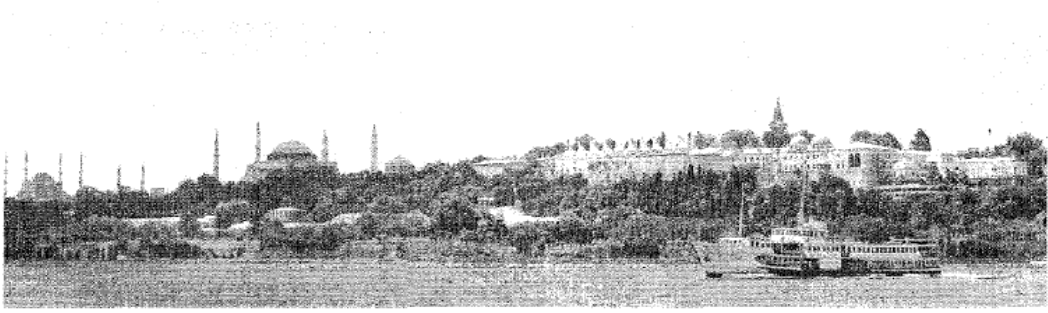
Sonuç olarak İstanbul Tarihi Yarımada kent silüetinin cami minareleri ile güçlenen bir silüet olduğu ve kent kimliğinde önemli bir yere sahip olduğu ortaya çıkmıştır.

²⁸ Bostancı, S.H. , Ocakçı, M., Şeker, S., “Kentsel Silüetin Çeşitlilik Açısından Değerlendirilmesinde Entropi Yöntemi”, İstanbul Kültür Üniversitesi Yayını, 2006/2 pp. 83-95

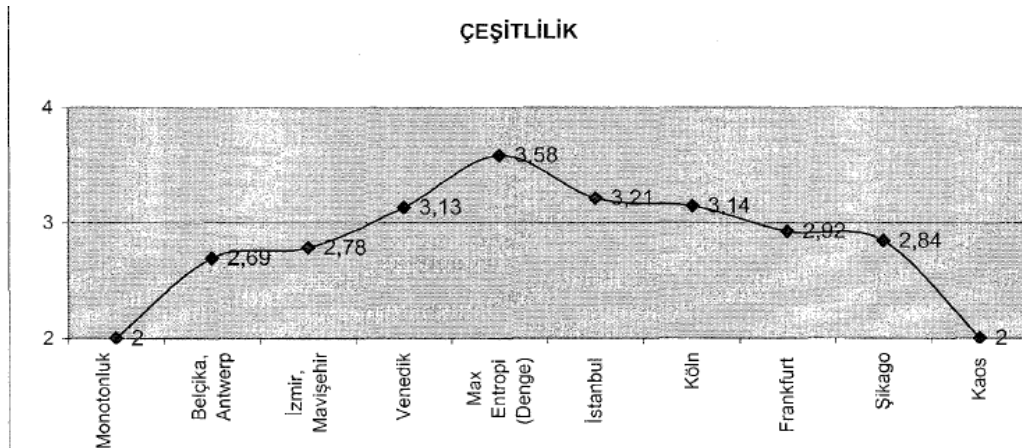
²⁹ Entropi, termodinamik bir sistemin başka sistemlere iş şeklinde aktarabileceği enerji miktarını gösteren özelliği veya hal fonksiyonu olarak da tanımlanır. Alm. Entropie (f), Fr. Entropie (f), İng. Entropy.²⁹ Isı enerjisinin tamamının mekanik işe dönüştürülmesinin imkansız olduğunu ifade eden termodinamik büyüklük. İzole bir sistem içindeki düzensizlik derecesi.

Şema 3.6 İstanbul Tarihi Yarımada Silüetinde Çeşitliliğe Etki Eden Kriterler Ve Düzeyleri, (Bostancı vd, 2006:87)

Fotoğraf 3.2 Tarihi Yarımada Sarayburnu'na Bakış, (Bostancı vd, 2006:87)

Şema 3.7 Kentlere Göre Çeşitlilik Değerleri, (Bostancı vd, 2006:94)

Kent silüetleri sürekli değişim gösteren kentsel dokulardır. Bu değişimler sonucu yeni oluşumlar silüetin kimliğini, bütünü algısını değiştirebilmektedir. Bu bağlamda çeşitli kentlerde tasarım kontrolleri yapılmaktadır. Doğru seçilen tasarım kriterleri ve kodlama silüet ve kent kimliğindeki silüetin etkisini etkileyecektir.

Entropi yöntemi ile açıklanan silüette oluşan çeşitlilik bağlamında İstanbul kenti Tarihi Yarımada ile dünyadaki ülkeler arasında önemli bir yerde durmaktadır. Özellikle çalışma kapsamında silüetin Tarihi Yarımada'nın doğu yüzünden ele alınmasındaki nedenimizi de güçlendirmektedir. Bakılan yerin silüetinde en önemli vurgu kontur etkisinin etkin olmasının istenmesidir. Tarihi Yarımada'nın doğu yüzünü, yarımada'nın kıyıda başlangıç noktasında tepede konumlanan Topkapı Sarayı, Ayasofya ve Sultanahmet Camiinin bulunduğu aksı ele alan çalışmada kontur etkisi en yüksek değerde ortaya konmuştur (Şema 3.7). Burada önemli olan çalışılan aksa nereden bakıldığına da incelenmesi olmalıdır. Ortaya çıkan şudur ki; silüette çeşitlilik değerlerinin dünya örnekleri arasından maksimum değeri bu bölgenin alması karşı kıyının da önemini beraberinde getirmekte, silüetin en iyi algılandığı yüzeyin karşı kıyı Salacak – Harem - Haydarpaşa üzerinden olduğu ortaya çıkmaktadır.

“Le Corbusier, bütün yeryüzü mimarlarına seslenerek, silüetin ne olduğunu anlamaları için İstanbul'u görmelerini salık verir” (Bektaş, 2005).

İstanbul'un tarihsel katmanları, kent silüeti üzerinden okunabilmektedir. Bunda hem coğrafyanın hem de kentin kuruluşuna esas teşkil etmiş olan anlam dünyasının payı vardır. Dolayısıyla yedi tepe, coğrafyada olduğu kadar, kentin tarihinde ve belleğimizde aranmalıdır.

İstanbul'a günümüzde bir dünya kenti kimliği veren nitelikler doku-silüet özellikleri, doğal, tarihsel zenginliği ile Roma-Bizans-Osmanlı dönemleri mimarlık ve kentsel tasarım ilkelerinin ürünleridir.

3.4 Tarihi Yarımada Silüetinin Zaman ve Hareket Bağlamında Algılanması

İstanbul kent kimliğini oluşturan sembollerin algılanması bir çok bağlamda olabilir ve anlamlandırılabilir. Zihinlerdeki kentsel imge değişikliğe uğramasa da bakılan nesnenin özellikleri, bakılan yüzeyden algılanan nesnenin detayları, anlamları, değişim ve gelişim süreçleri ve kent içindeki ifadeleri değişebilir.

Oluşan veya zihinlerdeki İstanbul silüetleri, silüette zaman, konum, uzaklık, kentsel tasarım elemanlarının yoğunluğu kavramlarından yola çıkarak; Tarihi Yarımada silüeti üzerinden analitik bir çalışma yapılabilir. Kentin algılanması ve anlamlandırılmasında kuramsal bir yaklaşımı olan Gestalt kuramının ilkeleri bağlamında bir irdelemeye gidilmiştir.

Tarihi Yarımada doğal-yapay strüktürü, çeşitli fonksiyonları ve sembolik anlamları ile karmaşık bir olgudur. Bu olgunun, şehirli tarafından açık ve net biçimde görülebilmesi, anlaşılabilmesi ve

algılanabilmesi bulunan yüzey ve bakılan nesne ilişkisinin iyi kurgulanması ile mümkün olmaktadır.

Şehirli, görerek ve belleğine yerleştirerek oluşturduğu biçimlenişi, pratik olarak, mekandaki konumu ve çevre ile olan ilişkilerini belirlemede kullanırken; o yere, kendine özgü anlam ve yorumlarını da katarak bu ilişkiyi daha da güçlendirir.

Kent kimliğinin ve kent silüetinin etkisi bağlamında silüetin nereden algılandığı, konum-**mekan**, silüetin ne zaman algılandığı ve silüeti etkisinin en etkin olduğu **zaman** konusu vurgulanmalıdır. Silüetin algılanmasında zaman ve mekanın değerleri önemli olmaktadır. Silüete bakılan yer, nereden bakıldığı ve zamanın devinimlerinin oluşturduğu etki ile silüetin tariflenmesi de değişim gösterecektir.

Tez kapsamında Tarihi Yarımada'nın kent imgesinde en önemli sembol değerlerinin Topkapı Sarayı, Ayasofya ve Sultanahmet Camii ile silüette etkin olan anıtsal yapıların bulunduğu bölgenin silüet etkisi ele alınmıştır. Bu bağlamda bu bölgenin bir burun üzerinde kuzey batı yönünde sekillendiği düşünüldüğünde yarımada'nın bir bütün olarak algılanabildiği, silüette devamlılığı olan bir bölgenin tariflendiği akslar üzerinden analizler yapılmıştır.

Tarihi Yarımada silüetinin algılanmasında zaman faktörünü dört (4) başlık altında açıklamak gerekirse bunlar;

- 1- Tarihsel süreçte silüet
- 2- Mevsimler, günler, saatler
- 3- Döngüler (ulusal ve dini bayramlar, gösteriler vb.)
- 4- Hareket olarak ele alınmalıdır.

Tarihsel süreç içerisinde silüet kavramı daha önceki bölümde yer almıştır. Döneminin gereksinimleri ve sembollerinin kente ve kent silüetine yansması gravürlerin yorumlanması ile açıklanmaya çalışılmıştır.

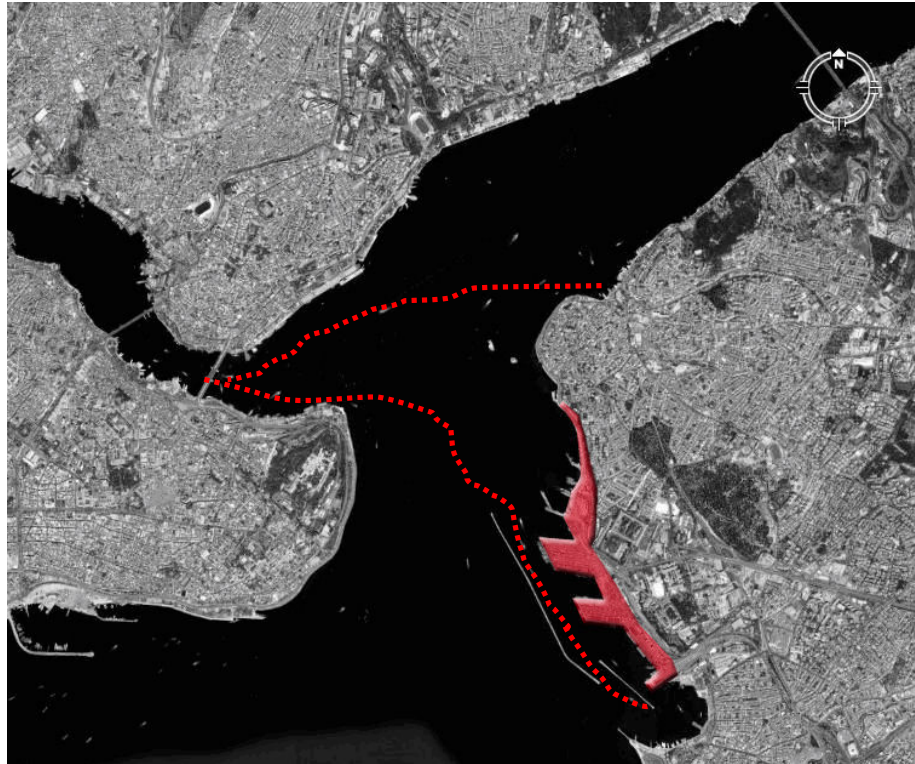
Çalışmanın silüet odaklı bir kapsamı olmasından dolayı ağırlıklı olarak zaman faktörü başlığı altında günün saatleri (doğal döngüsü) bağlamındaki devinimlerinin silüete etkisi ele alınmıştır. Yine kentin kültür değerleri bağlamında kent içindeki sosyal kültürel döngülerin kent silüetinde

yarattığı etki incelenmiştir. Kenti anlamlandırmada ve içinde bulunduğu süreci algılamada etkin bir alt başlık olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tarihi Yarımada kentsel ve anıtsal ölçekte algılanabilen, anlamlandırılabilinen bir kent parçasıdır. Tarihi Yarımada'ya bakış konumundan dolayı su ve kara yüzeylerinden algılanabilmektedir. Su yüzeyi hareketli bir yüzey olarak karşımıza çıkmakta ve su yüzeyinde hareket ederken değişen dönüşen algılama süreçleri yaşanmaktadır. Bu iki yüzey kavramı izlenen yer (izleyen- gösteren) yüzey kavramı içinde yer alırken, izlenen nesnenin (izlenen- görünen) önünde ve arkasındaki yüzey kavramları ile de biçim ve nesnenin anlamını ve algılanmasını farklılaştırmaktadır.

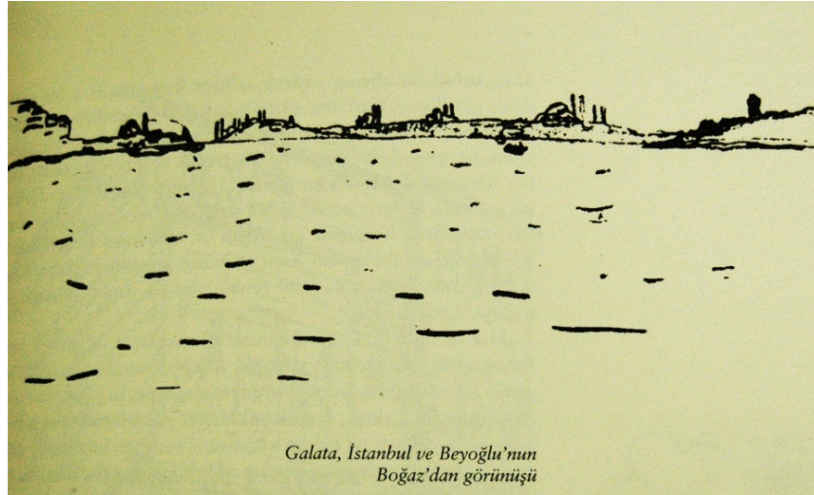
Hareket edilen yüzeylerde siluetin algılanması kıyı kenti olan İstanbul için önemli olmuş, algıyanın hareket halinde iken siluetin algısının değişimleri görsel malzemeler; fotoğraf çalışmaları, eskiz ve şemalar ile ifade edilmeye çalışılmıştır. Siluetin nereden algılandığı önemlidir. Bu bağlamda Tarihi Yarımada silüetine su ve kara yüzeyleri üzerinden bakılmıştır.

Su yüzeyi üzerinden Tarihi Yarımada'nın Sur-i Sultani ve yakın çevresinin silüetinin algılanmasındaki değişim ele alındığında Üsküdar- Eminönü ve Kadıköy- Eminönü üzerinden bir çalışmaya gidilmiştir. Kara yüzeyinden ele alınan aks ise Salacak- Harem- Haydarpaşa aksıdır (Şema 3.8).

Şema 3.8 Su Yüzeyi Üzerinde Hareket Aksları, (Veri tabanı google earth hava fotoğrafı üzerinden geliştirilmiştir)

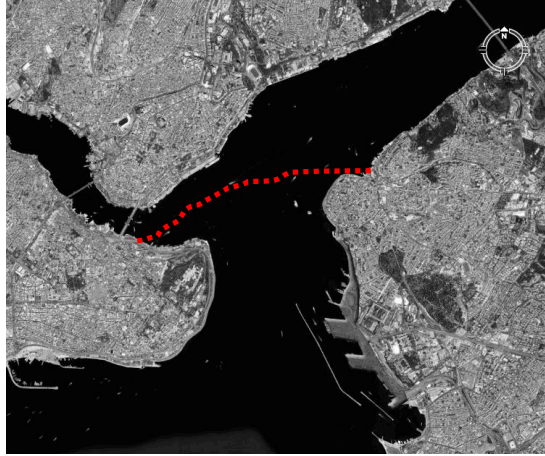
Zaman ve mekanda siluetin algılanması birbiri ile ilişki bir süreci kapsadığından tüm alt başlıklar sözü edilen yüzeylerde algılarken zamanın da etkisi ile algıda oluşan siluet ve siluetin kent kimliğine etkisi incelenmiştir.

Şekil 3.12 Le Corbusier'in İstanbul Tarihi Yarımada Çizimi, (Corbusier, 2009: 71)

Le Corbusier'in çiziminin (Şekil 3.12) Üsküdar'a yakın su yüzeyi üzerinden yapıldığı düşünülmektedir. Boğaziçi yönünde su yüzeyi üzerinden Salacak ve Karaköy kıyılarını da içine alan Tarihi Yarımada'nın siluetini eskizlemiştir. Topkapı Sarayı, Ayasofya ve Sultanahmet Camii'nin minarelerinin oluşturduğu yarımada burnundan Süleymaniye Cami ile sonlanan bir aksı betimlemiştir. Burada kentin düşey hatta etkin olan minare ve kulelerin öne çıktığı görülmektedir. Tarihi Yarımada iki karşılıklı asimetrik dengede yer alan kıyıların (Galata bölgesinde; Galata Kule'sinin egemen yapısı ve Salacak – Harem bölgesinde kıyıda belli bir yükseklikte tepede yer alan Ayazma Cami egemen öge) merkezinde bir bölge karakteri ve bölge içerisinde simetrik ve asimetrik dengenin de yer aldığı egemen ve tek olma özelliği vurgulanmıştır.

Üsküdar- Eminönü hattı üzerinde hareket halinde (Şema 3.9) iken su yüzeyinden Tarihi Yarımada'ya bakıldığında;

Şema 3. 9 Üsküdar- Eminönü aksında Hareket, (Veri tabanı google earth hava fotoğrafı üzerinden geliştirilmiştir)

Fotoğraf 3.3 Üsküdar- Eminönü aksı, Su Yüzeyi Üzerinde Tarihi Yarımada Silueti, Akarsu, 2009

Bakılan yüzeyin Tarihi Yarımada'ya olan açısı ve yönlenmesi de düşünüldüğünde algılanan siluette doğal bir eşik, yeşil doku, bir yüzey olarak karşımıza çıkarken Topkapı Sarayı' nın Adalet Kulesi düşeyde yükselen egemen ve tek olma özelliği taşıyan sembol değer olarak algılanmaktadır. Surların beden duvarları nesne olarak algılanırken yeşil doku da bir bölge olarak algılanmaktadır. (Fotoğraf 3. 3)

Tarihi Yarımada'ya yaklaşıldıkça su yüzeyinden Eminönü yönüne hareket sırasında yarımada'nın burnunun kuzey yönünde Haliç girişinde oluşan algılaması değişim göstermektedir. Hareket sırasındaki zaman ve hıza bağlı olarak sembollerin ve nesnelerin düşeyde etkili kubbe ve minarelerinin gestalt ilkeleri³⁰ bağlamında benzerlik yakınlık ve kapalılık ilkelerini

³⁰Gestalt kuramında **biçim** temeldir. Biçimin görsel dünya içinde kapalı yapısal bir eleman olarak ayrı bir yeri vardır. Bu nedenle Gestalt psikologları biçimin algılanması konusunda bir dizi etmen sıralamışlardır. Özellikle mekansal ölçekte bu etkenler³⁰ **yakınlık (proximity)**, **benzerlik (similarity)**, **çevrelenme-kapalılık (closure)**, **devamlılık (contunity)**, **bölge (area)** ve **simetri (symmetry)** olarak sıralanmaktadır. Bunlara bağlı olarak mekandaki fiziksel

gözlemleyebiliriz (Fotoğraf 3.4). Doğal eşik niteliği taşıyan yeşil yüzey arkasında yer alan minare ve kubbelerin görsel algıda değişimleri görülmektedir. Bakılan nesneye yaklaştıkça nesnenin önünde bir topoğrafik engel olması bakan ile bakılan arasında mesafenin kısılması ve topoğrafyanın yükselmesi ile bakılan nesnenin bütünde algılanmasını engellemektedir (Fotoğraf 3.4-b) Fotoğraf 3.4-b'ta Ayasofya'nın kubbesi algılamazken uzaklık artıkça önündeki doğal engelin arkasından görülme mümkün olmaktadır (Fotoğraf 3.4-a).

Yine su yüzeyi üzerinden Tarihi Yarımada'nın izlenmesi üzerine yapılan çalışmada, Tarihi Yarımada'nın anıtsal ölçekte kimliğini oluşturan sembol yapıların bakanın hareket ile oluşan algılanmasındaki değişimler yer almaktadır. Yarımada oluşu ile 3 farklı yönden algılamak mümkün olmaktadır. Yarımada'nın kuzey yönünde paralel bir hareket söz konusu olduğunda algılamada Ayasofya kubbe ve minareleri ile algılanırken, Sultanahmet Camisi'nin sadece minareleri izlenmektedir.(Fotoğraf 3.5-b)

niteliklere ve özellikle şekil kavramına dayanarak geliştirilen kavramlar ele alınmaktadır. Bu kavramlar mekanlarda zemin döşemesinin sürekliliği, yol ve meydan gibi açık alanları sınırlayan cephe elemanlarının sürekliliği, ritmi, zıtlığı, simetrisi, kapanması, derecelendirilmesi, özgünlüğü gibi bütünsel ve fiziksel nitelilerdir.

Fotoğraf 3.4 Üsküdar- Eminünü aksı, Su Yüzeyi Üzerinde Hareket ile Değişen Tarihi Yarımada Silueti 1, Akarsu, 2009

Çizgisel bir hareket devam ederken doğal engel yeşil yüzeyin de sonlanması ile kubbe ve beden duvarları ile düşeyde tekrar- benzerlik, yakınlık, simetri ve kapalılık ilkeleri ile tanımlı bir algılama sürecinden bahsedilebilmektedir. Minarelerin tekrarı, tekrarlarındaki aralık ve birliktelik mesafeleri ile oluşan ritm ve yeşil dokunun bir bölge olması, Ayasofya'nın kubbesinin tek ve egemen olması söylenebilir (Fotoğraf 3.5-b).

Fotoğraf 3.5 Üsküdar- Eminönü aksı, Su Yüzeyi Üzerinde Hareket ile Değişen Tarihi Yarımada Silueti 2, Akarsu, 2009

Bir diğer su yüzeyi algılama çalışması Eminönü- Kadıköy üzerinden yapılmıştır. Yine harekete bağlı olarak gerçekleşen bir algılama sürecini kapsamaktadır. (Şema 3.10)

Şema 3. 10 Eminönü- Kadıköy Aksında Hareket, (Veri tabanı google earth hava fotoğrafı üzerinden geliştirilmiştir)

Hareketli yüzeyde algılama, araya girme, önde veya arkada görünme birbirini izleyen süreçleri tarif etmektedir. Aşağıda yer alan çalışmalar izleyenin hareket sürecinde hıza bağlı olarak algılanan elemanların detaylarını gözetmeden biçim ve yerleşimlerini, düşeyde yükselen benzer öğeler; minarelerin ilişkilerini ifade etmektedir. (Şekil 3.13)

Şekil 3.13 Su Yüzeyi Üzerinden Hareket Halinde Tarihi Yarımada'nın Algılanması 1, Akarsu, 2009

Şekil 4.24'te görüldüğü gibi Ayasofya'nın kubbe ve minareleri ile Sultanahmet Cami'nin altı minaresinden algılanan yüzeyin konumu ile beşinin görülmesi mümkün olmaktadır. Yine yeşil dokunun algılanan nesnelerin önünde su yüzeyinden sonra ikinci bir yüzey oluşturduğu gözlenirken, su yüzeyi ve yeşil doku yüzeyinin arasında nesne olarak algılanan Sepetçiler Kasrı'nın kubbe ve düşeyde yükselen elemanlarının bir bölümü algılanmaktadır.

Su yüzeyi üzerinde hareketli algılama sürecine devam edilirken; Yarımada'nın çevresinde ve ön görünümünün burun bölgesinde Sultanahmet Cami'nin minareleri Ayasofya'nın kubbe ve minareleri ile Topkapı Sarayı'nın adalet kulesi ile Saray'ın diğer yapısal öğeleri izlenebilmektedir. Yarımada'nın bu simgesel nitelikteki yapılarını algılamamızda yardımcı olan şekil- zemin ilişkisinin oluşumudur. Bakılan nesne ve/ veya nesneler bütününe zemin oluşturan doğal eşik (yeşil doku) ile nesnelerin arkasındaki gökyüzü fon oluşturmuştur. (Şekil 3.14).

Şekil 3.14 Su Yüzeyi Üzerinden Hareket Halinde Tarihi Yarımada'nın Algılanması 2, Akarsu, 2009

Su yüzeyi üzerinde hareket devam ederken bakılan yüzeyin bakılan nesneye olan konumu ve bakış açısı gereği, Tarihi Yarımada'nın doğudaki yüzeyinin algılanma süreci görülmektedir.(Şekil 3.15) Gözün gördüğü nesneler daha detaylı iken hareket halinde algının değişmesi bakılan nesnenin egemen elemanlarının, benzer ve tekrar eden elamanların sayısı algıda gruplamayı³¹ oluşturarak bakılanın hızlı ve kolay algılanabilir olmasını sağlamaktadır.

Şekil 3.15 Su Yüzeyi Üzerinden Hareket Halinde Tarihi Yarımada'nın Algılanması 3, Akarsu, 2009

Sonuçta, çalışma konusu bağlamında silüet ile kent kimliğinde algılanan ve belleklerde yer alan Tarihi Yarımada'nın tarif edildiği yüzeylerinin Yarımada içerisinde farklı konumlanmaları ve bir bölge olarak algılanması yarımada'nın her 3 noktasından da aynı değerlerde olmamaktadır. Fakat kent belleğinde yer alan Tarihi Yarımada silüeti yarımada'nın doğu yönündeki uç kısmını

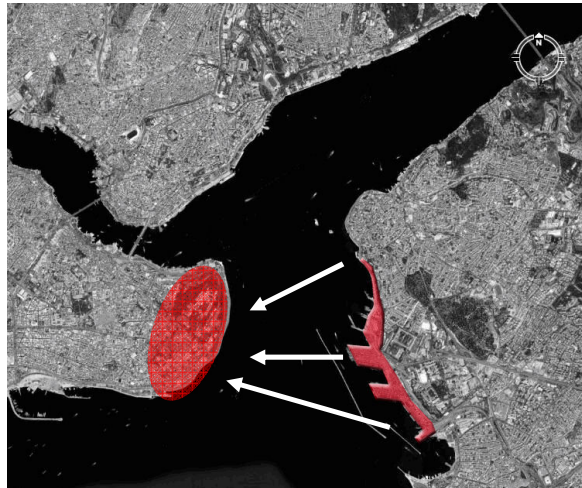
³¹ Aynı büyüklük, şekil ve kalitedeki nesneler birbirinden farklı olarak değil, bir grup olarak gözlenirler. Sokakta yürürken bir kalabalığa baktığımızda bazı özelliklere göre bireyleri gruplarız; cinsel benzerliğe göre erkek veya dişi gruplarını ayırırız.

tarifleyen yerdir. (Şekil 3.16) Sembol değerlerin yer aldığı konum ve diziliş sırası bağlamında kent kimliğinin tarifinde birçok çalışmaya referans olan bu bölgenin (doğu yönündeki) algılandığı yüzey, yarımadaının burun bölgesini karşıdan gören alandır.

Şekil 3.16 Le Corbusier'in Ahırkapı Açıklarından Tarihi Yarımada çizimi, (Corbusier, 2009:65)

Yukarıda Le Corbusier'in Ahırkapı açıklarından deniz surları, Topkapı Sarayı, Ayasofya ve Sultanahmet Cami'yi tariflediği çizimde de bahsedilen kentin kimliğindeki imge görülmektedir. Bir sırt üzerinde yerleşen nesnelerin (bakılan) oluşturduğu bu bölge yine bu bölgenin coğrafyası ve üzerinde gelişen sembol değerlerin fiziksel özelliklerinin algılanması ve anlamlandırılması karşı kıyısından "Salacak- Harem- Haydarpaşa" üzerinden olmaktadır (Şema 3.11).

Şema 3.11 Tarihi Yarımada ve Salacak- Harem, Haydarpaşa Aksı Konum İlişkileri, (Veri tabanı google earth hava fotoğrafı üzerinden geliştirilmiştir)

Tez kapsamında siluet ve siluetin zaman ve harekete bağlı anlamlarının değişiminde Tarihi Yarımada'nın karşı kıyıdan algılanmasının değerlendirilmesi kaçınılmaz olmaktadır. Kıyı aksı üzerinden yapılan siluet algılamaları çalışmalarına bakılacak olursa; Tarihi Yarımada'nın karşı

kıyısının bugünkü süreçteki işlevsel ve mekansal organizasyonu izleme yüzeyi olarak kıyı, kamusal bir mekanı tariflememektedir.

Siluet ve silueti oluşturan nesneler, izlenen yer bağlamında bir su yüzeyinden görüntülenirken, gösterilen elemanların önünde ikinci bir yüzey; zamanın mevsimler bağlamında sis tabakası oluşumu, biçimler ve siluet yorumlanmıştır. (Fotoğraf 3.6)

Fotoğraf 3.6 Sis ve İstanbul , (Selçuk, N. arşivi, Mart, 2008)

İstanbul'a kimliğini veren Ayasofya, Sultanahmet Cami ve bir vapur aynı karede gösterilen bir imge olmaktadır. Ölçek anıtsal ölçektir; sis yüzeyinin etkisi ile siluette sadece düşeyde ve yatayda etkisi güçlü minaret ve kubbelerin egemenliği söz konusudur. Gökyüzünün ve sisin yarattığı ışık etkisinin aynı derecede olması siluette bakılan nesnenin biçimlerini görünür kılmaktadır. Şekil ve zemin ilişkisinin güçlü bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tarihi Yarımada ve İstanbul denilince akla gelen imgenin algılandığı yüzeyler bağlamında karşı kıyı değerlendirmeleri yapıldığında; (Şekil 3.17)

Şema 3.12 Tarihi Yarımada'ya Bakış Noktası

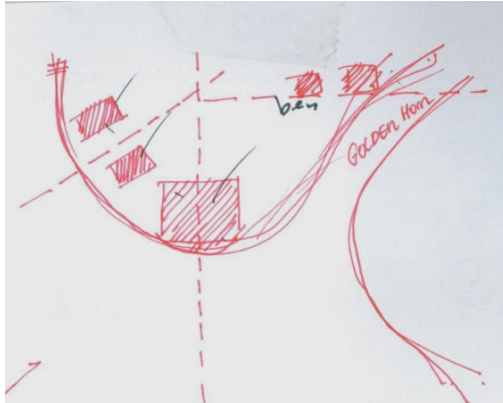
Şekil 3.17 Su Yüzeyi Üzerinden Tarihi Yarımada'ya Bakış

Hareket halinde iken su yüzeyinde algılan bölgenin görülmesi anlıktır. Süreçle değişme gösteren siluetin bir anlık görme ile çizilmesi Şekil 3.18’da olduğu gibidir. İzleyen belirli bir zaman dilimi içerisinde duyu organlarına ulaşan uyaranların etkisinde belli bir kısmını seçebilmektedir. Büyüklük, kontrastlık derecesi ve tekrar bakılanı kolay algılamamızı sağlamaktadır. Anlık algılama ile görme temelli algılamamanın kesişim noktasındaki bir algılamayı ifade etmektedir.

Şekil 3.18 Hareket halinde Algılanan Topkapı Sarayı, Aya İrini, Ayasofya ve Sultanahmet Cami, Akarsu, 2009

Tarihi Yarımada dışından Tarihi Yarımada’ya bakışta tüm Tarihi Yarımada’nın nirengi kümeleri olarak, İstanbul Metropoliten Alanının güçlü sembol ögesi olurken, kapanmayan görüş açısı içinde daha seçilebilir duruma giren Topkapı Sarayı, Ayasofya, Sultanahmet Cami, Beyazıt Kulesi, Süleymaniye ve Yavuz Sultan Selim, Bayezid Camileri öne çıkmaktadır (Şekil 3.19).

Şekil 3.19 Su Yüzeyinden Sabahın Erken Saatlerinde Doğu Yönünden Tarihi Yarımada, (02-04- 2007)

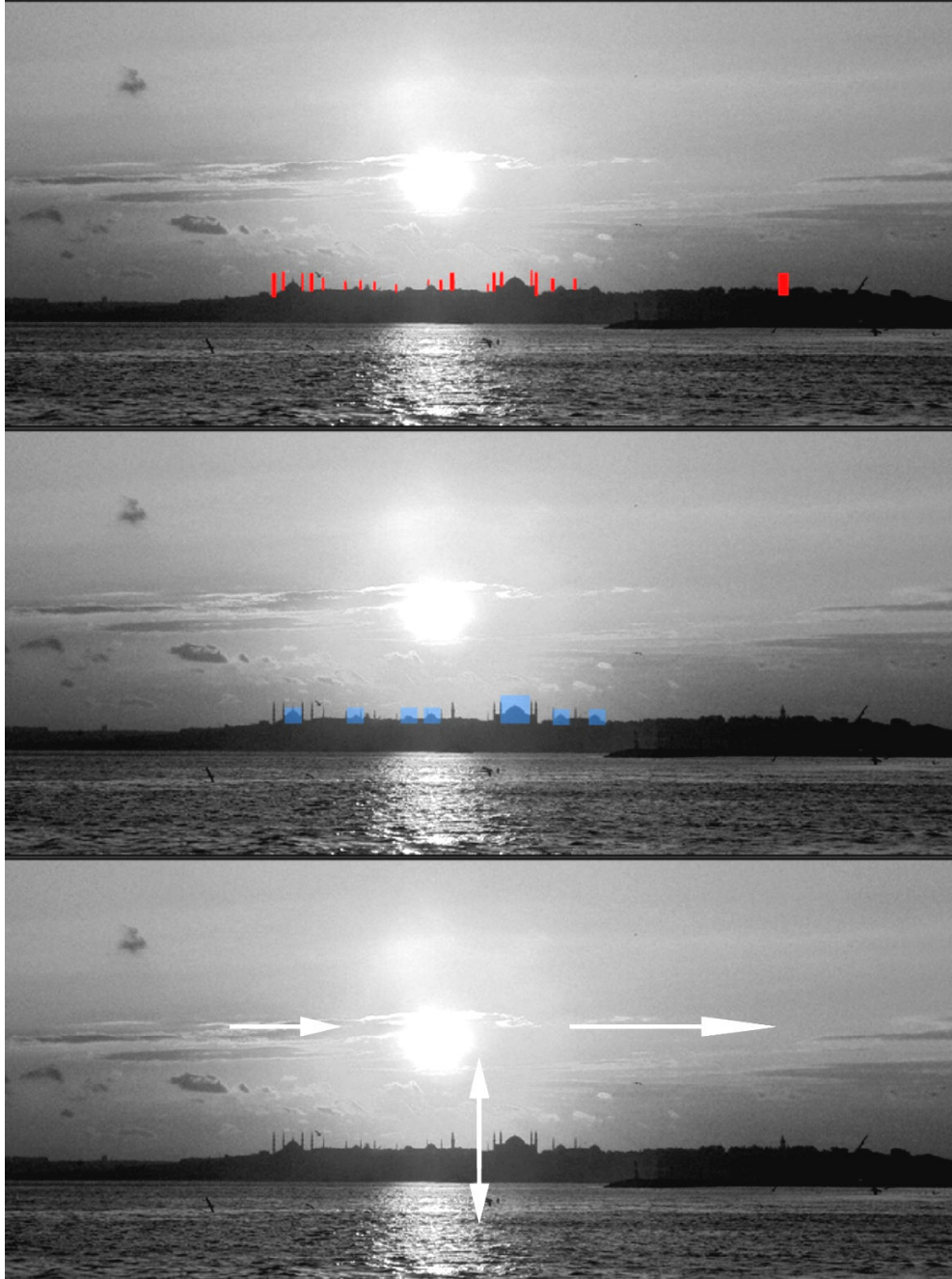
Kentlerin siluet etkisinin araştırılmasında önemli bir değişken olarak karşımıza çıkan yönlenmeler de siluetin ve siluet hattının olduğu kent parçalarını tarif etmek için önemlidir. Yönlenme ve yönlenmeye bağlı olarak, gün içinde gün ışığının konumlanması bakılan yüzeyin belirgin ve ya belirgin olmayan yüzeylerini tanımlamada, değişen zaman dilimi bağlamında göstergelerin değişen, dönüşen kimliklerini algılamada etkin olmaktadır.

Kadıköy- Haydarpaşa ‘nın yer aldığı kıyı yüzeyi ile karşı kıyısındaki Tarihi Yarımada silueti değerlendirecek olursa; bu iki kıyı yüzeyi engel oluşturmeyen algıyı güçlendiren bir su yüzeyi nin iki karşı kıyısında yer almaktadır. Tarihi Yarımada’nın Sur-i Sultani olarak adlandırılan parçasını hiçbir engelle karşılaşmadan resmeden kıyı yüzeylerinden biridir. Konumlanmasına bağlı olarak; doğu- batı yönündeki bu iki karşı kıyı(Tarihi Yarımada- Haydarpaşa, Kadıköy), güneşin gün içindeki devinimi içerisinde yer değiştirmesi ve belli bir zaman aralığında batı yönde batan güneşin önündeki Tarihi Yarımada silüetinin tam olarak tariflendiği yegane kıyı yüzeylerinden biridir. (Fotoğraf 3.7)

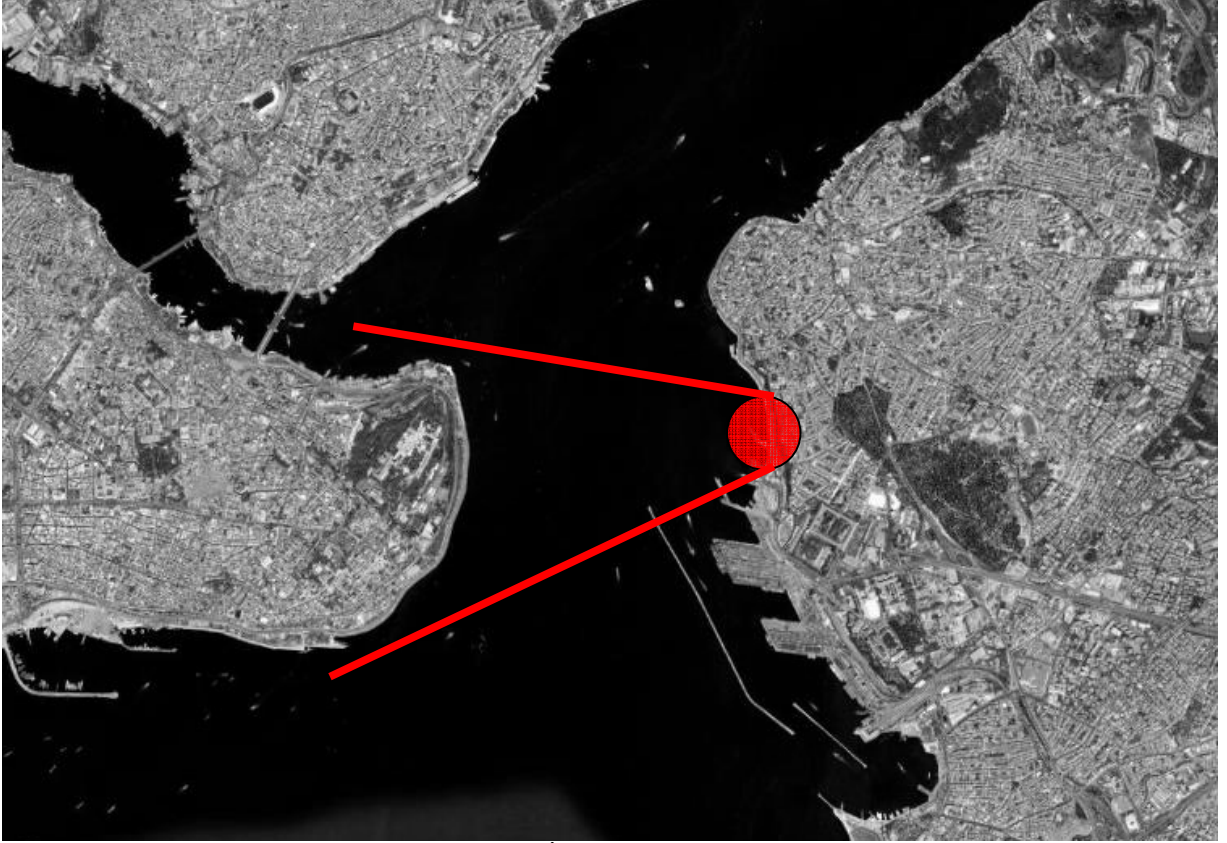
Fotoğraf 3.7 Kadıköy- Haydarpaşa’dan Tarihi Yarımada

Güneşin etkisi ile su yüzeyinde oluşan aydınlanma yine iki yüzey arasında kalan şekili- nesneyi ve oluşan biçimleri net olarak göstermektedir. Algılanan biçimlerin düşeyde şekillen minare ve yatayda yapay tepe görünümü veren kubbelerin olduğu söylenebilir. Yatayda oluşan biçimler topoğrafya etkisi ile bütünleşmekte düşeyde oluşan minare elamanları küme oluşumuna neden olan tekrar, kapalılık, yakınlık simetri etkenleri ile sonsuzluğu ifade eden bir algıyı beraberinde getirmektedir. Yine kubbelerin tekrarı ve gelişimi algılanmaktadır. Beyazıt Kulesi ile Topkapı Sarayı Adalet Kulesi’nin birer eksen olarak görülüp her bir eksen ve eksenin iki tarafının asimetrik denge oluşumu izlenmektedir (Şema 3.13).

Şema 3.13 Kadıköy, Haydarpaşa'dan Tarihi Yarımada ve Kentsel Tasarım Elemanlarının Algılanması, Akarsu, 2009

Tez kapsamında Tarihi Yarımada silüetinin algılanmasında; karşı kıyının kuzey yönündeki son noktası olan Salacak ve Harem Garı (Şema 3.14) bölgesinden Tarihi Yarımada ve silüetin algılanması ve anlamlandırılması üzerine yapılan çalışmada; ölçek- algılama, konum- algılama ve zaman- algılama üzerinde durulmuştur.

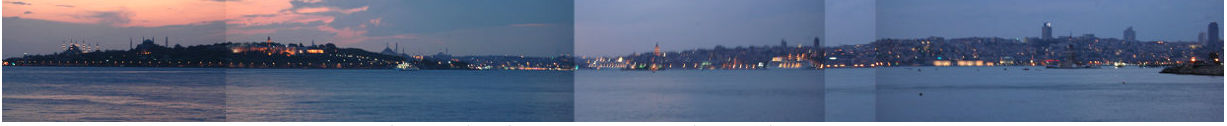
Şema 3.14 Salacak- Tarihi Yarımada Konum İlişkisi, (Veri tabanı google earth hava fotoğrafı üzerinden geliştirilmiştir)

Daha önceki bölümlerde belirtildiği üzere İstanbul bir su şehri olmasına karşın kıyı alanlarında oluşan işlevler kıyı yüzeyinde kesintilere yol açmış, kıyının kamusal işlevler amaçlı kullanılamamasına sebep olmuştur.

Salacak ve karşı kıyısı değerlendirildiğinde Salacak üzerinden geniş bir hat boyunca karşı kıyıyı izleme olanağı bulunmaktadır. Salacak'ın konumlanma ve yönlenmesi gereği siluet etkisinde farklılaşmalar görülmektedir. Siluetin algılandığı ve Tarihi Yarımada'yı izleme yönünde zaman değişimlerine bağlı olarak bu bölge konum avantajlarına sahiptir.

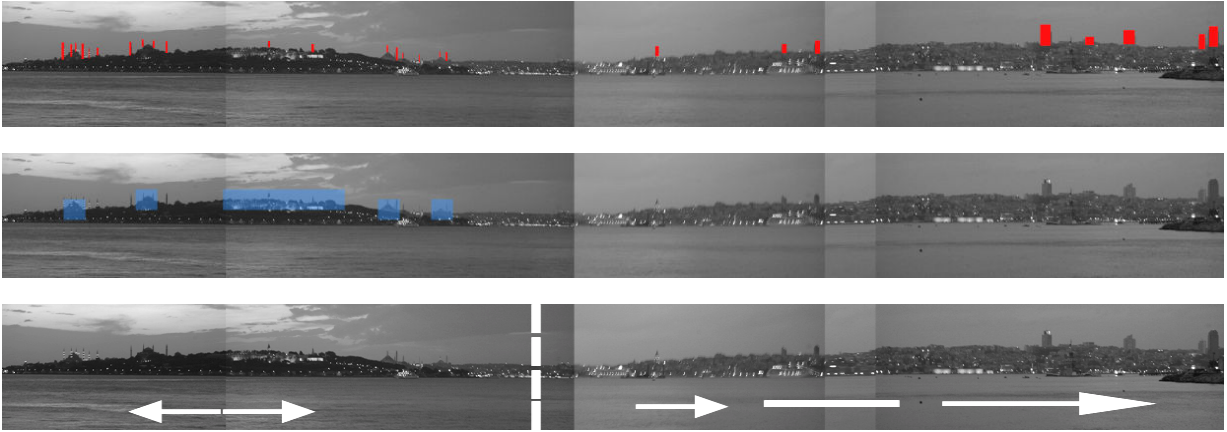
Tarihi Yarımada'nın siluetinin algılanmasında kara yüzeyi üzerinde hareket (kıyıda hareket) ile süreç ele alınmıştır. Kıyıda algılayanın yaya hareketi ile (belli bir hız ile) karşı kıyı Tarihi Yarımada'nın siluetini algılama sürecinde oluşan imge hareketin doğasına bağlı olarak uzun süre (kesintisiz bir kıyı boyu) algılanıp yorumlanabilir nitelikte olmasını da beraberinde getirmektedir (Şema 3.16). Algılan çevrenin algılayan tarafından uzun bir zaman diliminde yorumlanabilmesi sebebiyle algılananın kimlik ve imajının oluşumunda etkili olmaktadır. Algılanan dünya (bakılan nesne- görülen nesne) anlamlandırılan ve kimlik biçilen bir durumu da beraberinde getirmektedir.

Salacak kıyı yüzeyinden kentin karşı kıyısına bakılırken oluşan algılama sadece bir bölgeyi değil bir kıyı hattını tarifleme özelliği taşımaktadır. (Fotoğraf 3.8) daha önce de belirtildiği gibi tez kapsamında Tarihi Yarımada silüetinin kent kimliğindeki yeri ve etkileri tartışılacağından Galata bölgesi çalışma dışında bırakılacaktır.

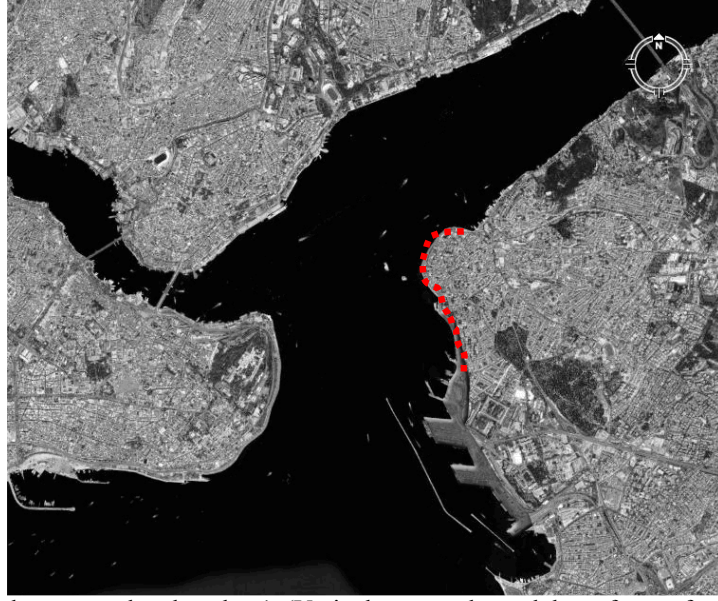
Fotoğraf 3.8 Salacak ve Karşı Kıyı Algısı, Akarsu, T., 2008

Bir kıyı hattı boyunca düşeyde gelişen elemanlar, iki farklı bölge - Tarihi Yarımada – Galata-, iki farklı bölge arasındaki diğer bir su yüzeyi – Haliç su yolu - arasında asimetrik dengenin oluşumu söz konusudur. (Şema 3.15)

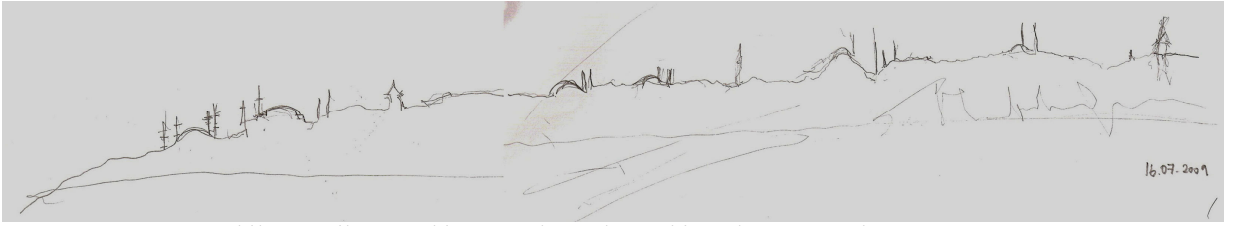

Şema 3.15 Salacak ve Karşı Kıyı Algısında Kentsel Tasarım Elemanları

Yaya hareketi ile silüetin algılanmasında hareketli algılayan tarihsel süreçten günümüze kadar Tarihi Yarımada silüetinde etkin anıtsal yapıları izleyebilme potansiyeline sahiptir. Soldan sağa; Sultanahmet Camii, Ayasofya'nın kubbe ve minareleri, Topkapı Sarayı'nın Adalet Kulesi, Nuri Osmaniye ve Beyazıt camilerinin kubbe ve minareleri, Beyazıt Kulesi, Süleymaniye Camii, Fatih Cami ve Galata bölgesinde yer alan İngiliz hastanesi'nin çan kulesi ile Galata Kulesi algılanmaktadır. Bakanın hareketi devam ederken silüetten algılanan simgesel yapıların; bakılan yüzeyin karşı kıyı ile olan konum farklılığının da olması ile;değişimi algılanmaktadır (Şekil 3.20).

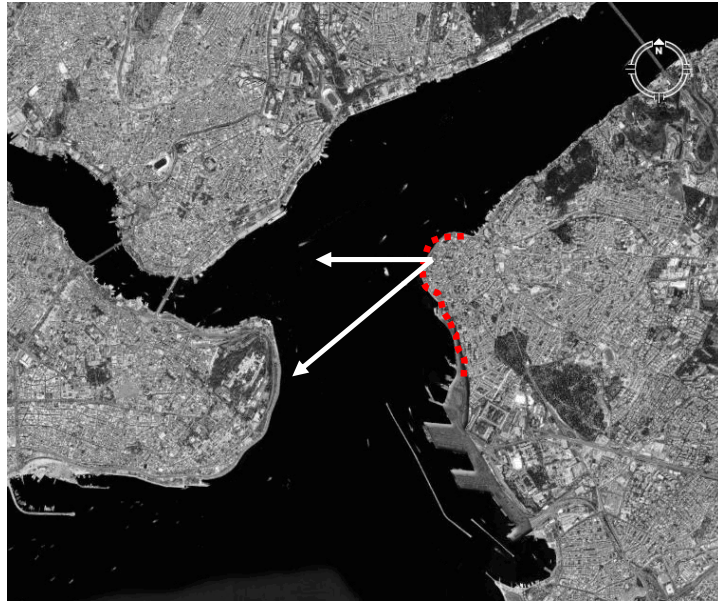

Şema 3.16 Salacak kıyı hattı- yaya hareket aksı 1, (Veri tabanı google earth hava fotoğrafı üzerinden geliştirilmiştir)

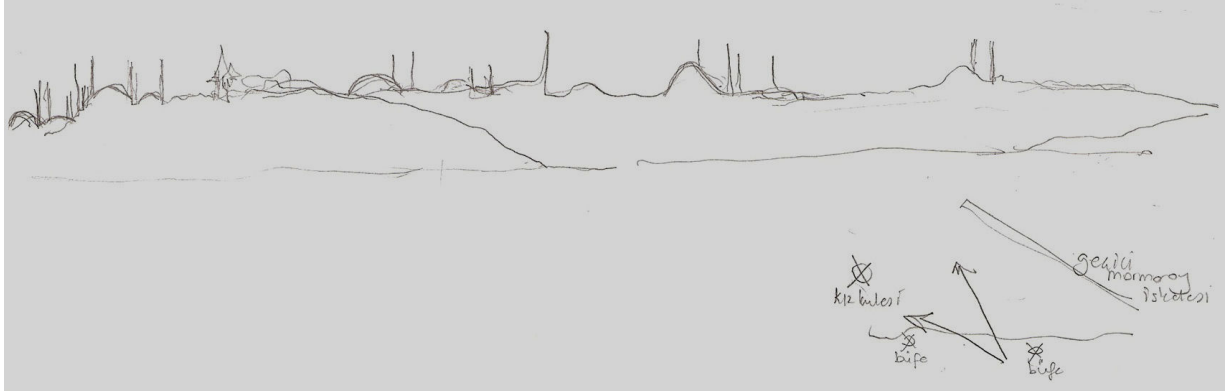
Şekil 3.20 Silhouette Etkin Anıtsal Yapılar, Eskiz Çalışması 1, Akarsu, T., 2009

Salacak'ta yer alan İstanbul'un su yüzeyi üzerinde yer alan simgesel yapısı Kız Kulesi'nin kuzey yönünde bir bakı noktası yakalandığında (Şema 3.17);

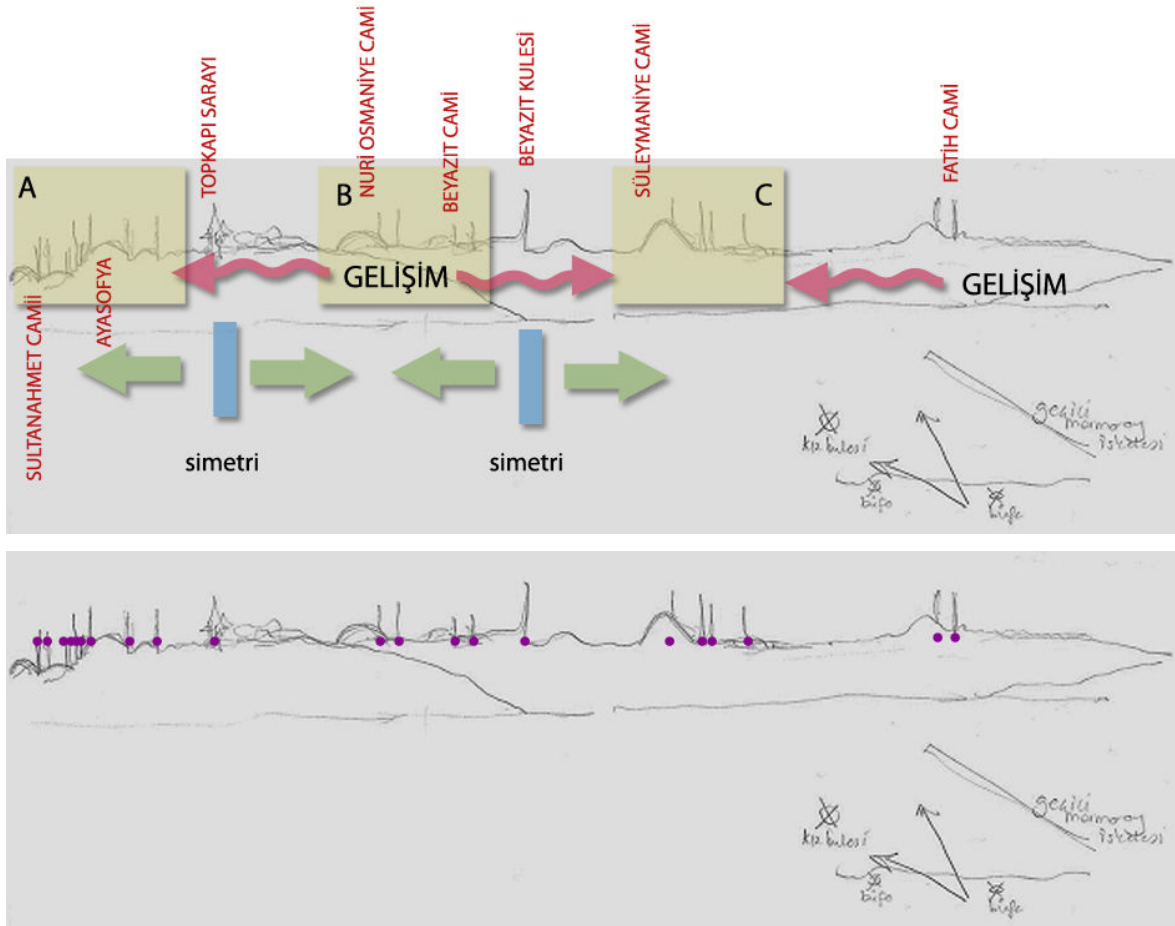

Şema 3.17 Salacak kıyı hattı- yaya hareket aksı 2, (Veri tabanı google earth hava fotoğrafı üzerinden geliştirilmiştir)

Tarihi Yarımada'nın burun bölgesinin farklı bir yüzey oluşturduğu ve gerisindeki dokudan yeşil bir eşik ile ayrıldığı görülmektedir (Şekil 3.21).

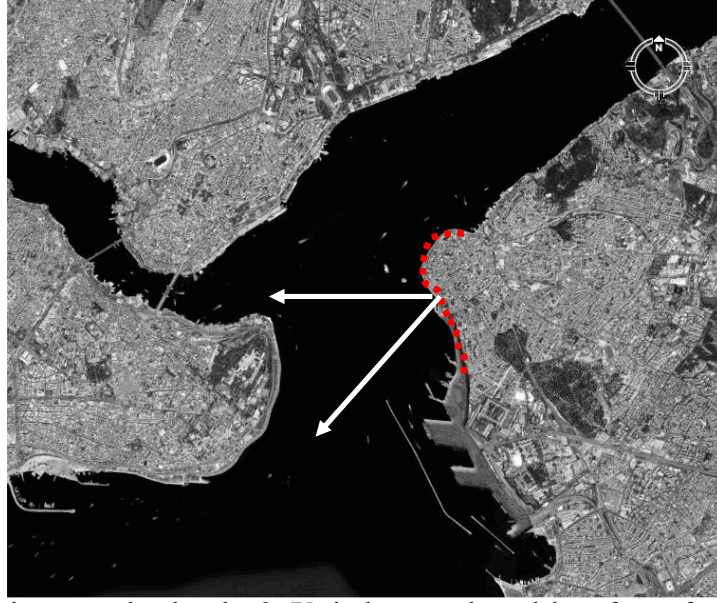

Şekil 3.21 Silüette Etkin Anıtsal Yapılar, Eski Çalışması 2, Akarsu, T., 2009

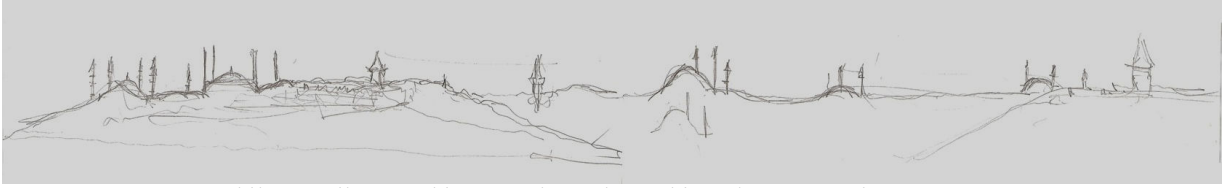

Şema 3.18 Kentsel Tasarım Elemanları ve Gestalt ilkeleri Çalışması 1, Akarsu, T., 2009

Burun bölgesinde (yarımada'nın uç kısmı) hakim anıtsal yapı Topkapı Sarayı ve gerisinde Ayasofya ile Sultanahmet Camii'nin kubbe ve minarelerinin oluşturduğu silüet yer almaktadır.

Şema 3.20 Salacak kıyı hattı- yaya hareket aksı 3, (Veri tabanı google earth hava fotoğrafı üzerinden geliştirilmiştir)

Şekil 3.23 Silhouette Etkin Anıtsal Yapılar, Eskiz Çalışması 4, Akarsu, T., 2009

Harem Garı'na en yakın noktalardan biri olan kamusal alanın yavaş yavaş kesintiye uğrayacağı bir bakı noktasından silüet incelendiğinde; artık Tarihi Yarımada silüeti önde ve geride olmak üzere iki yüzey ve bu iki yüzey üzerindeki biçimlerin algılanması söz konusudur. Yine Galata Kulesi'nin yer aldığı kıyı ile Tarihi Yarımada burun bölgesinin gerideki silüete zemin oluşturduğu da belirtilmelidir. Tarihi Yarımada silüetinin algılanmasında şekil- zemin ilişkisinin olduğu, gestalt ilkelerinden bölge ve simetrinin algılandığı ölçek ve konum avantajı olan iki karşı kıyı (izleyen- izlenen) ilişkisi yer almaktadır (Şekil 3.23).

Salacak – Harem limanı arasında yer seçmiş Harem garı üzerinde algılama, algılanabilirlik kavramı irdelendiğinde; görme – izleme - kıyı yüzeyi üzerinden karşı kıyıya bakış mümkün olmamaktadır. Bugün kıyı yüzeyinde, özellikle de kıyıda karşı kıyıyı izleme potansiyeli olan bu bölgede, park eden araçların yanısıra taşımacılık üzerine lastik tekerlekli araçlara mahsus planlanan bir gar yerini almıştır. (Fotoğraf 3.9) Harem Garı ve çevresindeki fonksiyonlar (otopark ve kamyon, tır gibi araçların durak noktaları) kıyı kentinde kara hakimiyetinin oluşturduğu bir sonuçtur.

Fotoğraf 3.9 Salacak Üst Kot Bakı Terasından Tarihi Yarımada, T., Akarsu, 2008

Bu noktadan kıyıya ulaşmak ve karşı kıyıyı algılamak kıyı yüzeyinden değil, üst kotlarda yerel ölçekte hizmet veren bir yol aksında yer alan yaya yoluna takılı taraçalardan mümkün olmaktadır. Üst kotta yer alan kent imgesine önemli girdiler veren bu teras oluşumu Şema 3.21’de görüldüğü üzere Tarihi Yarımada’nın kuzey doğu yönündeki yönelmesini bir çerçeveye almıştır. Yine bu terasların çevresinde yer alan doğal peyzaj öğeleri bakılan nesnenin sınırlarının belirlenmesinde büyük rol oynamaktadır. Taraçalardan kıyıya merdivenler ile kademeli olarak inen alt kotta teraslar da yer almaktadır. Burada önemli olan yaya hareketi ile inilen kıyı aksı kıyıyı kullanan araçların hakimiyetindedir. Mekansal organizasyonu daha önce de belirtildiği gibi kamusal bir alanı tarif etmemektedir.

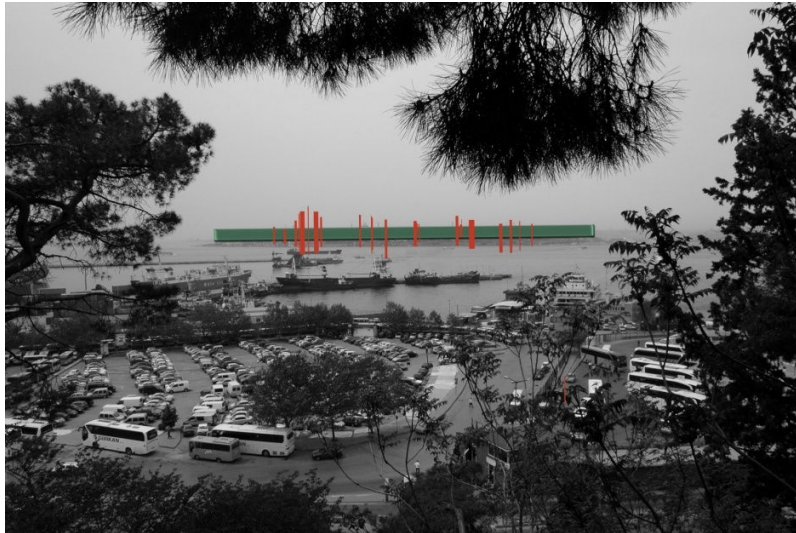
Şema 3.21 Tarihi Yarımada’nın Bölge Olarak Algılanması, T., Akarsu, 2008

Topografya ile oluşan görüş açısı ve su yüzeyi görünen nesnenin zeminini oluşturmuştur. Bakılan, görünen nesne bir bölgeyi tarif etmektedir. Bölge başlangıç ve sonu olan algılamada bir bütün nesne karakterine bürünmekte nesneyi oluşturan anıtsal sembol ögelerin düşeyde ritmik biçimde yükselen biçimleri bir tarihsel sürecin başlangıç ve sonunu ifade etmektedir.(şema 3.22)

şema 3.22 Tarihi Yarımada'nın Algılanmasında Düşey Elemanlar, T., Akarsu, 2008

Düşey ve yatayda gelişen biçimler ve biçimi tanımlayan yüzey bu bölgeyi algılarken bir ritmden bahsedebilmeyi de beraberinde getirmektedir. Tekrarların sıklığı, düzenleniş biçimleri monoton ya da karmaşık bir düzeni değil algılanabilirliği, ritmi-oluşturmaktadır.

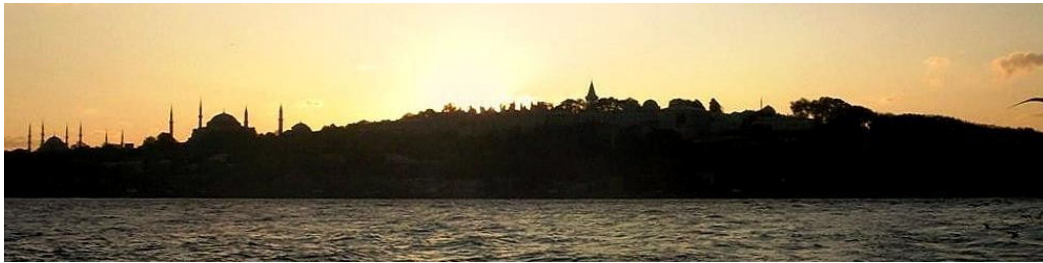
şema 3.23 Tarihi Yarımada'da Tekrar ve Ritm, T., Akarsu, 2008

Çalışma kapsamında zaman faktörüne bağlı olarak, günler, saatler ve döngülerin algılamada etkisi ele alındığında; günün aydınlık olduğu zaman diliminde siluette kent kimliğinde etkin

anıtsal yapıların doku özellikleri algılanmaktadır (Fotoğraf 3.10). Yine doğal ve yapay eşikler, hem kendi aralarında hem de iki farklı eşik türünün birbirleri ile olan farklılıkları, arkada ve veya önde yer alan, araya giren öğeler görülüp algılanabilmektedir.

Fotoğraf 3.10 Karşı Kıyıda Tarihi Yarımada Silueti, (Planlama ve İmar Müdürlüğü – 2003)

Fotoğraf 3.11 Gün Batımında Tarihi Yarımada Silueti, T., Akarsu, 2008

Aynı konumdan aynı ölçeğe izlenen silüet gün batımı sürecinde silüet tanımını oluşturan ışık kaynağının bakılan nesnenin arkasından yönlendirilerek nesnelerin konturlerini etkin durumuna getirmesi ile tam olarak silüet olarak tanımlanan sadece konturleri ile biçimlerin algılanmasını sağlamak mümkün olmaktadır. (Fotoğraf 3.11)

Silüette zaman boyutu ele alındığında, fiziksel değişimler bağlamında (gün ışığının devinimi) dışında kentlerin manevi anlamda önemli dönemlerinin silüete yansımaları söz konusu olabilir.

Harem- Salacak üzerinden zaman faktörü bağlamında silüetin algılanması, kent kimliğinin zaman faktörü ile değişimi, algılanıp anlamlandırılması üzerine yapılan çalışmada kentin dini seromonisinin gerçekleştiği ramazan ayı içerisinde elde edilen görseller³² üzerinden algılama ve silüet ve kimlik tartışılacaktır.

İzlenen yüzeyin bakılan nesne ile olan ilişkisi ve konumu, bir bölge ve bölge içerisinde biçimlerin- nesnelerin görülebilir olması ve anıtsal ölçeğe Topkapı Sarayı, Ayasofya ve Sultanahmet Cami'sinin algılanmasını sağlamaktadır. Gün batımından sonraki süreçte Tarihi

³² Algılamada mevsimlerin de etkisi ile bakılan nesneyi doğrudan etkileyen algılanmasında farklılıklar yaratan şekil-zemin ilişkisinin etkilendiği düşünülerek belirtmekte yarar vardır ki tez çalışması sürecinde çekim yapılan dönem – Ramazan ayı- yaz mevsimine denk gelmiştir.

Yarımada gökyüzü ve su yüzeyin aydınlanma derecesine bağlı olarak şekil zemin ilişkisinde karanlık bir yüzey yani şekil olarak algılanmaktadır. (Fotoğraf 3.12)

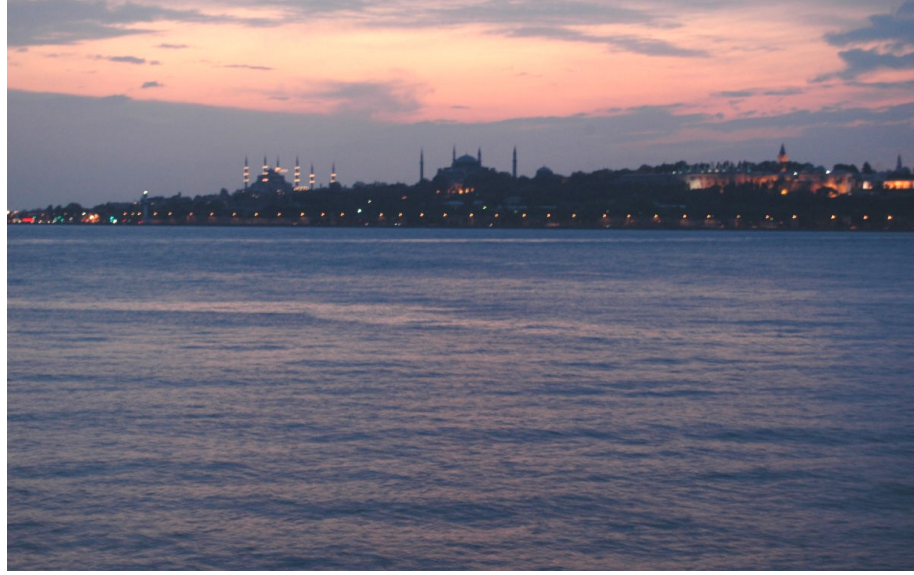
Fotoğraf 3.12 Karşı Kıyı- Salacak'tan Gün Batımında Tarihi Yarımada Silueti 1, T., Akarsu, 2008

Kent kimliğinde önemli yapıların ışıklandırılması politikası çerçevesinde ışıklandırma gerçekleştirildiğinde ilk Topkapı Sarayı ışıklandırılmaktadır. Bu ışıklandırılma ile birlikte gökyüzü ve su yüzeyinde aydınlanma ile yapay ışıklandırılan anıtsal sembol yapı aynı düzeyde algılanmaktadır.(Fotoğraf 3.13)

Fotoğraf 3.13 Karşı Kıyı- Salacak'tan Gün Batımında Tarihi Yarımada Silueti 2, T., Akarsu, 2008

Zaman faktörü ile kentsel mekanda o dönemin (Ramazan Ayı) gerekleri çerçevesinde Sultanahmet Camii'nin minarelerinin şerefelerinde ışıklandırma görmekteyiz. Böylelikle karanlıkta kalan Ayasofya'nın yapısal biçiminin, formunun silüette algılanması, konturlerinin anlaşılabilirdiği en güçlü öge olduğu ortaya çıkmaktadır. (Fotoğraf 3.14)

Fotoğraf 3.14 Karşı Kıyı- Salacak'tan Gün Batımında Tarihi Yarımada Silueti 3, T., Akarsu, 2008

Bakılan yüzeyde sabit bir konumlanma devam ederken günün batması ile gökyüzüne yansıyan ışık düzeyi ve gökyüzünden su yüzeyine geçen ışık düzeyi aynıdır. Bakılan kıyı yüzeyi önünde karanlık oluşurken Tarihi Yarımada silüetinde Topkapı Sarayı'nda güneşin batması ile işlevsel anlamda ışıklandırmanın güçlenmesi, Sultanahmet Camii'nde ise sembolik bir ışıklandırma, mahya ışıklarının algılanması söz konusu olmaktadır. Ayasofya'nın kubbe ve minareleri aynı kontur etkisi ile algılanmaktadır. (Fotoğraf 3.15)

Zaman dilimine bağlı olarak Tarihi Yarımada üzerindeki kimlik öğelerinin tamamen yapay aydınlatma ile ışıklandırılması ile gökyüzü de aydınlanmakta ve yine bakılan yüzeyin önünde karşı kıyıda yer alan yapay eşğin (yol aksı) de işlevsel olarak aydınlatılması gerçekleşmektedir.

Kent kimliğinde etkili olan silüet ve silüeti oluşturan sembol öğelerin anlamlandırılması zaman ve konuma bağlı olarak elde edilmiştir. Artık anıtsal nitelikteki sembol yapılar kent üzerinde net bir biçimde okunmakta ve kentin gece imgesini yaratmaktadır. (Fotoğraf 3.16)

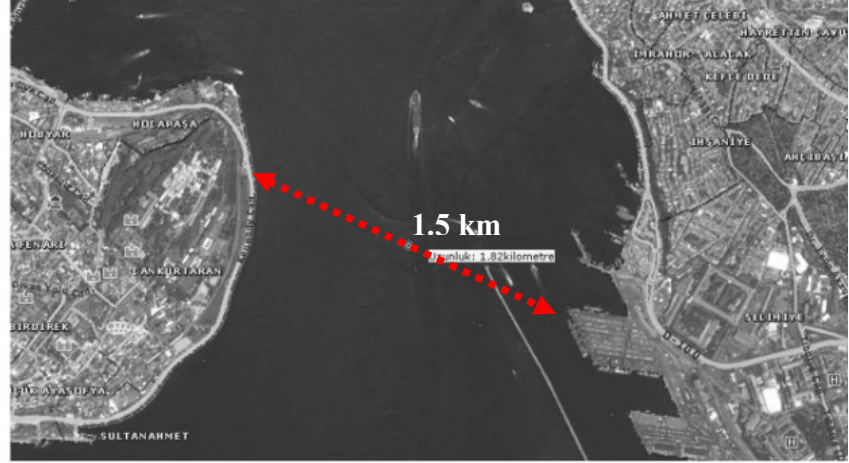
Fotoğraf 3.15 Karşı Kıyı- Salacak'tan Gün Batımında Tarihi Yarımada Silueti 4, T., Akarsu, 2008

Fotoğraf 3.16 Karşı Kıyı- Salacak'tan Gün Batımında Tarihi Yarımada Silueti 5, T., Akarsu, 2008

Çalışma alanı olarak seçilen Salacak- Harem- Haydarpaşa aksı üzerinde, bugün Harem Limanı'nın bulunduğu bölgede yer alan kıyı kullanımı işlevi gereği kamusal bir mekan olmayıp, İstanbul'a kimliğinde etkin olan siluetin algılanmasında bakan ve bakılan ilişkisi içinde potansiyel bir alan olarak düşünülmelidir.

Oysa tam da İstanbul'un güney yöndeki giriş kapısı olan İstanbul Boğazı'na girişteki ilk dönemeç olan Harem ve Haydarpaşa'ya olan uzantısı, kamuya açık bir alan özelliği taşımadığından siluet

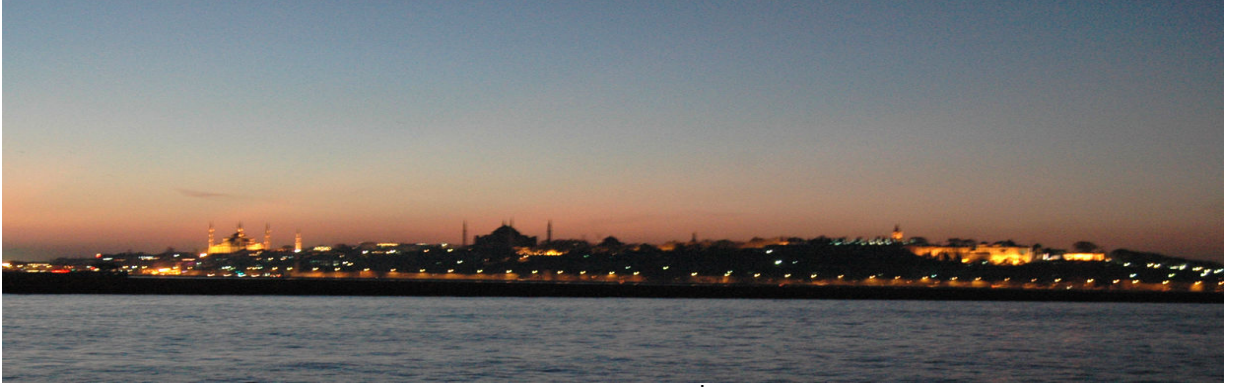

Zaman faktörü bağlamında Harem Limanı içerisinde yukarıdaki şemada belirtilen aks üzerinde yapılan fotoğraflama çalışmasındaki (Şema 3.24) analizlere değinilecek olursa; Tarihi Yarımada'nın en uç- burun noktasından bir algılama söz konusu olmuştur. Bakılan yüzeyin karşı kıyıya uzaklığı (1.5 km) ve bakılan nesnenin algılama ölçeği bağlamında Topkapı Sarayı'nın hakim bir konumlanmada yer aldığı görülmektedir. Bakılan uzaklık arttıkça sembol anıtsal yapıların görülme düzeyleri azalmaktadır. (Fotoğraf 3.17)

Fotoğraf 3.17 Harem Limanı'ndan Tarihi Yarımada Silueti, T., Akarsu, 2008

99

Fotoğraf 3.18 Tarihi Yarımada Siluetinin Günün Devinimi İle Değişen Algılaması 1, T., Akarsu, 2008

Zamanın gün ışığı devinimine bağlı olarak işlevsel olarak Topkapı Sarayı ve Sultanahmet Cami ışıklandırılarak bütün bir yapı olarak algılanırken, Ayasofya kontur etkisi güçlü biçimleri izlenen bir nesneyi tariflemiştir. (Şema 3.25)

Şema 3.25 Tarihi Yarımada Siluetinde Şekil- Zemin-Kontür İlişkisi 1, T., Akarsu, 2008

Havanın kararması ile silüete konu olan tüm anıtsal yapılar ışıklandırılmış ve kentin gece imajı oluşmuştur. Su yüzeyi ve gökyüzünün ışıktanma derecesinin benzer olması zemin karakterini oluştururken, izlenen bölgenin önünde yer alan yapay eşik yol aksının ışıklandırılması ile nesne-şekil olarak algılanması gerçekleşmiştir (Fotoğraf 3.19). Anıtsal yapıların nesne olarak algılanmasında üzerinde bulunduğu topoğrafyanın zemin oluşturması da etkin olmaktadır. (Şema 3.26)

Fotoğraf 3.19 Tarihi Yarımada Siluetinin Günün Devinimi İle Değişen Algılaması 2, T., Akarsu, 2008

Şema 3.26 Tarihi Yarımada Siluetinde Şekil- Zemin-Kontür İlişkisi 2, T., Akarsu, 2008

3.5 Bölüm Değerlendirmesi

Tarihi Yarımada siluetinde minarelerin tekrarı ve kubbelerin biçimlerindeki değişimler ve modüler olgu ile gelişimleri söz konusudur. Tüm bu kente yansıyan ritm ve biçimlerdeki farklılık tekrar ve gelişimleri yorumlarken tasarımda 4. Boyut olan zamanın da ele alınması, dönemlere ait yaklaşımların da kent mekanını anlamlandırmak açısından önemli olmaktadır. Kentin biçimlenmesinde ve kentteki izlerin okunmasında tarihsel süreç içindeki kırılma noktalarının, akımların ve bu akımların kent mekânına kattıkları anlam son derece önemli olmaktadır. Bugün tarihsel süreçten günümüze kadar siluette etkin anıtsal simge yapılar, kent kimliğinin oluşumunda yerini almıştır.

Şema 3.27 Siluette etkin Anıtsal Yapıların Konumları, (Veri tabanı google earth hava fotoğrafı üzerinden geliştirilmiştir)

Tarihi Yarımada'nın jeomorfolojik yapısı ile bütünleşen tarihi yapılaşma, belleğe kazınan silueti sağlamaktadır. Bu silueti Haliç'in karşı yamaçlarından, Pera-Galata kesimlerinden, Üsküdar-Harem- Kadıköy kıyı ve yamaçlarından gören kesimlerin büyük konum avantajları vardır. Konum avantajları ile birlikte kamusal alan olma özelliği en önemli potansiyel olmaktadır.

Burada önemle vurgulanması gereken gösterilmesi amaçlanan imgenin optimal kriterlerinin yakalandığı yüzeyin varlığı ve içinde barındırdığı potansiyel izlenme yüzeyleridir. Böylesine bir potansiyelin günümüzdeki kullanımını incelemek ve bu yüzeyi kent silüetinin algılanmasında yeniden tarifleme yönünde yorumlamak hedef olmalıdır. Analitik çalışma gerçekleştirilecek aks; kuzeyde Salacak ile başlayan, güneyde Haydarpaşa Garı ile tamamlayan bir alanı Salacak-Harem- Haydarpaşa aksını tariflemektedir.

4. KIYI KÜLTÜRÜ ve KENT: SALACAK- HAREM- HAYDARPAŞA’NIN TARİHİ YARIMADA SİLÜETİNİN İZLENMESİNDEKİ ÖNEMİ

Salacak – Harem - Haydarpaşa aksı konumu nedeniyle, İstanbul su kenti özelindeki kıyı ve karşı kıyı olma özelliği bu çalışmada ele alınmıştır. Çalışma alanının Tarihi Yarımada ile olan ilişkisi, Tarihi Yarımada’nın izlenmesi, silüet kavramının algılanması, anlamlandırılması ve kent kimliğindeki etkileri bağlamındaki bir çalışmayı kapsamaktadır.

Su kenarı yerleşmesi kimliğinin İstanbul’un gelişiminde ve kentsel biçimlenmesinin belirlenmesinde, aynı zamanda sakinlerinin yaşamında belirgin etkileri olmuştur. Coğrafi konumu gereği İstanbul her dönemde uluslararası bir liman işlevi görmüştür. Su, kentin alt bölgelerini (karşılıklı kıyılarını) birbirinden ayıran, aynı zamanda da birleştiren bir ögesi olmuştur. Bu özellik nedeniyle kıyılar ve deniz, ulaşım ve dinlenme-eğlenme eylemleri için potansiyel alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla, İstanbul’da su ögesinin kentlilerin yaşamında önemli yeri olmalıdır.

Kıyı kenti kimliği ve kent kimliğinin silüetten algılanması sürecinde kıyı kültürü ve bu kültürün gerektirdiği kıyı alanların tasarlanması ve kamusal alan tarifi ile kıyıdan algılamak, karşı kıyı niteliğinin vurgulanması önemli olmaktadır.

Su şehri İstanbul’un izlenmesine yönelik kentsel kıyı alanlarına ilişkin öneriler bağlamında Salacak, Harem, Haydarpaşa aksı çalışılmıştır. Bu bölgenin çalışılmasında tez kapsamında algılama ve silüet kavramlarının ele alınması önemli olmuştur. İstanbul bir su kentidir. Kenti ikiye ayıran bir doğal su yolu iki kıyıyı birbirinden ayırırken kentin bir parçasının Avrupa diğer parçasının Asya kıtasında yer almasına neden olmuştur. Anadolu ve Avrupa yakası adlı iki farklı yaka; iki farklı kıyı, karşılıklı izlenmeye yönelik karşı kıyı kavramını da beraberinde getirmiştir. Özellikle kent kimliğinde etkin rol alan Tarihi Yarımada’nın doğu yönündeki karşı kıyısında yer alan Salacak – Harem - Haydarpaşa aksı bugünkü süreçte içerdiği işlevler nedeni ile karşı yakadaki kimliğin algılanmasında etkin rol üstlenmemektedir.

İstanbul’un penceresi olarak tanımlanabilecek alanlarını, kıyı boyunca kamusal kullanımlara açmak, kentin coğrafyası ve kültürü ile buluşabilmeye olanak tanıyacak sosyal ve kültürel alanlara dönüştürmek önemlidir. Kıyı yerleşmesi kültürünü kaybeden İstanbul’un, Salacak -

Harem ve Haydarpaşa özelinde kentin ve kentlinin kıyıya yabancılaşma sürecinin irdelenmesi, bu kültürün canlandırılmasına ilişkin ipuçlarının aranması, tanımlanan sorunlar doğrultusunda planlama politikaları, kentsel tasarım olgusu içinde değerlendirilerek kentsel mekana eklenilen bir aks olarak yeniden oluşturulmasına yardımcı olan bir çalışma amaçlanmaktadır. Mekansal, ekonomik ve sosyo-kültürel ağları yeniden kurgulamak, siluetin izlenmesine ilişkin ilkeleri ele almak ve yine kent silüetinin izlenebileceği optimum ölçütleri tanımlamak, aks üzerinde gündemde olan dönüşüm projelerinin bu bağlamda değerlendirilmesi ve projelerin bu farkındalık ile yönlendirilmesini sağlamak hedeflenmiştir. Amaç siluetin izlenebileceği önemli potansiyellere sahip bu aksı silüet hedefli ve kent kimliğinin vurgulandığı bir yaşam alanı olarak kentle yeniden bütünleştirilmesine katkıda bulunmaktır.

4.1 Salacak- Harem- Haydarpaşa Aksının Konumu ve Tarihsel Süreçteki Yeri

Bu çalışmada aksın kent içerisindeki konumu, tarihsel süreçten günümüze kadar geçen sürede değişen dönüşen yüzü ele alınmıştır.

Salacak- Haydarpaşa, Harem aksı İstanbul'un doğu yakasında yer almaktadır (Şema 4.1). Bugünkü süreçte İstanbul'un en önemli giriş kapılarından birinin bulunduğu, yolcu ve yük limanı işlevini üstlenen bir bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. (Fotoğraf 4.1)

Şema 4.1 Salacak- Harem- Haydarpaşa'nın İstanbul'daki Konumu

Bu bölgede büyük bir liman yapılması zorunluluğu ve düşüncesi, 1871'de Haydarpaşa-İzmit demiryolu hattının yapımına başlanması ve 1873'te, bu hattın ulaşımına açılmasından sonra ortaya çıkmıştır. 1880'lerin sonlarında Anadolu demiryolları hatlarının Ankara ve Anadolu içlerine doğru uzanması ile Haydarpaşa İstanbul'un yük ve yolcu taşımacılığının en önemli noktalarından biri haline gelmiştir.

Fotoğraf 4.1 Salacak Harem- Haydarpaşa, (www.arkitera.com)

Ağustos 1908'de eski küçük garın yerine bugünkü Haydarpaşa Garı'nın hizmete girmesinden sonra mevcut limanın Anadolu ile bağlantısı gelişmiştir. 1953'te Haydarpaşa Limanı³³'nin genişletilmesi çalışmaları başlamış, eski dalgakıranın 150 m açığında 760 m boyunda yeni bir dalgakıran yapılmış, daha sonraki yıllarda bu ikinci dalgakıran 140 m daha uzatılmıştır. Rıhtım da yenilenip uzatılarak 650 m'yi bulmuştur.

Fotoğraf 4.2 Harem Limanı, 2009, (www.haydarpasadayanismasi.org/img/tarih_liman.jpg)

³³Limana çok sayıda büyük tonajlı silo ve vinçler, çeşitli yeni tesisler kurulmuş, demiryolu hatları döşenmiş, 1939'da 385.000 ton olan yükleme-boşaltma kapasitesi 1952'de 608.737 tona, 1960' larda 1.500.000 tona yükselmiştir. 1990'larda Haydarpaşa Limanı'nın yıllık kapasitesi 5 milyon ton civarındır (İstanbul Ansiklopedisi, 1993).

Haydarpaşa Garı İstanbul'un yolcu taşımacılığında doğuya açılan en önemli giriş çıkış noktasıdır. Harem ise yük taşımacılığında önemli liman bölgesidir. Bu aks, İstanbul'un Anadolu yakasında, Kadıköy'ün kuzeyi ile Harem arasında kalan, şehrin en büyük ticari limanıdır. Mendirek, depolar, silolar, yükleme-boşaltma ve diğer tesisleriyle büyük ve yaygın bir liman kompleksi olan Harem Limanı konteynır kara terminalinin alanı 5.5 (55,000m²) hektardır (Fotoğraf 4.2). Güneyinde, bütün Anadolu demiryolları bağlantılarının başlangıç noktası olan Haydarpaşa Garı ve önünde Haydarpaşa vapur iskelesi vardır.

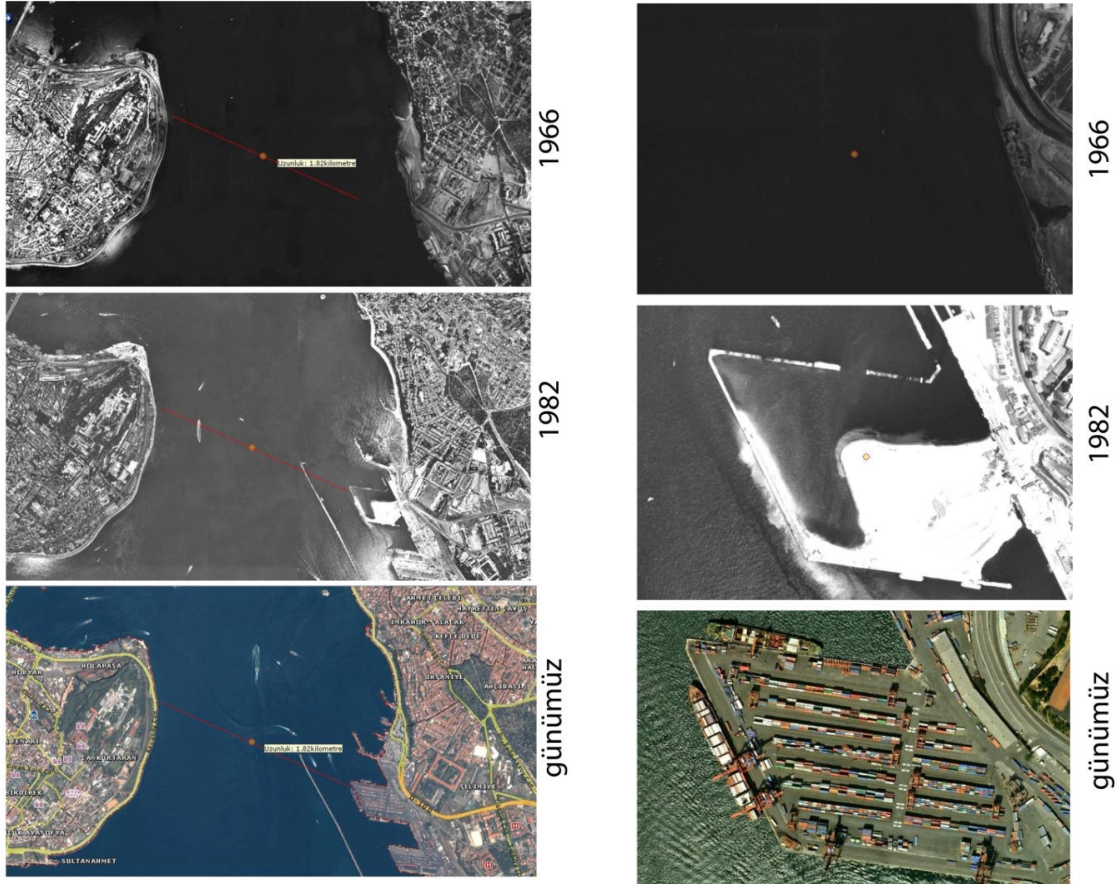
Haydarpaşa Garı, İstanbul'un Anadolu yakasından başlayan ve Anadolu'da farklı noktalara dağılan demiryolu ağının merkez noktasıdır. Haydarpaşa Garı, Anadolu demiryollarının sıfır noktasıdır (Binark, 2009).

Toplumsal hafızamızda Haydarpaşa Garı, İstanbul kentine, bir yandan Türkiye'nin Batısına ulaşma noktası bir yandan da Türkiye'nin Anadolu topraklarındaki başkenti ile Doğu kentlerine gidiş noktası olarak simgesel bir yere sahiptir. İstanbul'a göç etme deneyimini anlatan başta Halit Refiğ'in Gurbet Kuşları (1965) filmi olmak üzere ve diğer filmlerde göçmenler önce Haydarpaşa Garı'na varırlar ve İstanbul'u kuşatan gündelik yaşamın koşuşturması içindeki çeşitli ve farklı insanlar, beton yığınları, her türlü girişimcilik uygulamaları ve Gar binasının üç bir yanını çevreleyen deniz ile karşılaşılırlar. (Fotoğraf 4.3)

Fotoğraf 4.3 Haydarpaşa Garı, İstanbul Silueti, Akarsu, T., 2009

Salacak – Harem – Haydarpaşa aksının üzerinde tarihsel süreçten günümüze değişen, gelişen işlevleri ve bu işlevlerin sorun ve potansiyelleri hakkında genel bir sorgulamaya gidilebilir. Aşağıdaki çalışmada da görüldüğü üzere aks üzerindeki değişim 3 farklı dönem; 1966, 1982 ve günümüz üzerinden değerlendirilmeye alınmıştır. (Şekil 4.1)

Şekil 4.1 1966, 1982, Günümüz Kıyı Dolgusu ve Harem Limanı, (İstanbul kent rehberi hava fotoğrafı üzerinden şemalaştırılmıştır)

Aksi 1966, 1982 ve günümüz çerçevesinden ele alacak olursak; oluşturulan politikalar ile liman işlevi öngörülmüş ve kıyı yüzeyi artırılmıştır. Tarihi Yarımada'nın algılanma sürecinde dolgu alanlarının oluşumu Tarihi Yarımada Harem arasındaki su yüzeyini yatayda azaltmıştır. Bugün bu uzaklık 1,5 kilometredir (km). fakat dolgu alanı ve dolgu alanın işlevi ile kamuya açık olan bir algılama yüzeyini ortadan kaldırmış, liman kullanımına geçen bölge kamusal alan niteliğini kaybetmiştir. Liman işlevi ile oluşturulan dalgakıranlar da iki karşılıklı kıyı arasında su yüzeyi üzerinde başka bir yüzey tarifini daha getirmiş, kıyının önünde bir set görevi görmüştür.

Tarihi Yarımada'nın kent imajında yer alan önemli simgelerinin izlenmesinin bu bağlamda mümkün olmaması çalışma konusu kapsamında en önemli sorun olarak vurgulanabilir.

İstanbul'un en önemi imaj öğelerinden Tarihi Yarımada'nın imgeleşen silüetinin izlenmesinde önemli bir yüzey olan alan Salacak- Harem- Haydarpaşa aksıdır.

4.2 Salacak - Harem – Haydarpaşa Aksının Önemi

İzlenen ve izleyen kavramları üzerinden Tarihi Yarımada'ya bakmak, Tarihi Yarımada'nın kent içindeki sembol olma özelliğinin vurgulanması, Tarihi Yarımada'nın siluet etkisi ve bu vurgunun algılanıp anlamlandırılabilirdiği yüzeyler üzerinden optimum ölçütlerin yakalandığı, aksın önemli potansiyel verilerinin yer aldığı bir çalışmayı kapsamaktadır.

1784'te Guillaume Martin İstanbul'a gezisi sırasında izlenimlerini "Bu dünyada İstanbul'a deniz yolu ile girişte karşılaşılan manzaradan daha büyüleyicisi olamaz; doyumsuz bir manzara. Ne tarafa baksanız görülebilecek en güzel şeyleri görüyorum." şeklinde belirtmiştir. Burada Marmara Denizi'nden (su yüzeyi) bakılan ve de Tarihi Yarımada ile karşı kıyısındaki Harem'in yer aldığı bugünkü İstanbul kentinin güney kapısı belirtilmiştir

Şema 4.2 Güney kapı Tarihi Yarımada ve Salacak – Harem – Haydarpaşa, (Veri tabanı google earth hava fotoğrafı üzerinden geliştirilmiştir)

Tarihi Yarımada bir yarımada olma özelliği ile daha önce de belirtildiği üzere üç tarafı su ile çevrili bir oluşumu tarif etmektedir. Bu bağlamda Tarihi Yarımada'ya "dışarıdan ve içeriden bakmak" üzere iki farklı durum söz konusu olmaktadır. Dışarıdan ve/veya içeriden bakmak izlenen nesnenin, nesneler grubunun ve/veya bölgenin ölçeğini ve algılanabilir olma özelliğini farklılaştıran unsurlar arasında yerini almaktadır.

Bugün Tarihi Yarımada silueti denildiğinde akla ilk gelen imge Tarihi Yarımada üzerinde mekansal anlamda ve kimliğinin yerleşmesinde etkin olan bir sırt üzerinde yer alan anıtsal

simgesel değerlerin oluşturduğu silüet ile yarımada'nın doğu ucunda; burun bölgesinde yer alan silüettir. Oturduğu coğrafyadan dolayı devamlılık özelliği gösteren Tarihi Yarımada silüeti en iyi Galata – Pera bölgesinden algılanabilmektedir.

Fakat burada en önemli faktör bakılan nesneye nereden bakılması gerektiği ve bakılmasında uygun mekansal kurgunun olup olmadığının sorgulanmasıdır. Kıyı kentlerinin kültürü ve doğası gereği kıyidan silüetin izletilmesi ve anlamlandırılması önemlidir. Karşılıklı iki kıyının etkileşiminde bakılan yüzeyin kamusal alan olma ihtiyacı doğmaktadır. Bugün bu mekansal organizasyonu oluşturmak gerekmektedir. Salacak – Harem - Haydarpaşa aksının **dönüşme ve yeniden işlevlendirebilir bir potansiyel bölge olması, silüet kavramının bakan ve bakılan arasındaki yönlenme ilişkisi, karşılıklı konumlanma avantajları, bakan ve bakılanın İstanbul'un güney yönünde önemli sosyal, ekonomik ve kültürel bir giriş kapısı olması**, gibi etmenler ile ele alındığında bu aks kent bütününde önemli bir “potansiyel kamusal alan”dır. Kıyı kültürünün oluşumunda etkin olan ve kültürün şekillenmesinde olmazsa olmaz fonksiyon alanlarını da içinde bulundurmaktadır; gerisinde ve çevresinde yer alan mekansal organizasyon ile (konut alanları, kent ölçeğinde hizmet veren kamu yapıları) ilişkilendirilebilecek dönüşebilir bir kamusal alan, kıyı, olarak ele alınabilecek bir bölge özelliğindedir.

Fotoğraf 4.4 Tarihi Yarımada ve Karşı Kıyı Salacak- Harem- Haydarpaşa, (www. panoramio.com)

Fotoğraf 4.4'te görüldüğü gibi Tarihi Yarımada ve Salacak- Harem- Haydarpaşa bölgesi İstanbul kentine denizyolu üzerinden yaklaşımda güneydeki ilk karşılama noktasıdır. İstanbul Boğaziçi'nin başlangıç noktası, karşılıklı konumları ile kapı görevini üstlenen bir özelliğe sahiptir. Bu kapı niteliği hem somut hem de soyut anlamda vurgulanmalıdır. Somut olarak karşılıklı iki yaka ve kent bütününde farklı fonksiyon alanları ile kimlik kazanmış, fiziksel olarak birbirini karşılayan fakat birbirinin farkındalığında yaşamayan ve mekansal anlamda bu ilişkiyi göz ardı eden bir süreç içindedir. Birbirine bakan fakat birbirini görmeyen, karşılıklı iki kıyı niteliğinde asimetrik dengenin olduğu özel bir alan tarif edilmektedir.

Salacak – Harem – Haydarpaşa bölgesi kıyı kültürü ve kıyının kullanımı düşünüldüğünde; kıyı boyunca kamusal kullanım bağlamında, aksın bulunduğu stratejik konum silüet kavramının

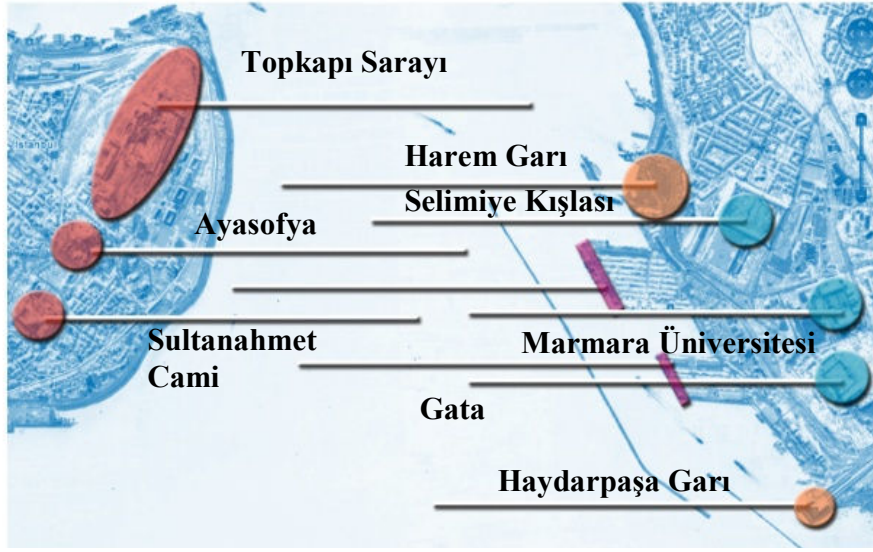
işlenmesinde, kavramsal çalışmada yer alan; algılamada ölçek, uzaklık konusundaki veriler ışığında çalışmaya değer önemli bir alandır. Aynı zamanda kentsel tasarım elemanlarının, şekil-zemin ilişkisinin algılandığı, kentsel tasarım ilkelerinin algılanabildiği özel bölgedir. İçinde barındırdığı potansiyellerden yola çıkarak, bugünkü politika ve eğilimler ile oluşacak sürecin bu bölgeye yansması ile oluşacak sorunlar ele alınmalı ve olması gerekenin vurgulanması gerekmektedir.

Hem kentin kullanıcıları, hem de ziyaretçileri açısından kent belleğinde oluşan “İstanbul Silueti” olarak adlandırılabilir siluet, bir su yerleşmesi olan İstanbul için deniz ulaşımı bağlamında her gün neredeyse karşılaşılan bir imgedir. Fakat algılanan nesnenin geçilen ve günlük yoğunluk içerisinde dönüp bakılan bir imge olmaktan kurtulup yaşandığı izlendiği anlamlandırıldığı bir yüzey karakterine bürünmesi gerekmektedir.

Bugün bu siluetin algılanıp anlamlandırılmasında konum avantajına sahip bir bölge olarak karşımıza çıkan Salacak – Harem – Haydarpaşa aksı önemli bir potansiyel kamusal alan tanımını içermektedir. İstanbul kentinin imajında ve kent kimliğinin oluşumunda önemli yer tutan Tarihi Yarımada’nın -eski kentin- seyredilmesi ve algılanabilmesine yönelik kamusal alan olma özelliği- görünür kent imajında önemli bir seyir terası olma potansiyeline sahip Salacak- Harem- Haydarpaşa aksı bugün yeniden tasarlanabilir bir alan özelliğindedir.

Yine çalışma aksı karşı kıyısındaki anıtsal değerlerin dışında yakın çevresinde bulundurduğu önemli kamu yapılarıyla da özel bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeniden tasarlanma potansiyeline sahip aksın arkasında ve çeperlerinde yer alan simgesel değer taşıyan kamusal nitelikteki öğeler de aksın yeniden projelendirilmesinde önemli dinamikler olarak düşünülmelidir. (Şema 4.3)

Silüete konu olan yapılar üzerinden kent silüetinin kimliğe olan etkisi çalışılmış, bu imgenin ve silüet etkisinin en algılanabilir ve anlamlandırılabilir noktası; karşı kıyı: Salacak, Harem, Haydarpaşa aksı olarak belirlenmelidir. Daha önceki bölümlerde belirtildiği üzere Tarihi Yarımada üzerinde kentsel imge olarak karşımıza çıkan anıtsal ve simge yapıların izlenmesi, kentsel tasarım ölçütlerinin yakalanması ve kentsel tasarım ilkelerinin algılandığı bir karşı kıyıdır.

Şema 4.3 İki Karşı Kıyı Bağlamında Tarihi Yarımada Ve Salacak- Harem- Haydarpaşa Aksındaki Simgesel Yapılar

4.3 Salacak- Harem- Haydarpaşa Aksının Yeniden Düzenlenme Sürecinde Günümüzdeki İşlevsel ve Mekansal Yaklaşımların Değerlendirmesi

Hem kendisi bir bölge hem de karşı bölge üzerindeki doku ve silüet algılamalarının gerçekleşebileceği İstanbul'daki en önemli bölge olarak bugün Haydarpaşa Limanı ve Haydarpaşa Garı dönüşüm projeleri adı altında oluşturulan politikalar üzerinden tartışılmakta farklı projeler ve yaklaşımlar ortaya çıkmaktadır. Ortaya atılan yaklaşımların en temel noktası kamusal alan olarak yola çıkarak rant (getirim) ve özel kullanımı destekleyen bir kıyı tasarım sürecini tariflemesidir.

Harem-Haydarpaşa üzerine geliştirilen projelere bakıldığında, İstanbul'a yapılacağı söylenen kentsel projeler 19.yüzyıldan kalma bir mirasın devamı olarak adlandırılabilir. Yollar açmak, köprüler yapmak, yeni yeşil alanlar yaratmak ya da oteller veya kongre merkezleri inşa etmek günümüz anlayışında da yerini almaktadır. Örneğin Galataport dönüşüm projesine geçtiğimiz süreçte sadece teknik süreçmiş gibi bakılmıştır. Yapılacak projelerin kentte mekansal ve işlevsel etkilerinin gözardı edilerek proje alanlarının ihale edilip mevcutun yıkılarak yerine otellerin, eğlence ve kongre merkezlerinin yapılması bugünün anlayışı olarak yerini almaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde incelenecek projeler resmi ilanı olan projeler olmayıp yazılı ve görsel medyadan yansıyan bilgiler, görsel malzemeler üzerinden ele alınmıştır.

Şema 4.4 Proje Kapsamında Ele Alınan Bölge, (www.arkitera.com)

Yukarıdaki şemada (Şema 4.4) dönüşüm projelerinin gerçekleşeceği alan görülmektedir. Harem-Kadıköy arasındaki 1 milyon metrekarelik (100 ha.) alana gökdelenler, alışveriş merkezleri, oteller ve ülkenin en büyük kongre-kültür merkezi yapılması planlanmaktadır. “Haydarpaşa Limanı taşınacak” sloganı sürecinde; İstanbul Haydarpaşa Limanı ve çevresine NewYork'un gökdelenlerle kaplı Manhattan bölgesine benzeyen proje önerileri sunulmaktadır.(Fotoğraf 4.5) 10 milyar dolarlık proje gerçekleştiği takdirde, Harem-Kadıköy arasındaki sahil şeridini kapsayan 1 milyon metrekarelik alana turizm kompleksi adı altında proje inşa edilecektir.

Fotoğraf 4.5 Haydarpaşa- Harem İçin Öneri Yedi Kule Projesi, (Cumhuriyet Pazar eki, 22 Mayıs 2005)

Haydarpaşa'ya önerilen yedi kulenin tartışılacak yönleri bulunmaktadır. Projenin belli bir planlama ve tasarım kurgusu olmadığı açıktır. Proje tamamen yeni bir kent imajı üretmeye

yönelik; kent için yeni bir sembol olma eğilimi içindedir. Topkapı Sarayı, Ayasofya ve Sultanahmet Camii'nin oluşturduğu kent kimliğini tüketmeye dayanmaktadır. Özellikle Tarihi Yarımada ve/veya “Yeditepe İstanbul” imajlarına bir gönderme yapma çabası da görülmektedir.

Oluşturulması düşünülen bu projede yeni bir simge, sembol değer kazandırılmaya çalışılması kent kimliğinde önemli bir yere sahip olan ve belleklerde yerleşen Tarihi Yarımada silueti ile yarışan bir proje olarak değerlendirmeyi de beraberinde getirmektedir. Kent silueti denince akla gelen Tarihi Yarımada'nın karşı kıyısında böylesine bir ölçekte ve düzeyde gelişen bir proje düşüncesi **egemen olan Tarihi Yarımada siluetini ve kent kimliğini** olumsuz yönde etkileyecektir. Baskın olan, tek olan ve yapılaştığı coğrafya ile bütünleşen, kent içindeki konumu ile ulusal ve uluslararası ölçekte kent kimliğini oluşturan Tarihi Yarımada'nın karşı kıyısının da düşünülerek iki kıyının bir bütün olarak ele alınması gerekmektedir.

İstanbul Haydarpaşa Garı ve çevresinin yeniden düzenlenmesi kapsamında Çalık Grubu'na 7 gökdelenli proje hazırlayarak tepki toplayan mimar Şefik Birkiye (Şekil 4.2), 2.2 milyon dönümlük bir alanı içeren yeni bir proje hazırlamıştır. Çalık Grubu şirketlerinden GAP İnşaat için hazırlanan ve Kadıköy ile Üsküdar ilçelerinden arazileri kapsayan yeni projede Şefik Birkiye'nin merkezi Brüksel'deki mimarlık şirketi Atelier D'art Urbain tarafından hazırlanan ve Venedik tarzı kanalların yer aldığı projenin içinde, konut, ofis, otellerin yanı sıra alışveriş merkezi, kongre merkezi, fuar alanları ve marina da bulunmaktadır. (Şekil 4.3)

Şekil 4.2 Yedi Gökdelenli Proje, (www.arkitera.com)

Şekil 4.3 Venedik tarzını Yansıtan Öneri Proje, (www.arkitera.com)

Böylelikle ilk projede 3.5 kilometrelik sahil şeridinde sahip 1 milyon metrekarelik bir alan düzenlenirken bu yeni projeyle dönüşümü düşünülen alanın ölçeği ikiye katlanmıştır. Ayrıca eski projede yeni projede olduğu gibi konaklama, ticaret, ofis, otel alanları ve alışveriş merkezi bulunurken, kongre merkezi, rekreasyon alanları da yer almaktaydı. Bölgenin gerisi ve ilerisinde yer alan potansiyeller bağlamında oran- ölçek- işlev- kamusal olma durumlarının tartışılacağı bir proje sunulmaktadır. Karacaahmet Mezarlığı, Haydarpaşa Numune Hastanesi, Siyami Ersek Hastanesi, İBB İsfalt Tesisleri, Astsubay Orduevi, GATA, 1. Ordu Komutanlığı ve benzeri pek çok kamu kurumun olduğu alanı kapsamaktadır. Burasının İstanbul'daki tek parça halinde en büyük kamusal alan olduğunu hatırlamak ve bu bağlamda kente kazandırmak önemli olmaktadır (Şema 4.5).

Şema 4.5 Haydarpaşa- Harem ve Yakın Çevresindeki Kamu Yapıları

Bu projelerin oluşumu kapsamında; 2007 yılından bu yana Haydarpaşa- Gebze ve Sirkeci-Halkalı arası demiryolu hattı ve çevresindeki varlıkların <demiryolu endüstri mirası> olarak koruma altına alınması için Birleşik Taşımacılık Çalışanları Sendikası (BTS), İstanbul Mimarlar Odası ile Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi Türkiye Ulusal Komitesi (COMOS), İstanbul Tabiat ve Kültür Varlıklarını Koruma Kurulları'na başvuru yapmıştır. Bir yıldan fazla süreç geçmesine rağmen yapılan itirazların sonuçlandırılmaması üzerine <Endüstriyel Miras Başvurusuna destek olması> amacıyla elektronik ortamda imza kampanyası düzenlemiş, kampanya dahilinde 24 Eylül 2008 gününe kadar toplanmış olan yaklaşık 15 bin dilekçeli imzaya tek bir yanıt TCDD Genel Müdürlüğü'nden gelmiştir.

TCDD Genel Müdürlüğü, İstanbul 2 ve 5 Nolu Koruma Kurulları'na ve Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi'ne gönderdiği yazısında “TCDD İşletmeciliğinin sekteye uğramaması ve hatların bakımının aksamaması için Haydarpaşa- Gebze ve Sirkeci- Halkalı arası demiryolu hattının endüstriyel miras kapsamında değerlendirilmemesini”istemiştir.³⁴

Yine Salacak- Harem- Haydarpaşa aksı ve karşı kıyısında yer alan Tarihi Yarımada'yı etkileyecek bir başka proje ise, kara yönünde Göztepe'den başlayarak Harem'de son bulan D100 karayolunun (E-5'in) lastik tekerlekli araçlar için tüp geçit ile Tarihi Yarımada'ya bağlanma projesi gündemde yerini almaktadır (Şekil 4.4).

Şekil 4.4 Tüp Geçit Projesi Ulaşım Güzergahı

³⁴Haftalık olarak 30 Ocak- 5 Şubat 2009'da yayınlanan Gazete Kadıköy'den alınmıştır.

Yüksek Planlama Kurulundan 2.Tüp Geçit için izin çıkmış bulunmaktadır. 500 milyon dolara mal olacak 2 katlı geçit olarak düşünülmektedir. Gerçekleştirilmesi düşünülen tünel bir karayolu tünelidir. Karayolu tüneli için Tarihi Yarımada- Kennedy Caddesi'ndeki 4 şerit (2 geniş 2 gidiş yönünde) toplam 6 veya 8 şeride çıkarılacak, ve bunun için de deniz doldurulacaktır. Yani Kumkapı'da yeryüzüne çıkacak olan lastik tekerlekli araçlar için karayolu tüneli Kennedy Caddesi (Sahilyolu)'nin mekansal ölçeğini ve yoğunluğunu da arttıracaktır. Böylelikle Tarihi Yarımada'nın üzerinde yer alan sembol değerlerin ortaya çıkmasında ve vurgusunun artmasında etkili olan yapay yüzey; deniz surları kıyıdan iyice uzaklaşacak ve keskin bir karşıtlık ve etki yaratan kıyı sonrası oluşan yükseltinin önünde bir başka set oluşacaktır. İstanbul'un mevcutta var olan silüetinin ve kent kimliğinin bozulması gündemdedir.

Ayrıca gerçekleştirilmesi düşünülen bu proje ile İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin “7 Tepe 7 Tünel Projesi” kapsamında yapmayı planladığı Davutpaşa E5- Samatya Tüneli projeye E5'ten direk bağlantı sağlayacak ifadesi kullanılmaktadır. Düşünülen bu ulaşım projesinin görsellerine ulaşılamamıştır. Tez kapsamında proje bağlamında yapılan mülakatlar sonucu bir değerlendirilme yapılacak olursa; Bu projenin tezin konusu olan kent kimliği ve silüetin kent kimliğine etkileri bağlamında ne derecede etkileneceği sorgulanmıştır.

Tüp geçit projesi kasamındaki süreç ele alındığında; oluşum aşamasında dünya örnekleri üzerinden bir değerlendirme yapıldığı belirtilmiştir. Burada önemle vurgulanması gereken konu, dünyada düşünülen proje ölçeğinde bir uygulamanın yer almadığıdır. Örneğin Liverpool kentinde Mersey Tüp Geçit Projesi 300 metrelik bir mesafeyi geçmek üzere kurgulanmıştır. İstanbul'da yapılması düşünülen projede yaklaşık 3.5 km'lik bir uzunluğu geçmesi hedeflenmiştir. Normal koşullar altında teknik anlamda böylesine bir tüp geçit projesinde hedef aksın kıyıya değdiği noktalarda araçların yaratacağı zararlı gazların geçit içerisinden dış dünyaya çıkışını sağlayan havabacalarının teşkil edilmesi gerekmektedir. Bu da düşünülen projede Harem kara yüzeyinde ve Tarihi Yarımada'da çıkılan noktada iki baca yapılması zorunlu demektir. Bunun dışında geçitin hacmine ve kullanılacak araç tipine bağlı olarak (lastik tekerlekli araçlar için hedeflenen bir proje olması) daha çok sayıda bacanın proje kapsamında yer alabileceğinin ipuçlarını da vermektedir. Dünyadaki birçok örnek üzerinden inceleme yapıldığında tüp geçit projelerinin toplu taşıma amaçlı olduğu görülmektedir.

Mülakat sonucunda edinilen bilgi bacaların 5-7 metre çapında, gemi radar kulelerinin iki katı yüksekliğinde olacağı yönündedir. Bir örnek ile açıklanması gerektiğinde algıda oluşan görüntünün Galata Kulesi ile yakın çevresinde yer alan İngiliz Hastanesi'nin çan kulesi ile olan ilişkisi ile benzer olacağıdır. Tabi oluşturulacak projede ikiden fazla baca yer alacak, su altında geçilen mesafe de gözönüne alındığında Tarihi Yarımada'nın silüetinin önünde bacalar yer alacaktır. Mekansal anlamda kente etkileri bağlamında konu ele alındığında; üç faktör ve getirdiği üç tehlikeden bahsedilebilir. Zararlı gazların dış dünyada bacalar yoluyla atılması ile **çevre**, silüet etkisinde oluşacak görsel algı ve yeni silüet ile **kent kimliği**, trafik yoğunluğu ile **çevre** etki ve baskı altında kalacaktır.

İstanbul'un artan nüfusu ve fiziksel anlamda büyümesi kamusal mekanların işlevsel ve mekansal anlamda değişimini beraberinde getirmiştir. Anadolu Yakası'nın en önemli ulaşım düğüm noktalarından biri olan Harem- Haydarpaşa- Kadıköy aksının kent ile ilişkilendirilme gereği doğmuştur. Bu bağlamda İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından Kadıköy Meydanı Haydarpaşa – Harem Yakın Çevresi Kentsel Tasarım Proje yarışması düzenlenmiştir³⁵. Tez kapsamında Salacak- Harem-Haydarpaşa aksı üzerinde yarışma projeleri incelenmiştir.

Bu yarışmanın amaçlarından biri kamusal mekanların yeniden tanımlanması; Kadıköy Meydanı ile ilişkilendirilen Harem, Haydarpaşa Garı Çevresi için bir kentsel tasarım projesi oluşturmaktır. Yarışma kapsamında Haydarpaşa ve Harem arasında yer alan kullanımlar mer-i plan kararı ile 1980- 1994- 1995 nazım plan genel kararlarını dikkate alarak Kartal'dan Kadıköy'e kadar uzanan kalıcı sahil düzenlemelerinin Üsküdar'a bağlanarak bir bütünlük oluşturulması hedeflenmiştir.

Projelendirme sürecinde beklenen; tüm üst ölçekli plan kararlarının irdelenip yeniden değerlendirilmesi, proje alanı yakın ve uzak çevresi ile bütünleşmesi, alanın kaybolan tarihsel ve kültürel kimlik değerlerinin yeniden ön plana çıkarılmasıdır. Projelerin değerlendirilmesinde aranan kriterler; üst ölçek ve alt ölçek kararları arasındaki uyumluluk, arazi kullanım kararları arasındaki ilişkilerde bütünlük, kültürel doku ve miras ilişkileri içerisinde duyarlılık, mekansal

³⁵ İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından Bayındırlık Bakanlığı Yapı İşleri Müdürlüğü Mühendislik ve Mimarlık Proje Yarışma Yönetmeliği çerçevesinde serbest, ulusal ve tek kademeli olarak açılan "Kadıköy Meydanı Haydarpaşa- Harem Yakın Çevresi Kentsel Tasarım Proje Yarışması" 20.11.2000 tarihinde başlamış, 04.06.2001 tarihinde yarışma sonuçlanmıştır.

örüntü ve prensiplerde bütünlük, ölçeklilik kimlik, gerçekleştirilebilir olma, uygulanabilirlik, esneklik, uygulama stratejileri, ulaşım entegrasyonu gibi ilkeler olmuştur.

Tüm bu amaç ve hedefler doğrultusunda projelere bakıldığında; ulaşım ilişkilerine ağırlık veren ve projede konu olan alt bölgelerin birbirleri ile ilişkilendirilmesi anlaşılmıştır. Kamusal alan kullanımına bakıldığında; kesintisiz bir yeşil alan tanımı oluşturulmaya çalışılmış olmasına rağmen kamusal yeşil aksın kimliğinin çevre ve karşı kıyı ile ilişkilendirilmemiş olduğu belirtilmelidir. Böylesine önemli stratejik öneme sahip alanda; gerisi ve önündeki potansiyeller bağlamında göz ardı edilen kent parçaları ve karşı kıyıdaki kente kimliğini veren Tarihi Yarımada gözetilmeden alan özelinde kıyı aksı boyunca oluşturulan fonksiyonlar yer almaktadır. Proje kapsamında yapısal ve mekansal bazda oluşturulan çalışmalar karşı kıyı, Tarihi Yarımada, dikkate alınmadan karşı kıyı silüetini izleme tartışılmadan oluşturulmuştur.

Yarışmada yer alan her projenin³⁶ kapsamı, amacı ve uygulama modeli farklıdır. Projelerin genelinde, proje alanının konumu ve işlevinin seçim kriterleri belirlenirken yalnızca, mülkiyet ve imaj kriterlerine bağlı olarak karar üretmiş, plan-proje diyalektiğini göz önünde bulundurmamış ve mekansal stratejileri geliştirmemişlerdir. Bu durum projelerin sürdürülebilirliğinin sağlanamaması ve sınırları belli olan bir alan için çözüm oluştururken, çevresinde ve kentin bütününde kopukluklar yaratması gibi tehlikeler taşımaktadır.

Bugün hemen hemen her kıyı bölgesinde öngörülebilecek işlevler, deniz ve su ile ilişkili fonksiyonlar; akvaryum, müze, meydan ve park düzenlemeleri kent ile doğrudan ilişki kurabilecek kentsel aktivite alanları; sergi, çarşı kültür merkezleri, ulaşım alt ve üst yapı kararları üzerinde yoğunlaşmıştır. Bunların yanı sıra, birçok projede kentin kıyı alanlarında olmazsa olmaz aktivite alanları arasında yer almayan sergi, fuar, opera, konser alanları önerilmiştir. Özellikle kıyı gibi kamuya mal olması gereken bu özel alanlarda marina işlevi gibi kendi içinde özelleşen kamu kullanımını dışlayan işlevlerin yer seçtirilmiş olması da gözlerden kaçırılmamalıdır. aynı zamanda marina işlevinin öngörülmesi karşı kıyıyı izleme konusunda negatif bir süreci de beraberinde getirecektir. Marina bilindiği gibi özel bir kullanımın mekanıdır. Bu bağlamda kamusal bir kıyı tanımını engelleyen bir işlev yer almış olacaktır. Böylelikle silüetin algılanması ve anlamlandırılmasında etkin kıyı alanlarından, karşı kıyı ile olan engelsiz etkileşim yüzeyinden bahsetmek mümkün olmamaktadır. Yine mekansal izler anlamında projelerde yeni

³⁶ Tez kapsamında değerlendirmeye alınan projeler derece alan projelerdir.

dolgu alanları düşünülerek kıyı yüzeyinde yapay oluşumlar öngörülmüştür. Kıyı karakterinin ve kent mekanında algılamanın değişimine yol açacak bu öneriler tartışılmalıdır.

Tüm bu oluşumlar çerçevesinde temel sorunları özetlemek gerekirse; Kadıköy ve Haydarpaşa garının varlığı ve üst ölçekte yakın çevresi, Kadıköy ve Üsküdar'ın kent ulaşım ağı içerisinde üstleneceği roller ortadadır. Ancak sadece ulaşım odaklı hedeflerle yola çıkmak yeterli değildir. Yarışma alanı bir kıyı (kamusal olma özelliği) ve karşı kıyı olarak görülmemiş, kent kimliğinin oluşumunda etkili Tarihi Yarımada silüetinin algılanmasında önemli bir bölge olarak değerlendirilmemiştir. Yarışma alanının özel bir alan olduğu gözardı edilmiştir.

Salacak- Harem- Haydarpaşa aksı üzerinde planlanan tüm bu projelere <bu yer için nelerin olamayacağına birer örnek> olması yönünde yorumlamak gerekmektedir.

Çalışılan aksın en önemli yanı kentsel imge oluşumunda etkin olan Tarihi Yarımada silüetinin algılanabildiği, konum, ölçek, uzaklık faktörleri bağlamında önemli bir kentsel aks olarak değerlendirilebilir olmasıdır. Silüette kentsel tasarım ilkeleri bağlamında oluşan niteliklerin okunup, algılandığı ve anlamlandırıldığı en önemli kentsel alandır.

Burada önemle vurgulanması gereken izlenmesi amaçlanan imgenin optimal görüntüsünün yakalandığı yüzeylerin planlanması ve/veya mevcut potansiyellerin değerlendirilmesi gerekliliğidir.

Buradaki projelerde; kent kimliğini ve kentin gündüz - gece imgesini yaratmak, kentin dikkat çeken yanlarını yabancı ziyaretçiler ve kentliler tarafından algılanmasını sağlamak, tarihi ve mimari mirası göstermek, kentin çağdaş yanlarını canlandırmak, kentin kültürel yaşamını vurgulamak, kente özgü değerlerini turizm bağlamında değerlendirmek, dikkat çekici bir çevre oluşturmak, yeni bir turistik ürün yaratmak, özel mirası korumak, amaçlanmalıdır.

4.4 Bölüm Değerlendirmesi

Nesilden nesile toplumsal yaşamın simge ve izlerini taşıyan bu kent, kültürün de bir parçasını oluşturmaktadır. Mekanın ölçeğinin simgesel bir dili bulunmaktadır. Mekanların fiziksel kompozisyonlarından, ölçek ve yoğunluklarından, yönlenme ve boyutlarından söz etmek gerekmektedir. Bu simgesellik, ilahi simge veya dünyevi simgelerle sağlanmaktadır.

Kentte düzen ve yönlenme sembolizm ile yakından ilişkilidir. Bir kent düzeni ve dolayısıyla yönün tayini, estetik ve sembolik değerlerin gerçek anlamda belirlenmesi ile sağlanabilir. Varolan çevre modeli içerisinde, toplumun tüm üyeleri tarafından paylaşılabilecek, yön ve mesafe konusunda ipuçları içeren, kademe kademe farklılıklar gösteren, anlamlarla yüklü görsel imajlar sunulmalıdır. Fakat düzen ve yön sağlamanın amacı insanları alışveriş merkezleri gibi bir takım fonksiyonel varış noktalarına ulaştırmak değil, bunun yerine sembolik hiyerarşi sistemi içerisinde fiziksel rehberlik sağlamaktır. (Başkaya, 2001: 65)

Kültür mirasının mekansal çevre ile etkileşiminin çok zengin ürünler yarattığı İstanbul'da değişen koşullarda kentsel mekanların oluşumunda geçmişle geleceği bağlamak, kültürel sürekliliği sağlamak, güncel bir sorumluluk olarak ortaya çıkmaktadır.

İstanbul kenti bütününde konumu ile önemli bir stratejik öneme sahiptir. İstanbul karşılıklı iki kıyı, karşı kıyısı ile ilişkisi son derece güçlü olan bir kenttir. Kentin karşılıklı kıyılarının birbirlerine olan uzaklıkları, konum avantajları algılama sürecinde yardımcı olmaktadır. Özellikle tez kapsamında çalışılan Tarihi Yarımada ve Salacak-Harem- Haydarpaşa aksı birbiriyle etkileşimde olan iki karşı kıyı niteliğindedir. Çevrenin korunması ve kent kimliğinin devamlılığının sağlanması sürecinde yeni bir planlama yaklaşımına gereksinim duyulmaktadır. Bu yaklaşımın gelişen koşullara uygunluğu oranında kültürel değerlere sahip kent mekanlarının yeni işlevlerle donatılması, çağdaş uygulamalarla zenginleştirilerek yeniden topluma; kamusal kullanıma kazandırılması, kentsel imajın yaşatılması ile mümkün olabilecektir. Yaşanabilir kentsel çevreler oluşturulmasında planlama ve kentsel tasarım eylemleri önemli araçlardır. Birbirinden farklı olan bu iki kavram, kuşkusuz ki birbirini tamamlayan bir bütünü de ifade etmektedir. Planlama-kentsel tasarım eylemleri arasında kurulması gerekli çok boyutlu ilişkiler bütünü anlamlı çevreler oluşturulmasının ön koşuludur.

Karşılıklı birbirlerinden beslenen referans olabilecek potansiyellere sahiptirler; planlama ve tasarım ilişkileri bağlamında birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Planlama ve tasarımda bir adım öteye giderek yakın çevresi ile değil karşıda yer alan kıyıda da göz önüne alarak gerçekleştirilmelidir. Gösterilmek isteneni gördüğümüz ve kent imgesini yaratmak üzere sabitleştirebilceğimiz stratejik bir alan olan Salacak- Harem- Haydarpaşa aksı kent kimliğini oluşturan en önemli olgulardan biri, siluet etkisi bağlamında da konum ve yer seçme konusunda en önemli kamusal kent mekanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Şeffaf bir arakesitte karşı iki kıyı

olarak İstanbul'un güney kapısı bir sahne olarak görülmelidir. Bu sahne karşılıklı dialog içinde kentte kent için rolünü oynamalıdır.

Tarihi Yarımada silueti ve İstanbul kent kimliğindeki yeri düşünüldüğünde, bu kimliğin vurgulanmasında Salacak- Harem- Haydarpaşa aksının karşı kıyının izlenmesinde sahip olduğu potansiyelleri ve bu kent kimliğinin oluşumunda etkili olan sembollerin algılanmasındaki konum ve uzaklık avantajı ileriki dönemlerde bu aksın yeniden düzenlenme sürecinde hedeflenen bir ölçüt olmalıdır.

Kent görünümünü oluşturma veya şekillendirilme sanatı olarak da tanımlanan kentsel tasarım çalışmalarında 3 boyutlu ifade arayışlarının, görsel ve çevresel değerlerin irdelenmesinin önemi unutulmamalıdır. Konunun kuramsal açıdan ele alınarak, yaşamsal ve mekansal tanımlamalarının yapılması, yaşanabilir kentsel alanların yaratılmasına yönelik planlama ve kentsel tasarım çalışmalarının oluşturulması önem kazanmaktadır. Birbirlerini izleyen iki kıyının işlev planlama ve tasarımında, manzara terasları, bakı noktalarının konumlandırılmasında belli kriterler yer almalı; gösterilmek istenen nesnenin özelliklerinin algılanabileceği, niteliğinin hedefe yönelik, niceliğinin algılanabilirlik çerçevesinde oluşturulması kaçınılmaz olmalıdır.

Bugün kentlerin pazarlanması ve birbiri ile yarışması gösterilmek istenene odaklı mekansal yaklaşımlara neden olmaktadır. Kara ve su yüzeyinin kesişim noktasında yer alan ve her iki farklı karaktere referans verebilecek Salacak- Harem- Haydarpaşa aksının; kent kimliğini vurgulayıcı nitelikte, Tarihi Yarımada siluetinin izlenme potansiyellerini kullanan bir alan olarak ele alınması uluslararası ölçekte kentin markalaşmasında önemli rol oynayacaktır. Bu aks için önerilecek projelerde, İstanbul, İstanbul'un kimlik değeri Tarihi Yarımada ve yerel değerlerin sunumu ile ilgili potansiyeller bağlamında kent kimliğinin değerinin yerel ve ulusal ölçekte gösterilmesinde etkin olacak, özel ve stratejik konuma sahip özellikte bir bilinç ile ele alınması gerekmektedir.

Doluluklar ve boşluklar arasındaki ilişki iyi organize edilmediğinde, parçalar ayrılır ve çevrenin dışında kalarak kayıp ve kullanımsız mekanlar olarak yerlerini alırlar.bugün Salacak kamusal alanı ile Haydarpaşa Garı arasında kalan Harem Limanı kıyı ve kamusal alan kavramlarını yansıtmamaktadır. Karşı kıyıyı gözetmeyen ve kent kimliğinde Tarihi Yarımada siluetinin izlenmesi yolunda engel oluşturan işlevler nedeniyle kent kıyı ile buluşmamaktadır.

Kent boşlukları, insanları bir araya getiren yerler ve simgeler olup birey ile toplum arasındaki iletişimin varlığını belirtirler. Kentsel doluluk ile boşluklar arasında bir organik bağ olduğu söylenebilmektedir. Kentsel doluluklar ve boşluklar arasındaki ilişki tanımlanmış ve anlaşılır olduğunda, mekansal ilişkiler başarıyla kurgulanır ve bu şekilde parçalar bir çerçeve içinde birleştirilerek bölgenin karakterini oluşturabilir.

Salacak – Harem – Haydarpaşa, karşısında ve gerisinde kentsel kimlik bağlamında güçlü oluşumların yer aldığı akstır. Karşı kıyıda İstanbul'un kimlik değerlerinden Tarihi Yarımada, gerisinde önemli kamusal mekanlar; Marmara Üniversitesi, Selimiye Kışlası, Gülhane Askeri Tıp Akademisi işlev alanları yer almaktadır. Bu nedenle bu aksın değerlendirilmesinde parçacıl ve/veya bölgesel bir yaklaşımdan fazlasına ihtiyaç vardır. Bir kent boşluğu olarak da tanımlanabilecek bu kamusal aks, tüm gerisinde yer alan kentsel yoğunluğun kıyı hattı boyunca dağıtıldığı bir potansiyel oluşturmaktadır.

5. SONUÇ

Kentlerin farklı karakterleri, kent kimliği, kent profili ve kent imgesi kavramlarıyla açıklanmaktadır. Kent kimliği uzun bir zaman dilimi içinde biçimlenir. Kentin coğrafi içeriği, kültürel düzeyi, mimarisi, yerel gelenekleri, yaşam biçimi, niteliklerin karışımı olarak kente biçim verir (Suher,1995). Önemli olan tüm özgün karakteristik özellikler gösteren öğeleri tek tek ele alıp değerlendirmek değil, bir bütün içerisinde algılayabilmektir. Nesneler arasındaki ilişki ve etkileşim bütünlüğü içinde ele almak önemli olmaktadır. Kent kimliğini ve kültürünü oluşturan öğelerin belirlenebilmesi için öncelikle çevrenin doğru bir şekilde algılanması ve tanımlanması gerekir. Doğal çevre, toplumsal yapı, sosyo-kültürel yapı ve kültürel/yapay çevrenin karşılıklı ilişkileri sonucunda oluşan kent kimliği belirlenirken bir bütün olarak ele alınmalı ve değerlendirilmelidir. Kenti geçmişten geleceğe bir süreklilik içinde algılamak ve kavramak gerekir (Güvenç, 1991).

İstanbul tarih boyunca birçok medeniyetin yer seçtiği bir kent olmuştur. Her hüküm süren medeniyet bu kentte bir kimlik oluşturmuş, sonraki medeniyet yeni bir kimlik oluşturmak adına var olan kimlik öğelerini, nesneleri ve simge değerlerine eklentiler yaparak kullanmış ve/veya korumuşlardır. İstanbul Tarihi Yarımada tarihten günümüze kadar ki süreçte politik, ekonomik, sosyal ve mekansal anlamda önemli bir kıyı yerleşmesi olmuştur. Bu nedenle simge değeri olan sosyo - mekansal oluşumların izlerinin yakalandığı bir mekansal coğrafya üzerinde yer almaktadır.

Kıyı yerleşmeleri ve bu yerleşmelerin kent ve kent silüetinin oluşumunda yer alan sosyo- kültürel ve mekansal etkiler kentin izlenen, algılanan, anlamlandırılan bir potansiyel yapı oluşturmada önemlidir. Kıyı alanları ve kent kültürünün oluşumunda çift yönlü (birbirinin etkileşiminde olan) bir ilişki söz konusudur. Kıyı kültürü kıyı kullanımını şekillendiren, kıyı - karşı kıyı tanımlamalarını, kıyıdan algılama sürecini oluşturan bir olgudur. Kıyı kamusal kullanımının yeridir (Fotoğraf 5.1).

La Turquie Kamâliste, Ağustos 1937

Fotoğraf 5.1 Salacak Kıyı Kullanımı, 1937

Dönemlere ait yaklaşımlar kent mekanını ve imgesini anlamlandırmak açısından önemlidir. Kentsel hafızayı incelemek bugüne kadar oluşan değişim ve gelişimi ele almak 4. boyuttaki algıyı, zaman algısının oluşumunu desteklemektedir. Tarihsel gelişimi ve günümüzde İstanbul kentinde yaşanan süreci kentin çehresi olarak adlandırılabilen siluetten algılamak mümkün olmaktadır. Kentteki değişim, gelişim ve yeni oluşumları siluetten algılamak, silueti izlediğimiz su ve karşı kıyı olmak üzere iki yüzey kavramı ortaya çıkmaktadır. Siluete konu olan yapılar üzerinden kent silüetinin kimliğe olan etkisi çalışılmış, bu imgenin ve siluet etkisinin en algılanabilir ve anlamlandırılabilir noktası; karşı kıyı: Salacak, Harem, Haydarpaşa aksı olarak belirlenmiştir.

İstanbul denildiğinde ilk akla gelen siluet, kentin kimlik logosu niteliğindeki Tarihi Yarımada ve Tarihi Yarımada'yı izleyen kamusal alan olma potansiyeli olan Salacak – Harem – Haydarpaşa'dır. Bu iki karşılıklı kıyı; İstanbul Metropolen alanının su yüzeyinde güney giriş kapısının iki kilit taşı olmaktadır.

Algılama dinamik bir sürecin tarifidir. Algılayan ve algılanan ilişkisinden ortaya çıkan bir çok değişken ile şekillenen bir olgudur. Algılanabilir olmak; algılayan ve algılanan arasında

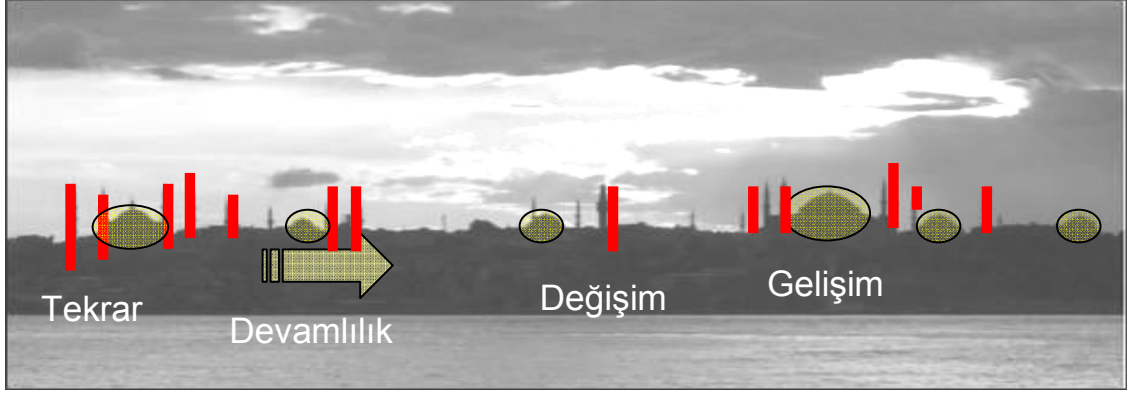
gerçekleşen sürecin kalitesi ile ortaya çıkmaktadır. Bakmak ve görmek arasındaki fark gibi, görüleni algılamak algılananın sunumu ve algılayanın konumu ile doğrudan ilişkilidir.

Şekil ve zemin ilişkisinin net olarak algılandığı bir örnek olan Tarihi Yarımada silueti; önünde su yüzeyinin yer alması ve konumlanmasının bir sonucu olarak zaman devinimlerine bağlı, kentte nesne- yüzey özelliklerini anlamlandırma fırsatının bulunduğu kentsel kimliğin önemli bir parçasıdır.

Baktığımız yüzeyin bakılmak istenen yüzeye olan uzaklığı ve konumu ile algılamada ölçek konusu gündeme gelmektedir. Kıyı yüzeyinden farklı ölçeklerde kenti anlamlandırma ve algılama mümkün olduğu gibi su yüzeyi üzerinde hareket ederek de algılama gerçekleşmektedir. Doku, nesne, siluet kavramlarının oluşumu; yine bakılan yerin aydınlanma derecesine ve güneşe bağlı olarak konumlanması ile birebir ilişkili olmaktadır. Bakılan nesne veya yüzey üzerinde günün belli zaman dilimleri içinde izlenen - bakılan nesnelerin biçim ve kontur etkileri yönlenme ile farklılaşmakta, aydınlanma derecesine ve konuma bağlı olarak dokunun veya biçimlerin konturlarının algılanması mümkün olmaktadır. Konum ve ölçeğin değişmesi, zaman faktörlerinin de konuya dahil olması ile görünenin anlamı, gösterilmek istenenin oluşturulması bağlamında tasarım ölçütlerini de beraberinde getirmektedir. Belli zaman dilimlerinde görülmesi algılanması istenen nesneye göre yüzey seçimi değerlendirilmeye alınmalıdır. Günümüzde kent kimliğine etki eden yerleşmiş bir imaj olan Tarihi Yarımada'nın siluetinin algılanması için stratejik konuma sahip alanların amaca yönelik tasarlanıp işlevlendirilmesi üzerine politikalar geliştirilmesi gerekmektedir.

Tez çalışmasında Tarihi Yarımada'nın doğu yönünde yer alan siluetinin kolay algılanıp, anlamlandırılmasında tasarım elemanları ve ilkeleri irdelenmiştir. Tarihi Yarımada siluetinin algılanması ve algılanmasında bakılan kentsel yüzey olarak Salacak – Harem – Haydarpaşa aksının belirlenmesinde iki karşılıklı kıyı olmalarının yanı sıra hem İstanbul Metropoliten alan içinde hem de birbirleri ile olan ilişkileri önemli olmuştur.

Kentsel tasarım nitelikleri bağlamında siluet çalışması analiz edildiğinde belli bir ritmden bahsedebilmektedir. Düşey yönde benzerlik, tekrar, biçimlerde değişim-gelişim, simetri ve benzerlik yönünde monotonluğu bozacak ara yüzeyler etkili olmaktadır. Güçlü bir kontur- siluet etkisi (nesne) su yüzeyi ve gök yüzeyi arasında kalmıştır.

Şema 5. 1 Tarihi Yarımada ve Kentsel Tasarım Elemanları Nitelik Özellikleri, (Akarsu, T., 2007)

Kentsel tasarım elemanlarından biçim ve yüzey kavramları üzerinden tez kapsamındaki çalışma irdelendiğinde; yüzeyin biçime karakter verdiğini yüzey- nesne ilişkisini de vurguladığını belirtebilmekteyiz. Bakılan yüzey, bakılan nesne; “izleyen yüzey” ve “izlenen biçim- yüzey” olarak tez kapsamında Tarihi Yarımada ve karşı kıyısı ele alınmıştır. İzlenmesini istediğimiz yüzey ve biçimlerin algılanabildiği karşı kıyı potansiyeli ve izlenen yüzeyin sorunları çerçevesinde konu ele alındığında Salacak- Harem – Haydarpaşa’nın rolü önemlidir.

Kıyı ve kıyı kültürüne uç veren; kamusal alanın başlangıcını oluşturan konut alanlarının yer aldığı potansiyel bir bölge tanımı içinde yer alan Salacak – Harem – Haydarpaşa karşı kıyısı ile su yüzeyi ile ayrılan ve karşı kıyı Tarihi Yarımada ve Tarihi Yarımada silüetinin algılanıp, anlamlandırılabilceği bir örnek alandır. Tüm kavramsal çalışmadan çıkan sonuç verilerin uygun ölçütlerle bu bölge üzerinde yer seçmiş olması, karşı kıyının fiziksel mekanda şekillenmesinde, tez çalışması içinde kullanılan tasarım ilkeleri ve elemanlarının izlenebileceği neredeyse İstanbul Metropol alanı içindeki tek akstır.

Aynı zamanda bu aks silüet kavramının ve kent kimliğinde etkili anıtsal yapıların silüette etkilerinin izlenmesinde önemli bir coğrafi konuma sahiptir Güneşin gün içerisindeki devinimine bağlı olarak Tarihi Yarımada üzerinde silüeti oluşturan dokunun şekil ve zemin oluşumunda konum avantajı (günün belli zaman dilimlerinde dokunun algılandığı- gün batımında oluşan kontur etkisi ile güçlü bir silüet) en iyi Salacak – Harem – Haydarpaşa ‘dan algılanabilmektedir.

Küresel düzlemde kentlerin yarışması ve yerel değerlerin ortaya çıkarılması bağlamında kentlerin kimlikleri ve bu kimliklerin oluşumunda etkili olan faktörlerin vurgulanması da önemlidir. Bugün dünyada kent kimliğinin oluşumunda etkili öğelerin, yapısal ve sosyal organizasyonun gösterilmesi ve algılanması sürecinde, o kentin yaşayanları ve geçici ziyaretçileri için yapay ve doğal tüm verilerin değerlendirilerek; kentin simgesel anlamının ve önemli imgelerin algılanması

ve bakılmasını sağlayacak yüzeylerin tasarlanması gündemdedir. Günümüzde kıyı kentleri ve dünyadaki önemi bağlamında İstanbul Tarihi Yarımada İstanbul Metropoliten alan içerisinde mekansal ve sosyo - ekonomik rolü dışında, simgesel, tarihsel ve anıtsal bir kimliğe de sahiptir. İstanbul uluslararası ve ulusal düzlemde kentin tanıtımı sürecinde böylesine önemli bir bölgenin ve İstanbul tarihsel sürecinin simgelerinin yerini aldığı Tarihi Yarımada'yı izletme politikası içerisinde karşı kıyısında Salacak – Harem – Haydarpaşa bölgesinin planlama ve kentsel tasarım sürecine karşı kıyısı odaklı ve iki karşılıklı kıyı ve kapı olma özelliği göz ardı edilmeden yaklaşmak önemlidir.

Doğu- batı aksında yönelen Tarihi Yarımada'nın izlenmesinde karşısında yer alan dönüşüm potansiyeli olan Salacak – Harem – Haydarpaşa aksı yeni bir çekim merkezi olmaya aday olmalıdır. Bugün İstanbul'un tanıtımında kullanılan tüm sosyal ve mekansal düzenleme, planlama ve tasarım çalışmaları ağırlıklı olarak Avrupa Yakası olarak adlandırılan İstanbul Metropoliten alanın batısında yoğunlaşmıştır. Metropol ölçeğinde İstanbul kentinin dengeli bir kent kimliği politikası ve kıyı yerleşmesi misyonu çerçevesinde karşılıklı kıyıların entegrasyonun düşünülmesi önemlidir.

Bu tez çalışmasında ileride gerçekleşecek planlama ve tasarım sürecinin; yakın çevresi, potansiyelleri, özellikle kıyı ve kıyı kültürü olan bir kentte karşı kıyıyı göz ardı etmeden gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Salacak – Harem – Haydarpaşa aksının üzerinde potansiyel bakılacak nesneye yüzünü dönen, karşı kıyı niteliğinin kazandırılması ve karşı kıyısında yer alan siluetin farkındalığında bir projelendirme sürecine girilmesi ve süreç yaşanırken bu çalışmanın bir rehber olması ümit edilmektedir.

6. KAYNAKLAR

Akarsu, B. (1979), Felsefe Terimleri Sözlüğü, TDK, Ankara

Akarsu, T. (2007), Algılama Kuram Ve İmaj Kuramları, Ders Notları, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kentsel Tasarım Ve Mekan Organizasyonu, Bahar Yarıyılı Seçimlik Dersi

Akarsu, T. (2007), “Su Kenti İstanbul’un Siluetten (3.Boyutta) Algılanması” Seminer Dersi, Yayınlanmamış Seminer Ödevi, 2007- 2008 Öğretim Yılı, Güz Öğretim Yarıyılı, Kentsel Mekan Organizasyonu ve Tasarım Programı, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, YTÜ

Akın O, Kılıç A, ve Yerliyurt, B, (2006), “Culture Coming Through Water And City/Inhabitant That Doesn’t Live This Culture”, 42nd Isocarp Congress

Arnheim, R., (2004), Görsel Düşünme, Metis Yayınları

Atkinson ,R, C. Atkinson , Smith E.E. , Ben, D J, Higard E,R, (1990), Introduction To Psychology 10th Edition, Bub. Harcourt, Bruce Jovanovich International Edition, USA

Aydemir, I. (2008), “İki Fransız Mimarı Henri Proust Ve August Perret’in İstanbul İle İlgili Çalışmaları”, Megaron, YTÜ, Mim.Fak.E- Dergisi, Cilt 3, Sayı 1:104-111

Ayvalıoğlu, N, (1989), “İstanbulluların Zihnindeki İstanbul, İstanbul’un Kognitif İmajının İncelenmesi; (Basılmamış Araştırma), İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fak. Psikoloji Bölümü, İstanbul

Bacon, Edmund N, (1969), Design of Cities, M.I.T. Press

Barthes, R., (2005), Göstergebilimsel Serüven, Yapı Kredi Yayınları- 223, Cogito: 12

Başkaya, A., (2001), Yalın Bir “İşaret Dizgisi”, Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Der. Cilt 16, No 2, 63-75,

Baymur, F, (1978), Genel Psikoloji, İnkılap Ve Aka Yayınları. İstanbul

Bektaş, C. (2005), “Kentlerimizin Siluetleri”, Mimarlık Dergisi, 325:25-28.

Bender, R., (1993): Where The City Meets The Shore In Waterfronts, A New Frontier For Cities On Water, Pp. 32-35, Ed. Rinio Bruttomesso Itta D’acqua, Venice.

Benevolo, K., (1980), the History of the City, Scholar Pres, London

Berger, J., (1986), Görme Biçimleri, John Berger İle Yapılan BBC Televizyon Dizisinden, Metis Yayınları

Bilgin, M. T., (1999), Kimlik ve İmaj Değerleri Açısından Kent Omurgasının Değerlendirilmesi Manisa Örneği, Mimar Sinan Üniversitesi Lisans Tezi, İstanbul

Binark, M., (2009), “Zaman Ve Uzam İçinde Haydarpaşa Garı'na Görsel Ve Sözlü Tanıklık Yapmak”, Zaman ve Uzam İçinde Haydarpaşa Bölüm Yazısı, Haydarpaşa Dayanışma Derneği, haydarpaşadayanışması.org

Bostancı, S.H., Ocakçı, M., Şeker, S., (2006), “Kentsel Siluetin Çeşitlilik Açısından Değerlendirilmesinde Entropi Yöntemi”, İstanbul Kültür Üniversitesi Yayını, 2006/2 pp. 83-95

Bumin, K., (1998), Demokrasi Arayışında Kent, İz Yayıncılık: 251, Şehir Kültür Dizisi: 2, İstanbul

Cansever, T., (1976), Boğaz Geçişlerinin İstanbul Şehrsel Gelişimine Etkileri, Mimarlık, No.149, Nisan

Corbusier, L., (1999), Bir Mimarlığa Doğru, İstanbul Yapı Kredi Yayınları 1137, Sanat: 48, İstanbul

Corbusier, L., (2009), Şark Seyahati İstanbul 1911, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul

Cumhuriyet Gazetesi, 22.05.2005 tarihli “Cumhuriyet Pazar eki Gazetesi”, İstanbul

Cüceloğlu, D., (1992), İnsan Ve Davranışı, Remzi Kitabevi, İstanbul

Çil, E., (2006), “Bir Kent Okuma Aracı Olarak Mekan Dizim Analizinin Kuramsal Ve Yöntemsel Tartışması”, Megaron, Ytü Mim.Fak.E- Dergisi, Cilt 1, Sayı 4:218-233

Çolak, A.F., (2005), “Su Ve Kent: Kiyi Kentleri / Yerleşmeleri”, İTÜ, FBE, Mimari Tasarım Programı, Mimarlık Ve Kimlik Dersi Dönem Ödevi, İstanbul

Erdoğan E., (2006), Çevre Ve Kent Estetiği ZKÜ Bartın Orman Fakültesi Dergisi Yıl: 2006 Cilt 8 Sayı 9: 68

Erdönmez, E. ve Akı, A., (2005), “Açık Kamusal Kent Mekanlarının Toplum İlişkilerindeki Etkileri”, Megaron, Ytü Mim.Fak.E- Dergisi, Cilt 1, Sayı 1:67-87

Erkan, N. Ç., (1996), Çevre Psikolojisi Bağlamında Çevresel İmaj ve Beşiktaş Meydanı Örneği, Yüksek Lisans Tezi, YTÜ İstanbul

Erkan Biçer, N. Ç., (2002), Kastamonu Örneğinde Anadolu Kenti İmaj Öğeleri Ve Değişim Süreci, YTÜ Doktora Tezi, İstanbul

Erkan, N., (2006), “Algılama ve Kentsel İmaj Kuramları Dersi”, 2006- 2007 Öğretim yılı Güz Yarıyılı Sunum notları, Kentsel Mekan Organizasyonu ve Tasarım Programı, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı , YTÜ

Erses, Selma Mine. (1999), Kent Kimliği ve Kuruluşundan Günümüze Metropolleşme Süreci İçinde İstanbul'un Kimlik Analizi, Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Fakültesi, Şehir Bölge Planlama, İstanbul

Goldstein, E.B, (1989), Sensation And Perception, Wadsworth Publ. Co., Belmont, California

Gül, A., Kılıç, A., (2002) "İstanbul'da Kentsel Kıyı Mekanında Kıyı Dolgu Alanlarının Gelişimi Ve Planlanması", Türkiye'nin Kıyı Ve Deniz Alanları, Ulusal Konferansı Bildiriler Kitabı, 5-8 Kasım, İzmir.

Güley, K., (2001), Kent Kimliği Değişim Sürecinin Gazimusa Örneğinde İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, MSGSÜ, İstanbul

Gümüş, K., (2006), "Portreler", Natura Mimarlık Ve İç Mekan Dergisi, Kasım, Sayı 10:22, İstanbul

Günay, B., (2007), Gestalt Theory And City Planning Education, METU JFA 2007/1 (24: 1) 93–113

Gürel, S., (1997), "Kentsel Tasarım Eğitiminin Dünü-Bugünü-Yarını", Planlama Dergisi 97/2, Şehir Plancıları Odası Yayını, s 4–5, Ankara

Harvey, D., (2003), Sosyal Adalet ve Şehir, Metis Yayınları, İstanbul

Hillier, B., (1999), Space is The Machine, Cambridge University Press, 215-239, London

Hillier, B., Ve Hanson, J., (1984), The Social Logic Of Space, Cambridge: Cambridge University Press

İnceoğlu, N. (2006), "Kentsel Politika" Mimarlık Dergisi, 327:35-37, İstanbul

İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, (2008), Uzun Öyküler, Melling ve Dunn'ın Panoramalarında İstanbul, Suna ve İnan Kıraç Vakfı İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Katalogları:3.

Kahvecioğlu, H. L., (1998), Mimarlıkta İmaj: Mekansal İmajın Oluşumu ve Yapısı Üzerine Bir Model, Doktora Tezi, İTÜ İstanbul

Kancıoğlu, M., (2001), Çevresel İmaj- Kimlik- Anlam Bağlamında Akdeniz Bölgesi'ndeki Turizm Binalarının İncelenmesi, Doktora Tezi, İTÜ İstanbul

Karabey, H., (1978), Kıyı Mekanının Tanımı Ülkesel Kıyı Mekanının Düzenlenmesi İçin Bir Yöntem Önerisi, (Doktora Tezi), Mimar Sinan Üniversitesi, Yayın No: 2

Kayra, C., (1990), İstanbul Haritaları Ortaçağdan Günümüze, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, İstanbul

- Kayra, C., (1990), İstanbul Mekanlar ve Zamanlar, Ak Yayınları Kültür ve Sanat Yayınları:52, Yeni Dizi 6/1990, İstanbul
- Kılıç, A., (1999), “Kıyıda Geri Çekilme Sürecinde Kent-Kıyı İlişkisi, Kıyı Tanımı Ve Bu Kavrama Dayalı Kentsel Kıyı Gelişme Stratejileri: İstanbul Örneği”, Doktora Tezi
- Kozaman, S., (2007), “Boğaziçi’nde Siluet Ve Siluetin Belirlenmesinde Fotogrametri”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul
- Kuban, D., (1996), İstanbul, Bir Kent Tarihi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul
- Lefebvre, H., (1991), The Production of Space, (by D. Harvey), Blackwell, London
- Merleau-Ponty, M. (1994), Algının Fenomenolojisine Önsöz, Felsefe Yazıları, Ansiklopedisi:3, Afa Yayınları:287
- Morgan, T.C., (1995), Psikolojiye Giriş, Hacettepe Üniv. Psikoloji Bölümü Yayınları, Ankara, Çeviren: S. Karataş
- Morval, J., (1985), Çevre Psikolojisine Giriş, Nuri Bilgin, çeviren, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir.
- Norberg- Schulz, C., (1980), Genius Loci:Towards a Phenomenology of Architecture, Rizzoli, NewYork.
- Panofsky, E. (1995), İkonografi ve İkonoloji, Renaissance Sanatının İncelenmesine Giriş, Felsefe Yazıları Ansiklopedisi:7.Afa Yayınları:305,
- Piere Von Meiss, (1991), Elements Of Arhitecture, From Form To Place, E&Fn Spon, Chapman&Hall
- Potter, J., (1992), Theory in Environment and Behavioral Studies, 1. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu,23-34 Mayıs 1991, MSGSÜ, İstanbul
- Prak, N.L., (1985), “The Visual Perception Of The Built Environment, Delft University Press, Netherlands
- Rapoport, A., (1977), Human Aspects of Urban Form, Pergamon Pres, Oxford
- Sannett, Richard, (1999), Gözün Vicdanı, Kentin Tasarımı Ve Toplumsal Yaşam, Ayrıntı Yayınları, Ayrıntı Yayını: 253, İnceleme Dizisi: 140
- Sanoff, H., (1991), Visual Research Methods In Design, Van Nostrand Reinhold, Newyork

Sözen, Ş., M., (2007), Aydınlatma İle Kent Güzelleştirme Ve Etkin Enerji Kullanımı Cie, Division 5. Tc 21 City Beautification Adlı Teknik Komite Ve Ytü 23.03.01.01 Kod'lu Araştırma Projesi

Suher, H., (1995), Kent Kimliğine Etkili Yasa Uygulamaları, Mimari ve Kentsel Çevrede Kalite Arayışları Sempozyumu, ss: 3-12, İstanbul

Tayyare, E., (2007), “Kentsel İmaj Ögeleri Bağlamında Haliç Bölgesi'nin İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

Tekeli, İ., (1994), Bir Kentsel Tasarım Kuramının Geliştirilmesi Üzerine Düşünceler, Kent, Planlama, Politika, Sanat, ODTÜ Mim. Fak. Yayını, s 591–610, Ankara

TSKB, (1999), “İstanbul'dan Sesler ve Renkler”, Alpay Karabacalı (editor), Creative Yayıncılık ve Tanıtım Ltd., Şti, İstanbul

Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, (1993), Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Ana Basım A.Ş., İstanbul

Tüzün A., (2007), “Yanılsama, Merak, Görmek”adlı yazısı, İmren Çalışkan Tüzün, “göründüğü gibi değil”, (“under the facade”), Kişisel Sergisi, Sergi Üzerine Yazılar, www.imrentuzun.com/ggd8.html

Ünal, Y. , Yenen Z. ve Enlil M. Z. (1991), İstanbul: A New Waterfronts or a City Inland, Second International Meeting, Waterfronts: A New Urban Frontier, Venice

Ünal, Y.; Yenen, Z.; Enlil, Z., (1993), İstanbul'un Kimlik Değişimi: Su Kentinden Kara Kente, İstanbul Dergisi, Sayı:5, Tarih Vakfı, İstanbul.

Webster's New World Dictionary and Thesaurus (2000), Second Edition Paperback, Editors of Webster's New World Dictionaries, The Editors of Webster's New World

Yenen, Z. (2007), “Seminer Dersi”, 2007- 2008 Öğretim Yılı, Güz Öğretim Yarıyılı, Kentsel Mekan Organizasyonu ve Tasarım Programı, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı , YTÜ

Yılmaz, M. A., (2005), 28 Ekim 2005 tarihli Hürriyet Gazetesi, Köşe yazısı, İstanbul

Yüçetürk, E., (2001) Haliç Silüetinin Oluşum - Değişim Süreci Ve Kentsel İmge Yönünden Ele Alınması, Yüksek Lisans Tezi

Yüçetürk, E., (2001), Haliç Silüetinin Oluşum - Değişim Süreci, Haliç Belediyeler Birliği Yayınları: 1, İstanbul 2001

İnternet Kaynakları:

www.aof.anadolu.edu.tr
<http://www.google.earth.com/>

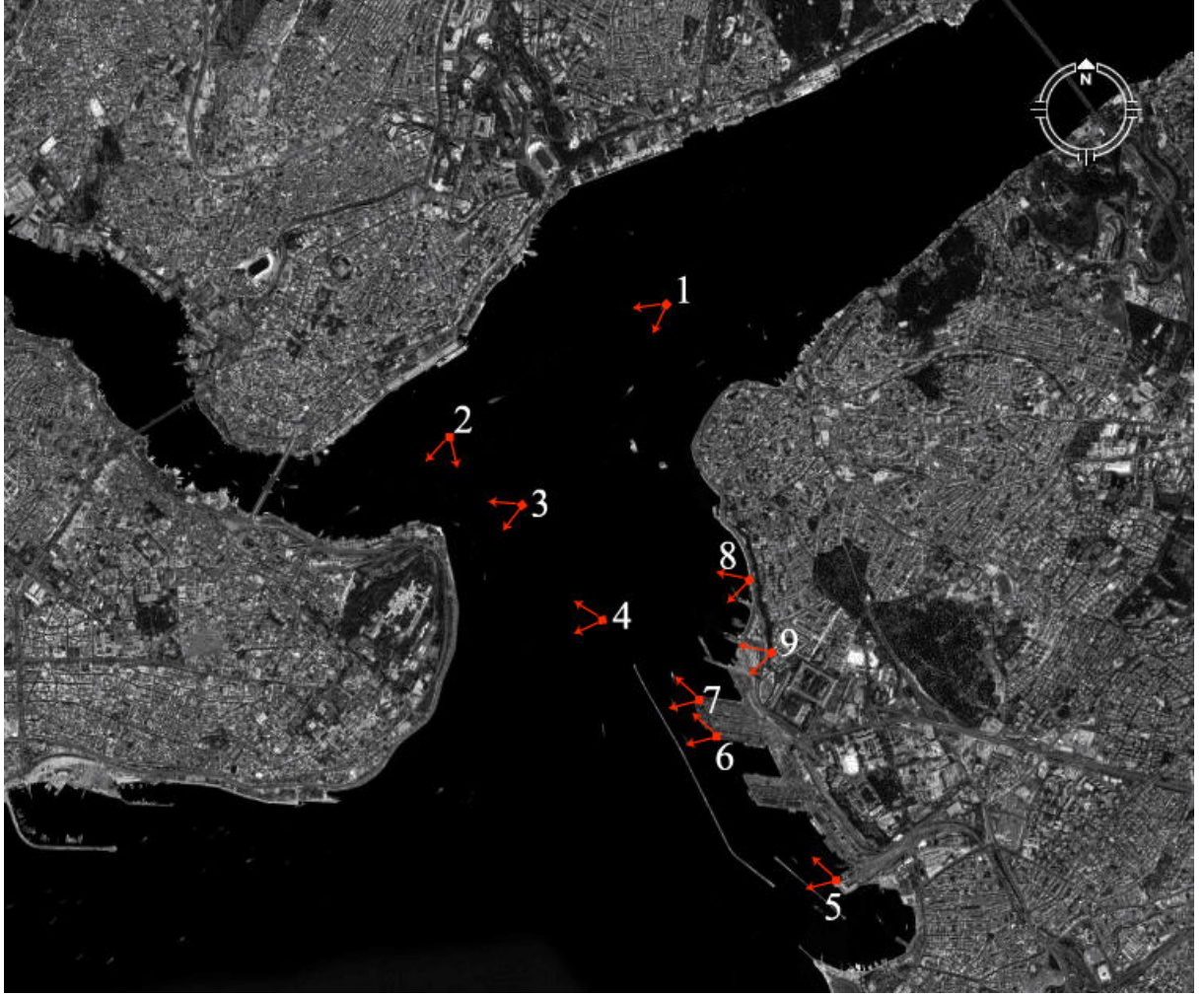
http://tr.wikipedia.org/wiki/Gestalt_psikolojisi
<http://sozluk.turkcebilgi.com>
<http://sehirrehberi.ibb.gov.tr/map.asp>
www.panoramio.com
www.haydarpasadayanismasi.org/img/tarih_liman.jpg
www.arkitera.com
www.haydarpasadayanismasi.org/img/tarih_liman.jpg
www.istanbul2010.org
www.mavijeans.com
www.bisikletliler.org/foruvibisikletliler.orgewtopic.php?f=6...
www.tmmob.org
<http://www.yedikita.com.tr/images/siluet.png>
www.stockxpert.com/browse_image/view/4677521
<http://www.azizistanbul.com>
<http://tdkterim.gov.tr>
www.blog.searchenginewatch.com
www.istanbulkursmerkezi.com
www.flickr.com
<http://www.anlambilim.net/>
www.flickr.com/photos/tattoodjay/3320172867/
www.monsieurms.com
www.flickr.com/photos/pmarella/
www.sistum.com/yonetici/resimler/rgoster.php
www.fotokritik.com
www.milliyet.com.tr/content/galeri/yeni/goste...
<http://www.felsefeekibi.com/>
http://www.designshares.com/share/images/pdf/gestalt_theory.pdf
http://www.geocities.com/temelfelsefe/fenomenoloji_nedir.html
<http://www.sinademiral.com/portfolyo/istanbul/tarihiyarimada/index.html>

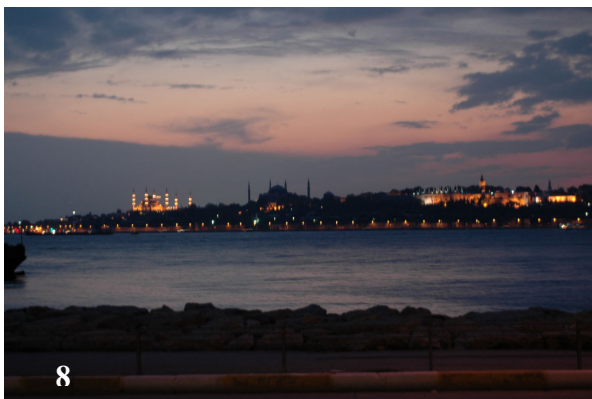
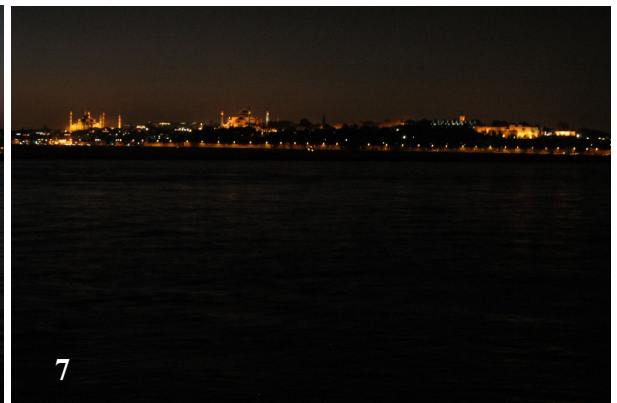
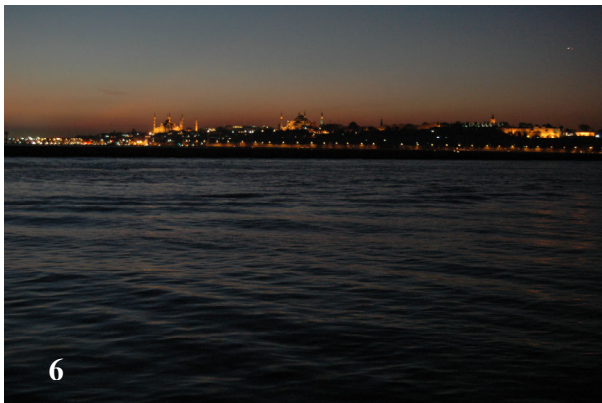
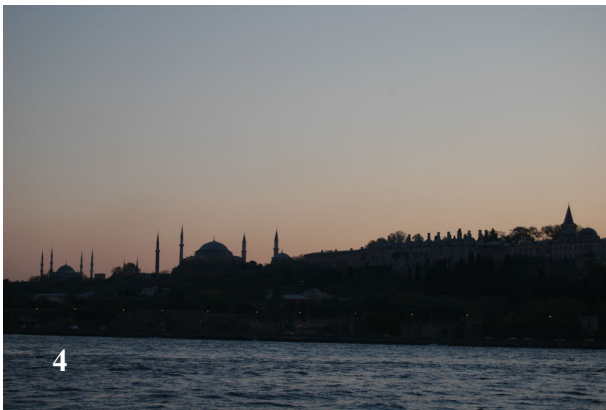
Fotoğraf Arşivleri:

Canbalaban, M., Arşivi
Çilen, H., Arşivi
Duman, D., 17.05.2008 Arşivi
Elmaoğulları E., 22 Mart 2009 Arşivi
Gençoğlu, R., Arşivi
Güngör, S., 05 Nisan 2009 Arşivi
Keser, H., 07 Nisan 2009 Arşivi
Özenbaş, F., 21 Nisan 2008 Arşivi
Tekin, A., Arşivi
Selçuk, N., Mart, 2008 Arşivi
Viegas, B., 1992 Arşivi

7. EKLER

Ek 1 Tarihi Yarımada Siluetinin Algılandığı Yüzeyler

ÖZGEÇMİŞ

Doğum tarihi	22.04.1981	
Doğum yeri	Erbil	
Lise	1995- 1999	Fenerbahçe Lisesi(Yabancı Dil Ağırlıklı Lise)
Lisans	2001- 2005	Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
	2002- 2008	Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü
Yüksek Lisans	2006- 2009	Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı Kentsel Mekan Organizasyonu ve Tasarım Programı
Çalıştığı kurumlar		
	2008	TEB Mimarlık İnşaat Taah. Ltd.Şti.
	2008- 2009	ZİNOS İnşaat ve Proje Yönetimi Ltd. Şti